

Adoptionsfrågor

Slutbetänkande av förmynderskapsutredningen

SOU
1989:100

Ref

Statens offentliga utredningar

1989:100

Justitiedepartementet

Adoptionsfrågor

Slutbetänkande av förmynderskapsutredningen
Stockholm 1989

Allmänna Förlaget har utgivit en bibliografi över SOU och Ds som omfattar åren 1981–1987. Den kan köpas från förlagets Kundtjänst, 106 47 STOCKHOLM. Best. nr. 38-12078-X.

Beställare som är berättigade till remisseexemplar eller friexemplar kan beställa sådana under adress:

Regeringskansliets förvaltningskontor

SOU-förrådet

103 33 STOCKHOLM

Tel: 08-763 23 20 Telefontid 8.10–12.00 (externt och internt)

08-763 10 05 12.00–16.00 (endast internt)

Omslagsbild av Barbro Glave-Thelin:
Barn från ett barnhem utanför Quito, Ecuador

Gotab
Stockholm 1989

ISBN 91-38-10450-4
ISSN 0375-250X

Till statsrådet och chefen
för justitiedepartementet

Utredningen (Ju 1977:08) om barnens rätt fick år 1982 i uppdrag att se över lagstiftningen om förmynderskap och godmanskap. År 1984 fördes denna del av utredningens uppgifter över till en särskild utredare. Justitierådet Staffan Magnusson förordnades till utredare i december 1985. Till sekreterare åt utredningen förordnades numera hovrättsrådet Krister Thelin. Utredningen har antagit namnet förmynderskapsutredningen.

Sedan utredningen genom tilläggsdirektiv i december 1985 fått i uppdrag att med förtur undersöka möjligheterna att avskaffa institutet omyndigförklaring, redovisade utredningen resultatet av sina överväganden i delbetänkandet (SOU 1986:50) God man och förvaltare. I betänkandet föreslogs bl.a. att omyndigförklaringsinstitutet skulle upphävas och ersättas av ett system med förvaltarskap. Förslaget har sedermera lett till lagstiftning (se bl.a. SFS 1988:1251).

I en andra etapp har utredningen behandlat de internationellrättsliga frågor som rör förmynderskap. Resultatet av det arbetet redovisades i betänkandet (SOU 1987:73) Internationella

förmynderskapsfrågor. Viss lagstiftning har genomförts på grundval av betänkandet (se bl.a. SFS 1988:1321).

En tredje etapp i utredningsarbetet har ägnats åt frågor som gäller förvaltningen av egendom som tillhör en underårig eller den som har god man eller förvaltare. I det sammanhanget behandlade utredningen också överförmyndarnas och tingsrätternas verksamhet på förmynderskapsområdet. Utredningens överväganden i denna del presenterades i betänkandet (SOU 1988:40) Föräldrar som förmyndare. Betänkandet bereds efter remissbehandling f.n. i regeringskansliet.

På grundval av bl.a. tilläggsdirektiv i november 1987 har utredningen i en fjärde och avslutande etapp behandlat olika frågor om adoption. Utredningen har också tagit upp frågan om vad som på det internationella planet bör gälla beträffande vårdnad om barn m.m. Utredningens överväganden och förslag i denna del redovisas i det betänkande som nu läggs fram.

I arbetet med betänkandet har som sakkunniga deltagit expeditionschefen Kajsa Hallberg, socialdepartementet, och försäkringsrättsrådet Anna-Karin Lundin. Som experter har medverkat professorn i internationell rätt vid Lunds universitet Lennart Pålsson, byrådirektören Eivor Jonsson, statens nämnd för internationella adoptionsfrågor (NIA), och kanslichefen Elisabet Sandberg, Förbundet Adoptionscentrum.

Elisabet Sandberg har avgett ett särskilt yttrande i fråga om internationell adoptionsförmedling. Yttrandet har tagits in i en bilaga till betänkandet.

Utredningens uppdrag är härmed slutfört.

Stockholm i december 1989

Staffan Magnusson

Krister Thelin

I N N E H Å L L

SAMMANFATTNING	11
FÖRFATTNINGSFÖRSLAG	19
1 DIREKTIVEN	47
2 UTREDNINGSSARBETET	49
3 GÄLLANDE RÄTT	51
3.1 Inledning	51
3.2 FB:s bestämmelser om adoption m.m.	52
3.3 Internationellt privaträttsliga regler och bestämmelser om internationell adoptionshjälp	57
3.3.1 1971 års internationella adoptionslag	57
3.3.2 Internationell adoptions- hjälp m.m.	59
3.3.3 Internordiska adoptionsregler	64
3.4 Internationellt privaträttsliga vårdnadsbestämmelser	66
3.4.1 Vissa allmänna och internordiska regler	66
3.4.2 1980 års Europaråds- och Haag- konventioner	67
3.4.3 Något om praxis	69

3.5	Vissa socialförsäkrings- bestämmelser och allmänna stöd- former för barn, m.m.	70
3.5.1	Underhållsskyldighet m.m.	70
3.5.2	Allmänna stödformer m.m.	72
3.6	Medborgarskap	76
4	HANDLÄGGNING AV ADOPTIONS- ÄRENDE, M.M.	81
4.1	Vissa uppgifter om antalet adoptioner, m.m.	81
4.2	Något om forskning rörande utländska adoptivbarns anpassning i Sverige	85
4.3	Närmare om handläggningen av internationella adoptionsärenden	88
4.3.1	Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor (NIA)	88
4.3.2	De auktoriserade adoptions- organisationerna	90
5	HUVUDDRAGEN I UTLÄNSK RÄTT	95
5.1	Norden	95
5.1.1	Danmark	95
5.1.2	Finland	98
5.1.3	Island	102
5.1.4	Norge	103
5.2	Utom Norden	107
5.2.1	Bolivia	107
5.2.2	Brasilien	108
5.2.3	Chile	112
5.2.4	Colombia	115

5.2.5	Ecuador	117
5.2.6	Etiopien	120
5.2.7	Indien	121
5.2.8	Republiken Korea	123
5.2.9	Polen	125
5.2.10	Portugal	126
5.2.11	Sri Lanka	129
5.2.12	Thailand	130
5.3	Närmare om förhållandena i Brasilien, Ecuador och Colombia	133
5.3.1	Brasilien	133
5.3.2	Ecuador	136
5.3.3	Colombia	139
6	INTERNATIONELLT KONVENTIONSARBETE	143
6.1	1965 års Haagkonvention	143
6.2	1984 års OAS-konvention	146
6.3	Arbetet i FN	148
6.4	Arbetet vid Haagkonferensen	151
7	ALLMÄNNA ÖVERVÄGANDEN	153
7.1	Utgångspunkter för en reform	153
7.2	Ändringar i FB:s adoptions- bestämmelser	159
7.3	Internordiska adoptioner	174
7.4	Utomnordiska adoptioner	176
7.4.1	Allmänna utgångspunkter för en reform	176
7.4.2	Svensk domsrätt	181
7.4.3	Tillämplig lag	183
7.4.4	Erkännande av utländska avgöranden	186

7.5	Frågan om tillträde till 1965 års Haagkonvention	197
7.6	Internationell adoptionshjälp m.m.	199
7.7	Internationellt privaträttsliga vårdnadsbestämmelser	202
7.7.1	Nuvarande förhållanden m.m.	202
7.7.2	Utgångspunkter för en reform	204
7.7.3	Svensk domsrätt	207
7.7.4	Tillämplig lag	209
7.7.5	Erkännande och verkställighet av utländska avgöranden	213
7.8	Underhållsskyldighet för blivande adoptivföräldrar och ekonomiskt stöd vid adoption, m.m.	216
7.8.1	Underhållsskyldighet	216
7.8.2	Ekonomiskt stöd till adoptivföräldrar m.m.	218
7.9	Medborgarskap	220
7.10	Ikraftträdande och kostnader m.m.	221

8	SPECIALMOTIVERING	223
---	-------------------------	-----

8.1	Förslag till ändringar i FB	223
8.2	Lagen om internationella familje- rättsfrågor	243
8.3	Följdändringar i övriga författningar .	272

Bilagor

1.	Summary	279
2.	Undersökning av vissa adoptionsärenden vid Stockholms tingsrätt	283
3.	Särskilt yttrande av experten Elisabet Sandberg	287

SAMMANFATTNING

Förmynderskapsutredningen har i tidigare betänkanden behandlat olika förmynderskapsfrågor. I det slutbetänkande som nu läggs fram tar utredningen framför allt upp frågor om adoption. Vidare diskuteras vad som på det internationella planet bör gälla beträffande vårdnad om barn m.m.

De centrala bestämmelserna om adoption finns i 4 kap. föräldrabalken (FB). Dessa bestämmelser är, om inget annat sägs, tillämpliga också vid internationella adoptioner. Vissa internationellrättsliga frågor regleras emellertid i en särskild lag från 1971. I fråga om internordiska adoptioner finns speciella bestämmelser i en förordning från 1931.

Utredningsarbetet har i första hand gällt de internationella adoptionerna. Under senare tid har omkring 1 500 adoptivbarn varje år kommit till Sverige från andra länder. Sammanlagt finns det ca 30 000 adoptivbarn med utländskt ursprung här i landet. De största ursprungsländerna är Sydkorea, Indien, Sri Lanka och Colombia. Ett stort antal barn har också kommit från andra latinamerikanska länder, liksom från Polen och Thailand.

De undersökningar som har gjorts visar att de utländska adoptivbarnen i stort sett har anpassat sig väl i Sverige, och det finns enligt utredningens mening all anledning att på olika sätt söka underlätta en fortsatt internationell

adoptionsverksamhet. Det är emellertid viktigt att en internationell adoption inte kommer till stånd förrän det har klarlagts att barnet inte på ett tillfredsställande sätt kan tas om hand i sitt hemland.

Vid sin översyn av adoptionslagstiftningen har utredningen i första hand undersökt om bestämmelserna i tillräcklig mån tillgodoser barnens intressen. Utredningen har också funnit det angeläget att se till att reglerna är så enkla som möjligt och att onödig byråkrati motverkas.

När det gäller reglerna i 4 kap. FB - som alltså i princip är tillämplig vid såväl inhemska som internationella adoptioner - föreslår utredningen inte några omfattande sakliga ändringar. Liksom hittills skall adoptioner i Sverige beslutas av domstol. Vidare behålls kravet på att, om två personer vill adoptera gemensamt, de skall vara gifta med varandra.

Utredningen föreslår en ändring i bestämmelserna om samtycke från barnet självt till en adoption. F.n. gäller den principen att den som har fyllt tolv år inte får adopteras utan eget samtycke. Undantag gäller dock i bl.a. det fallet att barnet är under sexton år och det skulle skada honom eller henne att bli tillfrågad. Utredningen föreslår att detta undantag tas bort, på samma sätt som redan har skett i Finland och Norge.

En viktig princip i gällande lag är att den som är under arton år inte får adopteras utan föräldrarnas samtycke. F.n. behövs dock inte samtycke från en förälder som inte har del i vårdnaden. I

utredningsförslaget betonas att stor hänsyn bör tas även till föräldrar som inte är vårdnadshavare. Vägrar en sådan förälder att ge sitt samtycke till den tilltänkta adoptionen, skall adoptionen få ske bara om den ändå är förenlig med barnets bästa.

Reglerna om föräldrasamtycke är tillämpliga också i internationella adoptionsärenden. Vid adoption av utländska barn förekommer det emellertid inte sällan att barnet är övergivet. I sådana fall har det i allmänhet förordnats en ställföreträdare för barnet i dess hemland, exempelvis en representant för ett barnhem eller en barnavårdsmyndighet. Samtycke till adoptionen skall då lämnas av ställföreträdaren.

Utredningen föreslår också att det inte längre skall vara möjligt för en adoptant att gifta sig med sitt adoptivbarn. Vidare införs en regel om att adoptivföräldrar så snart det lämpligen kan ske skall upplysa adoptivbarnet om att det är adopterat.

Enligt nuvarande bestämmelser skall domstolen i ett adoptionsärende inhämta yttrande från bl.a. socialnämnden i den kommun där sökanden eller sökandena är kyrkobokförda. Dessa bestämmelser byggs ut med tanke på de internationella adoptionerna. Utredningen föreslår bl.a. att, om någon av barnets föräldrar har sitt hemvist utomlands, det skall föreligga yttrande från en behörig myndighet eller organisation i hemvistlandet.

Vid sidan om de sakliga ändringarna föreslår utredningen att FB:s adoptionskapitel skall ändras i systematiskt hänseende, så att bestämmelserna bl.a. blir mera överskådliga.

När det gäller de internordiska adoptionerna har utredningen haft överläggningar med företrädare för de andra nordiska länderna. Det har inte framkommit att det nu bör göras några ändringar i det internordiska regelsystemet.

Situationen är annorlunda när det gäller utomnordiska adoptioner. Här finns vissa brister som bör avhjälpas.

En brist är att den rättsliga ställningen för utländska barn som kommer till Sverige oftast är osäker under längre eller kortare tid. Detta gäller såväl när barnet före ankomsten till Sverige har adopterats genom ett beslut i det främmande landet som när något sådant beslut inte föreligger. Barnet kan komma i en särskilt besvärlig situation, om den tilltänkta adoptionen av någon anledning inte fullföljs, t.ex. när de blivande adoptivföräldrarna separerar eller när någon av dem eller båda avlider. Även om de allra flesta adoptioner fullföljs, finns det anledning att på olika sätt stärka barnets ställning under tiden dessförinnan. Detta aktualiserar sådana frågor som de blivande adoptivföräldarnas vårdnadsansvar och underhållsskyldighet.

Något som också motiverar en översyn av den utomnordiska adoptionslagstiftningen är att den i vissa avseenden fäster vikt vid en persons medborgarskap, t.ex. när det gäller frågan om svenska domstolars behörighet att ta upp en adoptionsfråga. Här skiljer sig den utomnordiska lagstiftningen från den internordiska regleringen, som i större utsträckning utgår från var de berörda personerna har

sitt hemvist. Inom övriga delar av familjerätten har hemvistprincipen alltmer vunnit insteg under senare år.

Enligt utredningens förslag skall svenska domstolar vara behöriga att ta upp en ansökan om adoption, om den eller de sökande eller den som avses bli adopterad har hemvist i Sverige. Domstolen skall vid sin prövning tillämpa svensk lag.

En viktig fråga är i vilken utsträckning utländska adoptionsavgöranden skall erkännas här i landet. F.n. sker det bara i begränsad omfattning. Förutsättningen för erkännande är att adoptanten eller adoptanterna var medborgare eller hade hemvist i det land där beslutet meddelades. Om barnet var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige, krävs dessutom att statens nämnd för internationella adoptionsfrågor (NIA) har godkänt adoptionen. I andra fall kan NIA förordna att ett utländskt adoptionsbeslut skall gälla här i landet. Så sker i stor omfattning när svenska föräldrar med hemvist här i landet har adopterat barn utomlands.

Önskvärdheten att så långt möjligt undvika dubbla processer talar för att utländska adoptionsbeslut bör erkännas i större utsträckning. Man kan på det sättet också stärka den rättsliga ställningen för de barn som kommer till Sverige efter att ha adopterats utomlands. Om det utländska adoptionsbeslutet utan vidare är giltigt i Sverige, bortfaller bl.a. behovet att under en övergångstid utse vårdnadshavare för barnet.

Med hänsyn till det sagda föreslår utredningen att utländska adoptionsavgöranden som har meddelats eller

annars är gällande i barnets eller adoptivföräldrarnas hemvistland skall vara giltiga i Sverige utan något särskilt beslut.

Det händer inte sällan att ett adoptionsförfarande som inleds i barnets hemvistland avslutas först sedan barnet har lämnat landet och fått hemvist i Sverige. Även i sådana fall skall det utländska adoptionsbeslutet i princip tillerkännas giltighet.

När någon som har hemvist i Sverige vill ta emot ett utländskt barn för att adoptera det här, måste medgivande inhämtas från socialnämnden. Denna regel skall enligt utredningens förslag byggas ut, så att det uttryckligen krävs medgivande från socialnämnden även när adoptionen avses bli genomförd i den främmande staten innan barnet tas hem.

På samma sätt som har skett i andra familjerättsliga sammanhang föreslår utredningen vissa undantag från principen om erkännande av utländska adoptionsavgöranden. Erkännande bör sålunda vägras, om någon som hade bort höras i saken inte har fått tillfälle att yttra sig, trots att detta rimligen kunnat ske. Det bör vidare föreligga hinder mot erkännande, om det exempelvis har meddelats ett svenskt avgörande i samma sak.

I de fall då ett utländskt adoptionsavgörande erkänns i Sverige, skall avgörandet enligt utredningsförslaget ha samma rättsverkningar som ett svenskt beslut om adoption. Oavsett vad det utländska avgörandet har för innebörd i domstolslandet skall det alltså i Sverige anses utgöra ett beslut om stark adoption, vilket innebär att alla band mellan barnet och dess biologiska föräldrar skärs av.

När det gäller förmedling av internationella adoptioner förordar utredningen att man behåller nuvarande ordning. Huvudregeln bör liksom hittills vara att internationella adoptioner skall förmedlas av en auktoriserad organisation, men i undantagsfall bör också privata adoptioner kunna genomföras.

Vid sidan om adoptionsbestämmelserna har utredningen, som tidigare nämnts, också tagit upp frågor som gäller vårdnaden om barn. Enligt utredningens mening är det på vårdnadsområdet, liksom inom andra delar av familjerätten, angeläget att man har klara och tidsenliga internationellrättsliga bestämmelser. Man kan därmed bl.a. tillgodose det tidigare berörda önskemålet att stärka den rättsliga ställningen för barn som kommer till Sverige för att adopteras. Under tiden till dess att adoptionen har genomförts bör den eller de tilltänkta adoptivföräldrarna ha ställning som vårdnadshavare. Detta kan åstadkommas antingen genom att ett tidigare utländskt beslut om vårdnad erkänns eller genom att ett särskilt vårdnadsbeslut meddelas i Sverige.

Utredningen föreslår till en början regler om svenska domstolars behörighet att ta upp internationella vårdnadsfrågor. Sådan behörighet skall föreligga bl.a. när barnet har hemvist i Sverige. Vid sin prövning skall domstolen enligt huvudregeln tillämpa barnets hemvistlands lag.

Utländska vårdnadsavgöranden skall enligt utredningsförslaget erkännas i Sverige, om de har meddelats eller annars är gällande i barnets hemvistland. Ett utländskt vårdnadsavgörande skall emellertid kunna frångås bl.a. om det uppenbarligen

inte är förenligt med barnets bästa. Erkännande skall kunna vägras också i fall motsvarande dem som har föreslagits när det gäller utländska adoptionsbeslut.

Med hänsyn till det nära sambandet mellan vårdnads- och umgängesfrågor föreslår utredningen att reglerna om vårdnad skall gälla också beträffande umgänge.

Utländska vårdnads- eller umgängesbeslut som erkänns i Sverige skall i princip också kunna verkställas här. Verkställighetsfrågor skall liksom när det gäller inhemska beslut prövas av länsrätten.

För att ytterligare söka stärka blivande adoptivbarns ställning har utredningen även gått in på frågor om underhåll. Utredningen förordar här att den eller de som tar hand om ett barn från ett annat land i syfte att adoptera det skall ha underhållsskyldighet gentemot barnet.

I lagtekniskt hänseende förordar utredningen att de nya internationellrättsliga bestämmelserna om adoption och om vårdnad och umgänge får bilda två särskilda kapitel i den lag om internationella familjerättsfrågor som har föreslagits av familjelagssakkunniga i betänkandet SOU 1987:18.

FÖRFATTNINGSFÖRSLAG

1. Förslag till
 Lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs att 4 kap. och 7 kap. 1 § föräldrabalken skall ha följande lydelse.

4 kap. Om adoption

Allmänna förutsättningar för adoption

1 § Den eller de som vill ge ett barn omvårdnad, trygghet och en god fostran får adoptera barnet, om det är till dess fördel.

En adoption får ske också i andra fall, om det är till fördel för den som avses bli adopterad och denne har uppfostrats av den eller dem som vill adoptera eller det annars med hänsyn till det personliga förhållandet mellan de berörda finns särskild anledning till adoptionen.

Andra än makar får inte adoptera gemensamt.

2 § Adoptioner sker genom beslut av rätten.

3 § Den som adopterar skall ha fyllt tjugofem år. Den som är under tjugofem år men som har fyllt arton

är får dock adoptera, om adoptionen avser ett barn till hans eller hennes make eller om det annars finns synnerliga skäl.

Makars adoption

4 § Den som är gift får adoptera endast gemensamt med sin make.

En make får dock adoptera den andra makens barn, om denne samtycker till det. En make får också adoptera ensam, om den andra maken är på okänd ort eller inte kan adoptera på grund av psykisk sjukdom, hämmad förståndsutveckling eller psykisk abnormitet av annat slag eller på grund av något annat liknande förhållande.

Barnets samtycke

5 § Den som har fyllt tolv år får inte adopteras utan att han eller hon har samtyckt till det. Samtycke behövs dock inte, om den som skall adopteras är varaktigt förhindrad att lämna samtycke på grund av psykisk sjukdom, hämmad förståndsutveckling eller psykisk abnormitet av annat slag eller på grund av något annat liknande förhållande.

Föräldrars samtycke

6 § Den som är under arton år får inte adopteras utan de biologiska föräldrarnas samtycke. Modern skall ha lämnat sitt samtycke sedan hon har återhämtat sig tillräckligt efter nedkomsten. Avser adoptionen någon annans adoptivbarn, krävs i stället samtycke från adoptivföräldern eller

adoptivföräldrarna. Om en adoptivförälder är gift med någon av barnets biologiska föräldrar, krävs samtycke från båda makarna.

Samtycke enligt första stycket behövs inte av en förälder som

1. är på okänd ort, eller
2. är varaktigt förhindrad att lämna samtycke på grund av psykisk sjukdom, hämmad förståndsutveckling eller psykisk abnormitet av annat slag eller på grund av något annat liknande förhållande.

7 § Om en biologisk förälder eller en adoptivförälder som inte är vårdnadshavare vägrar att lämna sitt samtycke, utgör detta inte hinder för ett beslut om adoption, såvida adoptionen ändå kan anses förenlig med barnets bästa.

Samtycke från särskilt förordnade vårdnadshavare

8 § Den som står under vårdnad av en eller flera särskilt förordnade vårdnadshavare får inte adopteras utan deras samtycke.

Förbud mot ersättning eller underhållsbidrag

9 § En adoption får inte ske, om det från någon sida har getts eller utlovats ersättning eller om det har avtalats om bidrag till barnets underhåll. Underhållsbidrag i form av engångsbelopp hindrar dock inte adoptionen, om beloppet har betalats in till socialnämnden i den kommun där barnet är kyrkobokfört eller om det till nämnden har utfärdats en förbindelse på beloppet som har godkänts av den eller dem som vill adoptera och nämnden. För det belopp som har betalats in till nämnden skall genom dess försorg

en livränta som är anpassad efter underhållsskyldigheten köpas in åt barnet hos ett svenskt försäkringsbolag, om inte avtalet hindrar det eller nämnden finner att beloppet kan användas på något annat lämpligt sätt för barnets underhåll.

Ett avtal om ersättning eller underhåll, som borde ha medfört att rätten inte beslutade om adoption, om rätten hade känt till avtalet, är utan verkan även om adoptionen sker.

Rättsverkningarna av ett beslut om adoption m.m.

10 § Den som har adopterats skall i rättsligt hänseende anses som adoptantens eller adoptanternas barn och inte som barn till sina biologiska föräldrar. Om en make har adopterat den andra makens barn, skall dock barnet anses som makarnas gemensamma.

Första stycket gäller ej, om något annat är särskilt föreskrivet eller följer av rättsförhållandets natur.

11 § Rättsverkningarna av en adoption, såvitt gäller adoptivbarnets ställning till adoptanten eller adoptanterna och deras släktingar, upphör, om adoptivbarnet adopteras av någon annan. Har en make adopterat den andra makens adoptivbarn, kvarstår dock rättsverkningarna av den makens adoption.

12 § Den eller de som har adopterat ett barn skall så snart det är lämpligt upplysa barnet om att det är adopterat.

Behörig domstol

13 § En ansökan om adoption prövas av tingsrätten i den ort där barnet har sitt hemvist. Finns inte någon behörig domstol enligt vad som nu har sagts, prövas ansökningen av Stockholms tingsrätt.

Vissa yttranden

14 § I ett adoptionsärende skall tingsrätten inhämta upplysningar dels om barnet och sökanden eller sökandena, dels huruvida ersättning eller underhållsbidrag har lämnats eller utlovats.

Om barnet inte har fyllt arton år, skall yttrande inhämtas från socialnämnden i den kommun där sökanden eller sökandena är kyrkobokförda och från socialnämnden i den kommun där barnet är kyrkobokfört. Om sökanden eller sökandena har sitt hemvist utomlands, skall det föreligga yttrande från motsvarande myndighet i hemvistlandet. Har någon av barnets föräldrar sitt hemvist utomlands, skall det föreligga yttrande från behörig myndighet eller organisation i hemvistlandet.

Överklagande

15 § Tingsrättens beslut i fråga om adoption får överklagas av sökanden eller sökandena eller den som skall höras i ärendet.

Nuvarande lydelseFöreslagen lydelse

7 kap. 1 §

Föräldrarna skall svara för underhåll åt barnet efter vad som är skäligt med hänsyn till barnets behov och föräldrarnas samlade ekonomiska förmåga. När föräldrarnas underhållsskyldighet bestäms skall hänsyn tas till barnets egna inkomster och tillgångar samt barnets sociala förmåner under beaktande av vad som följer av föreskrifterna om dessa.

Underhållsskyldigheten upphör när barnet fyller arton år. Går barnet i skolan vid denna tidpunkt eller återupptas skolgången innan barnet fyller nitton år, är föräldrarna dock intill dess barnet fyller tjugoett år underhållsskyldiga så länge skolgången pågår. Till skolgång räknas studier i grundskolan eller gymnasieskolan och annan jämförlik grundutbildning.

I kostnaderna för barnets underhåll skall föräldrarna sinsemellan ta del var och en efter sin förmåga.

Nuvarande lydelseFöreslagen lydelse

Har någon eller några
med socialnämndens
medgivande tagit emot
ett barn från ett
annat land för
stadigvarande vård
och fostran i syfte
att adoptera det,
tillämpas
bestämmelserna i
detta kapitel på dem
i stället för på
föräldrarna.

-
1. Denna lag träder i kraft den
 2. Ett adoptionsärende som vid ikraftträdandet är
anhängigt vid en domstol som var behörig enligt äldre
bestämmelser skall även efter ikraftträdandet
handläggas där.
 3. Underhållsskyldighet enligt 7 kap. 1 § fjärde
stycket föreligger inte för tid före ikraftträdandet.

2. Förslag till
Lag om ändring i äktenskapsbalken

Härigenom föreskrivs att 2 kap. 3 § äktenskapsbalken skall ha följande lydelse

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap. 3 §

Äktenskap får inte ingås mellan dem som är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller är helsyskon.

Halvsyskon får inte ingå äktenskap med varandra utan tillstånd av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

Ett
adoptivförhållande
jämställs med
släktskap vid
tillämpningen av
första och andra
styckena.

Denna lag träder i kraft den

3. Förslag till ändring i förslaget till
Lag om internationella familjerättsfrågor
(SOU 1987:18)

3.1 5 kap. Adoption

Svensk domstols behörighet

1 §

En ansökan om adoption får tas upp av svensk domstol, om den eller de sökande eller en av dem eller den som avses bli adopterad har hemvist i Sverige.

Om en sökande eller den som avses bli adopterad är svensk medborgare med hemvist utomlands, är svensk domstol behörig att pröva ansökningen, såvida hemviststatens myndigheter saknar behörighet.

Tillämplig lag

2 §

Vid prövning av ansökningar som enligt 1 § tas upp av svensk domstol tillämpas svensk lag. Avser ansökningen ett barn under arton år, skall domstolen särskilt beakta om en sökande eller barnet genom medborgarskap eller hemvist eller på något annat sätt har anknytning till en främmande stat och det skulle medföra avsevärd olägenhet för barnet, om ett beslut om adoption inte skulle bli gällande där.

Erkännande av utländska avgöranden m.m.

3 §

Ett lagakraftvunnet avgörande av en utländsk domstol eller annan utländsk myndighet om adoption gäller i Sverige som ett beslut om adoption enligt svensk lag, om

1. avgörandet har meddelats eller annars gäller i den stat där adoptanten, adoptanterna eller adoptivbarnet hade hemvist vid tiden för avgörandet eller

2. domstolen eller myndigheten annars med hänsyn till barnets tidigare hemvist hade skälig anledning att pröva frågan.

4 §

Ett lagakraftvunnet avgörande av en utländsk domstol eller annan utländsk myndighet om hävning av adoption gäller i Sverige, om adoptivbarnet vid tiden för avgörandet hade hemvist i den stat där avgörandet meddelades.

5 §

Ett utländskt avgörande enligt 3 eller 4 § gäller inte i Sverige, om

1. någon som hade bort höras inte har fått tillfälle att yttra sig i saken, trots att detta rimligen kunnat ske,

2. det har meddelats ett svenskt avgörande i samma sak,

3. avgörandet avser samma sak som ett här i landet giltigt utländskt avgörande i ett förfarande som började tidigare än det andra utländska avgörandet,
4. det i Sverige pågår ett förfarande som kan utmynna i ett avgörande i samma sak, eller
5. det utomlands pågår ett förfarande som kan leda till ett avgörande i samma sak, såvida det förfarandet har börjat tidigare än det andra utländska förfarandet och kan antas leda till ett avgörande som är giltigt här i landet.

6 §

Anhängiggörs vid svensk domstol en fråga om adoption men pågår redan utomlands ett förfarande som kan leda till ett avgörande i saken, skall ansökningsen avvisas eller ärendet förklaras vilande i väntan på ett lagakraftvunnet avgörande i det utländska förfarandet, om det kan antas att detta avgörande blir giltigt här i landet. Frågan får dock prövas vid svensk domstol, om ett utländskt avgörande inte kan avvaktas med hänsyn till barnets bästa eller det annars finns särskilda skäl.

3.2 6 kap. Vårdnad och umgänge

Vårdnad omedelbart på grund av lag

1 § Vid bedömningen av om ett vårdnadsförhållande föreligger omedelbart på grund av lag tillämpas lagen i den stat där barnet hade sitt hemvist när det föddes, ett äktenskap ingicks eller någon annan med hänsyn till frågan avgörande omständighet inträffade. Har barnet hemvist i Sverige, tillämpas dock svensk lag, om en tillämpning av den andra lagen uppenbart skulle strida mot barnets bästa.

Svensk domstols behörighet m.m.

2 § En fråga om vårdnad om eller umgänge med barn får tas upp av svensk domstol

1. i äktenskapsmål, om svensk domstol är behörig att ta upp äktenskapsmålet,
2. om barnet eller svaranden har hemvist i Sverige, eller
3. om barnet är svensk medborgare med hemvist utomlands, såvida hemviststatens myndigheter saknar behörighet.

Även om det inte följer av första stycket får svensk domstol ta upp en fråga som avses där, om barnet vistas i Sverige och det med hänsyn till barnets bästa krävs att frågan prövas här.

Första stycket gäller i tillämpliga delar även beträffande svenska folkbokföringsmyndigheters behörighet att ta upp en anmälan om gemensam vårdnad.

3 § Frågor som avses i 2 § bedöms enligt lagen i den stat där barnet har sitt hemvist.

Även om det inte följer av första stycket får svensk lag tillämpas, om det krävs med hänsyn till barnets bästa.

Erkännande av utländska avgöranden m.m.

4 § Ett lagakraftvunnet avgörande av en utländsk domstol eller annan utländsk myndighet i en fråga om vårdnad eller umgänge beträffande den som är under arton år gäller i Sverige, om avgörandet har meddelats eller annars gäller i den stat där barnet hade hemvist vid tiden för avgörandet. Med ett avgörande jämföras ett avtal som har ingåtts inför domstol eller som har godkänts av en administrativ myndighet.

5 § Ett avgörande som avses i 4 § gäller inte här i landet, om

1. avgörandet uppenbarligen inte är förenligt med barnets bästa,
2. avgörandet har meddelats mot en part som inte har gått i svaromål och som inte har fått kännedom om den väckta talan i tillräcklig tid för att kunna svara i saken eller om en part annars inte har fått rimliga möjligheter att föra sin talan i det utländska förfarandet,
3. avgörandet strider mot ett svenskt avgörande,
4. avgörandet strider mot ett här i landet giltigt utländskt avgörande i ett förfarande som började tidigare än det andra utländska förfarandet,
5. det i Sverige pågår ett förfarande som kan utmyнна i ett motstridigt avgörande, eller
6. det utomlands pågår ett förfarande som kan leda till ett motstridigt avgörande, såvida det

förfarandet har börjat tidigare än det andra utländska förfarandet och kan antas leda till ett avgörande som är giltigt här i landet.

6 § Anhängiggörs vid svensk domstol en fråga om vårdnad eller umgänge men pågår redan utomlands ett förfarande som kan leda till ett motstridigt avgörande, skall talan eller ansöknings avvisas eller målet eller ärendet förklaras vilande i väntan på ett lagakraftvunnet avgörande i det utländska förfarandet, om det kan antas att detta avgörande blir giltigt här i landet. Frågan får dock prövas vid svensk domstol, om ett utländskt avgörande inte kan avvaktas med hänsyn till barnets bästa eller det annars finns särskilda skäl.

Verkställighet m.m.

7 § Ett avgörande enligt 4 § som gäller i Sverige får verkställas här, om avgörandet kan utgöra grund för verkställighet i den stat där barnet hade hemvist vid tiden för avgörandet.

Ansökan om verkställighet av ett avgörande som avses i första stycket görs hos länsrätten.

Den som enligt 1 § skall anses som vårdnadshavare omedelbart på grund av lag kan begära att länsrätten beslutar om åtgärd för att barnet skall överflyttas till vårdnadshavaren.

I fråga om verkställighet och överflyttning gäller i övrigt 21 kap. föräldrabalken.

- 3.2 Förslag till ändringar i övriga kapitel i förslaget till lag om internationella familjerättsfrågor (SOU 1987:18)

2 kap. Äktenskapsmål

2 kap. 5 § utgår.

3 kap. Underhåll till barn och make

4 §

Ett lagakraftvunnet avgörande av en utländsk domstol eller annan myndighet varigenom ett underhållsbidrag har fastställts att utgå till barn för tid innan barnet har fyllt tjugoett år, till make eller till förutvarande make gäller i Sverige,

1. om det har meddelats i en stat där den underhållsberättigade eller den underhållsskyldige hade hemvist,
2. om det har meddelats med anledning av ett beslut i den främmande staten om faderskap, vårdnad eller umgänge, äktenskapsskillnad, legal separation eller återgång eller ogiltighet av äktenskap och myndigheten i den delen var behörig enligt svensk lag, eller
3. om svaranden i en uppkommen tvist har godtagit att saken prövas av myndigheten eller utan invändning om myndighetens behörighet har gått i svaromål i saken.

Bestämmelserna i första stycket skall tillämpas också på ett utländskt avgörande varigenom ett tidigare avgörande har ändrats.

9 kap. Gemensamma bestämmelser

7 §

Efter ansökan av någon av parterna eller, om det är fråga om adoption, efter ansökan av någon som adoptionen angår, prövar Svea hovrätt om ett utländskt avgörande skall gälla här i landet.

Är det fråga om ett avgörande om adoption, får prövning enligt första stycket begäras även av andra svenska myndigheter än domstolar.

8 §

Innan hovrätten prövar frågan skall sökandens motpart få tillfälle att yttra sig över ansökningen, såvitt avser beslut om äktenskapsskillnad eller om återgång eller ogiltighet av äktenskap dock endast om det kan ske. Avser prövningen ett avgörande om adoption, skall de som adoptionen angår få tillfälle att yttra sig, om det kan ske.

Avser prövningen ett utländskt beslut om äktenskapsskillnad eller om återgång eller ogiltighet av äktenskap, utgör ett av hovrätten meddelat beslut, som inte innebär att det utländska beslutet skall gälla här, inte hinder mot att frågan prövas på nytt.

I fråga om 5 och 6 kap. iakttas följande:

a) Föreskrifterna i 5 kap. 1 § och 6 kap. 2 § medför inte att svensk domstols behörighet i mål eller ärenden som har anhängiggjorts före ikraftträdandet går förlorad.

b) Ett mål eller ärende som har anhängiggjorts före ikraftträdandet prövas enligt äldre lag.

4. Förslag till
Lag om ändring i socialtjänstlagen
(1980:620).

Härigenom föreskrivs att 25 § socialtjänstlagen
(1980:620) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

25 §¹⁾

En underårig får inte utan socialnämndens medgivande tas emot för stadigvarande vård och fostran i ett enskilt hem som inte tillhör någon av hans föräldrar eller någon annan som har vårdnaden om honom. Som ett medgivande anses socialnämndens beslut att bereda den underårige vård i ett visst familjehem.

Är det fråga om att
ta emot ett utländskt
barn i syfte att
adoptera det, skall
medgivandet inhämtas
innan barnet lämnar
sitt hemland.

Vill någon adoptera
ett barn med hemvist
utomlands, skall
medgivande enligt
första stycket
inhämtas innan en
ansökan om adoption

1) Förslaget i prop. 1989/90:28 till ändring av paragrafen har inte beaktats.

Nuvarande lydelseFöreslagen lydelse

görs vid behörig
myndighet eller
organisation
utomlands eller, om
adoptionsförfarandet
skall äga rum här i
landet, innan barnet
lämnar sitt
hemvistland.

Nuvarande lydelseFöreslagen lydelse

Medgivandet upphör att gälla, om inte barnet har tagits emot i hemmet inom ett år från det medgivandet lämnades.

Innan socialnämnden beslutar i en fråga om medgivande som avses i andra stycket, skall nämnden pröva om det förmedlingssätt som sökanden kommer att använda sig av är tillförlitligt eller ej. Nämnden skall i denna fråga inhämta yttrande från statens nämnd för internationella adoptionsfrågor (NIA), om det inte är uppenbart obehövt. Visar prövningen att det kan befaras att förmedlingssättet inte är tillförlitligt, skall socialnämnden vägra sitt medgivande. I ett beslut om medgivande skall socialnämnden ange för vilket förmedlingssätt medgivandet gäller.

Denna lag träder i kraft den

5. Förslag till
Lag om ändring i lagen (1988:1463) om bidrag
vid adoption av utländska barn

Härigenom föreskrivs att 2 och 3 §§ lagen (1988:1463)
om bidrag vid adoption av utländska barn skall ha
följande lydelse

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §

Bidrag lämnas till
den eller de
adoptivföräldrar som
har fått tillstånd av
svensk domstol till
en adoption.

Bidrag lämnas till
den eller dem som har
adopterat ett barn
genom beslut av
svensk domstol.

Med svensk domstols
tillstånd jämställs
beslut av regeringen,
eller av den
myndighet som
regeringen har
bestämt, om att ett
utomlands meddelat
beslut om adoption
skall gälla här i
landet.

Med beslut av svensk
domstol jämställs
beslut om adoption av
utländsk domstol
eller annan utländsk
myndighet som gäller
här i landet.

Nuvarande lydelseFöreslagen lydelse

3 §

Som villkor för
bidrag skall gälla
att
adoptivföräldrarna
var bosatta här i
landet när de fick
barnet i sin vård och
när adoptionen blev
giltig här.

Som villkor för
bidrag skall gälla
att
adoptivföräldrarna
var bosatta här i
landet när de fick
barnet i sin vård och
när adoptionen blev
giltig här. Det krävs
också att medgivande
till adoptionen har
inhämtats enligt 25 §
socialtjänstlagen
(1980:620).

-
1. Denna lag träder i kraft den
 2. I fråga om adoptionsbeslut som har meddelats före
ikraftträdandet gäller 3 § i dess äldre lydelse.

6. Förslag till
Lag om ändring i lagen (1964:143) om
bidragsförskott

Härigenom föreskrivs att 1 § lagen (1964:143) om
bidragsförskott skall ha följande lydelse

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §

I enlighet med vad som föreskrivs i denna lag lämnas bidragsförskott av allmänna medel till barn som är bosatt här i landet. Är barnet inte svensk medborgare, tillämpas dock lagen endast om också barnets vårdnadshavare är bosatt här i landet och antingen denne eller barnet vistas här sedan minst sex månader. Ett barn som lämnar Sverige skall fortfarande anses bosatt här, om utlandsvistelsen är avsedd att vara längst ett år. Medföljande barn till den som av en statlig arbetsgivare sänds till ett annat land för arbete för arbetsgivarens räkning, skall under utsändningstiden anses bosatta i Sverige.

Om ingen av föräldrarna eller endast en av dem har vårdnaden om barnet, lämnas bidragsförskott i förhållande till förälder som inte har vårdnaden, såvida denne inte varaktigt bor tillsammans med barnet. Om båda föräldrarna har vårdnaden om barnet gemensamt men barnet varaktigt bor tillsammans med endast en av dem, lämnas bidragsförskott i förhållande till den andra föräldern.

Nuvarande lydelse

Förälder i förhållande till vilken bidragsförskott lämnas enligt andra stycket kallas i lagen underhållsskyldig. Vad som sägs i lagen om vårdnadshavare gäller, i fall då barnet står under båda föräldrarnas vårdnad, den av föräldrarna som varaktigt bor tillsammans med barnet.

Föreslagen lydelse

Om någon eller några
med socialnämndens
medgivande har tagit
emot ett barn från
ett annat land för
stadigvarande vård
och fostran i syfte
att adoptera det,
tillämpas
föreskrifterna i
denna lag om

Nuvarande lydelseFöreslagen lydelse

föräldrar på den
eller dem som har
tagit emot barnet i
stället för på
barnets föräldrar.
Den eller de som har
tagit emot barnet
skall också anses
vara vårdnadshavare
vid tillämpningen av
denna lag, om inte
svensk domstol har
anförtrott vårdnaden
åt någon eller några
andra.

-
1. Denna lag träder i kraft den
 2. De nya bestämmelserna tillämpas inte för tid före
ikraftträdandet.

7. Förslag till
Lag om ändring i lagen (1984:1095) om
förlängt bidragsförskott för studerande

Härigenom föreskrivs att 3 § lagen (1984:1095) om
förlängt bidragsförskott för studerande skall ha
följande lydelse

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §

Förlängt bidragsförskott lämnas i förhållande till en
förälder som barnet inte varaktigt bor tillsammans
med, om barnet varaktigt bor tillsammans med den
andre föräldern eller någon som var vårdnadshavare
för barnet när det fyllde 18 år. I fråga om sådan
tidigare vårdnadshavare gäller det som sägs i denna
lag om en förälder som barnet bor varaktigt
tillsammans med.

Den förälder i
förhållande till
vilken
bidragsförskott
lämnas enligt första
stycket kallas i
lagen underhålls-
skyldig.

Den förälder i
förhållande till
vilken
bidragsförskott
lämnas enligt första
stycket kallas i
lagen underhålls-
skyldig. Om någon

Nuvarande lydelseFöreslagen lydelse

eller några med
socialnämndens
medgivande har tagit
emot ett barn från
ett annat land för
stadigvarande vård
och fostran i syfte
att adoptera det,
tillämpas
föreskrifterna i
denna lag om
föräldrar på den
eller dem som har
tagit emot barnet
i stället för på
barnets föräldrar.
Den eller de som har
tagit emot barnet
skall också anses
vara vårdnadshavare
vid tillämpningen av
denna lag, om inte
svensk domstol har
anförtrott vårdnaden
åt någon eller några
andra.

-
1. Denna lag träder i kraft den
 2. De nya bestämmelserna tillämpas inte för tid före
ikraftträdandet.

8. Förslag till
Lag om upphävande av lagen (1971:796) om
internationella rättsförhållanden rörande
adoption

Härigenom föreskrivs att lagen (1971:796) om
internationella rättsförhållanden rörande adoption
skall upphöra att gälla vid utgången av

1 DIREKTIVEN

Utredningen (Ju 1977:08) om barnens rätt fick genom tilläggsdirektiv den 6 maj 1982 (Dir. 1982:25) i uppdrag att utreda vissa frågor om adoption. Uppdraget fördes över till förmynderskapsutredningen genom tilläggsdirektiv den 26 november 1987 (Dir. 1987:50).

En fråga som ingick i uppdraget till utredningen om barnens rätt var om man borde avskaffa den nuvarande bestämmelsen i 4 kap. 5 § första stycket föräldrabalken (FB) att den som är under 16 år får adopteras utan eget samtycke i fall det kan antas skada honom eller henne att bli tillfrågad. En annan fråga var om socialnämnden borde ha möjlighet att ge ekonomiskt stöd till fosterföräldrar även efter det att de har adopterat ett fosterbarn.

Ytterligare en fråga gällde sådana adoptioner av utländska barn som av olika skäl inte fullföljs. Utredningen om barnens rätt fick i uppdrag att undersöka vilka problem som kunde uppstå i sådana sammanhang och att komma med förslag till lösningar. Enligt tilläggsdirektiven skulle utredningen om barnens rätt vidare överväga frågan om Sverige skulle tillträda 1965 års Haagkonvention om behörig myndighet, tillämplig lag och erkännande av beslut rörande adoption.

Slutligen borde utredningen diskutera om det bl.a. från systematisk synpunkt fanns anledning att se över

adoptionsbestämmelserna i 4 kap. FB, däribland frågan huruvida de åldersgränser som nu gäller är lämpliga.

Utredningen skulle vara oförhindrad att ta upp också andra frågor om adoption. Utredningen skulle följa Förenta Nationernas arbete rörande internationella adoptioner.

Till utredningen om barnens rätt har överlämnats en skrivelse den 1 februari 1982 från statens invandrarverk till arbetsmarknadsdepartementet rörande den ändring i 4 kap. 6 § föräldrabalken som trädde i kraft den 1 juli 1981.

Till förmynderskapsutredningen har överlämnats motion 1985/86:L237 jämte lagutskottets yttrande i betänkandet 1985/86:28 i den del det avser motionen. I motionen behandlas frågan om samtycke till adoption från förälder som inte har del i vårdnaden om barnet.

Under utredningsarbetet har studiebesök gjorts vid Stockholms tingsrätt, statens nämnd för internationella adoptionsfrågor (NIA) och Förbundet Adoptionscentrum (AC).

Därutöver har synpunkter inhämtas från andra som har erfarenhet av adoptionsärenden, bl.a. företrädare för socialförvaltningarna.

Företrädare för utredningen har som framgår av avsnitt 5.3 företagit en studieresa till Brasilien, Ecuador och Colombia. Dessutom har utredaren och sekreteraren gjort besök i Helsingfors, Köpenhamn och Oslo och därvid inhämtat information och synpunkter när det gäller nordiska förhållanden (se avsnitt 5.1 och 7.3).

Information om innehållet i utomnordiska rättsordningar (avsnitt 5.2) har inhämtats genom förmedling av utrikesdepartementet, berörda ambassader, juridiska fakulteten vid Lunds universitet samt NIA.

Avsnittet om forskning rörande utländska adoptivbarns anpassning i Sverige (avsnitt 4.2) har utarbetats med ledning av material från NIA och AC.

3 GÄLLANDE RÄTT

3.1 Inledning

De centrala bestämmelserna om adoptioner finns i 4 kap. föräldrabalken (FB). I lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption behandlas de internationellt privaträttsliga frågorna i utomnordiska förhållanden. När det gäller internordiska frågor finns särskilda bestämmelser i förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap.

I avsnitt 3.2 behandlas de inhemska adoptionerna, medan de internationellt privaträttsliga reglerna och bestämmelser om internationell adoptionshjälp redovisas i avsnitt 3.3. I avsnitt 3.4 redogörs för den nuvarande ordningen när det gäller internationellt privaträttsliga vårdnadsfrågor. I avsnitt 3.5 behandlas vissa socialförsäkringsbestämmelser. Vad som gäller i fråga om medborgarskap för adoptivbarn redovisas i avsnitt 3.6.

3.2 FB:s bestämmelser om adoption, m.m.

De centrala bestämmelserna om adoption finns som nämnts intagna i 4 kap. FB. För att ett adoptivförhållande skall komma till stånd krävs ett beslut av domstol efter ansökan av den som vill adoptera. Enligt huvudregeln skall adoptanten ha fyllt 25 år. Avser adoptionen eget barn eller makes barn eller adoptivbarn eller föreligger annars synnerliga skäl får även den som har fyllt 18 år adoptera (1 §).

Tillstånd att adoptera kan lämnas åt en ensamstående person eller åt äkta makar.

Endast i undantagsfall får en make adoptera barn ensam. Det gäller, förutom fall då en make adopterar den andra makens barn eller adoptivbarn eller eget barn, fall då den andra maken befinner sig på okänd ort eller är sinnessjuk eller sinnesslö (3 §).

Det är bara äkta makar som kan adoptera gemensamt (4 §). Gemensam adoption kan alltså inte beviljas för sambor.

För att domstolen skall kunna lämna tillstånd till en adoption fordras att vissa speciella villkor är uppfyllda.

Det skall finnas samtycke från barnet, om det har fyllt tolv år. I vissa fall kan dock adoption ske utan barnets samtycke, nämligen om barnet är yngre än 16 år och det skulle skada barnet om det tillfrågades. Ett annat undantag gäller barn som är varaktigt förhindrat att lämna samtycke på grund av

psykisk sjukdom, hämmad förståndsutveckling eller psykisk abnormitet av annat slag eller på grund av något annat liknande förhållande (5 §).

Som ytterligare villkor krävs, när det är fråga om ett omyndigt barn, att föräldrarna har samtyckt till adoptionen. Moderns samtycke skall ha lämnats sedan hon har återhämtat sig tillräckligt efter nedkomsten. Samtycke av en förälder behövs inte om föräldern är sinnessjuk eller sinnesslö, utan del i vårdnaden eller på okänd ort (5 a §). En förälder som inte är vårdnadshavare skall dock få tillfälle att yttra sig i ärendet och han eller hon har rätt att överklaga domstolens beslut (10 och 11 §§).

Innan domstolen beslutar om adoption, skall den göra en allmän lämplighetsprövning (6 § första stycket). Tillstånd till adoption får ges endast om adoptionen är till fördel för barnet samt sökanden har uppfostrat barnet eller vill uppfostra det eller det annars med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet finns särskild anledning till adoptionen.

En adoption får inte ha karaktär av en affärsuppgörelse. Har adoptionssökanden lämnat eller utlovat ersättning i någon form till barnets föräldrar för att få adoptera barnet skall ansökan avslås (6 § andra stycket). Detsamma gäller om barnets föräldrar har lämnat eller utlovat ersättning till sökanden för att denne tar hand om barnet. Även den omständigheten att föräldrarna och sökanden har träffat avtal om underhåll till barnet är i regel hinder mot adoption. Dock är bidrag med engångsbelopp tillåtet, om beloppet har inbetalats till socialnämnden eller förbindelse om beloppet har

utfärdats till socialnämnden. Socialnämnden skall inköpa en livränta åt barnet för beloppet, om inte avtalet hindrar det eller nämnden finner att beloppet kan användas på något annat lämpligt sätt för barnets underhåll.

När det gäller rättsverkningarna av en adoption skall adoptivbarnet efter adoptionen anses som adoptantens barn och inte som barn till de biologiska föräldarna. (Det är alltså fråga om s.k. stark adoption. Motsatsen brukar benämnas svag adoption). Har en make adopterat den andra makens barn eller adoptivbarn, skall dock barnet anses som makarnas gemensamma (8 §).

Verkningarna av en adoption kan inte upphöra på annat sätt än genom att barnet adopteras av någon annan eller genom att adoptanten ingår äktenskap med adoptivbarnet (7 §). Till skillnad från vad som gäller i förhållandet mellan föräldrar och deras biologiska barn finns det inte något förbud mot giftermål mellan adoptant och adoptivbarn (se 2 kap. 3 § äktenskapsbalken).

Innan domstolen beslutar om adoption, skall den inhämta upplysningar om barnet och sökanden. Är barnet yngre än 18 år, skall socialnämnden yttra sig, och en förälder som inte är vårdnadshavare skall, som nämnts, höras (10 §).

Adoptionsärenden handläggs enligt lagen (1946:807) om handläggning av domstolsärenden. Om ärendet inte är tvistigt, handläggs det enligt huvudregeln med en lagfaren domare. I annat fall skall nämndemän medverka.

Domstolens beslut i ärenden om adoption får överklagas av sökanden och av den som skall höras i ärendet (11 §).

Bestämmelserna i FB om adoption ändrades i sak senast 1981 (SFS 1981:363, prop. 1980/81:112, LU 17, rskr. 255). Reglerna mjukades då upp, så att det blev möjligt att adoptera barn som fyllt 12 år men som inte kunde lämna samtycke på grund av bl.a. psykisk sjukdom, hämmad förståndsutveckling eller psykisk abnormitet av annat slag (4 kap. 5 §). Samtidigt förtydligades reglerna så att det klart angavs att tillstånd till adoption fick lämnas bara om sökanden hade uppfostrat barnet eller ville uppfostra det eller det annars med hänsyn till det personliga förhållandet mellan adoptanten och barnet fanns särskild anledning till adoptionen (4 kap. 6 § första stycket).

Många av bestämmelserna i 4 kap. FB går tillbaka på 1917 års adoptionslag genom vilken adoptionsinstitutet infördes i vårt land (se NJA II 1917 s. 472). Före de senaste ändringarna år 1981 genomfördes en större reform år 1958. Då infördes bl.a. de nuvarande reglerna om adoptivbarnets rättsliga ställning (se NJA II 1958 s. 177). Den tidigare möjligheten att häva adoption togs bort genom lagändring år 1970 (se NJA II 1970 s. 578).

De nuvarande bestämmelserna i FB är i överensstämmelse med 1967 års europeiska konvention om adoption av barn. Sverige ratificerade denna Europarådskonvention år 1968 (prop. 1968:114, SÖ 1968:1). I konventionen finns bl.a. krav på samtycke från föräldrar och förbud för andra än makar att adoptera gemensamt. Vidare innehåller konventionen

föreskrifter om krav på tillfredsställande utredning om adoptantens förhållanden och bestämmelser om rättsverkningar av adoptioner. I det senare hänseendet anges att adoptivbarnet skall inlemmas i adoptivföräldrarnas familj och att banden med dess biologiska släkt skall anses upplösta.

3.3 Internationellt privaträttsliga regler och bestämmelser om internationell adoptionshjälp

3.3.1 1971 års internationella adoptionslag

År 1971 infördes nya internationellt privaträttsliga regler om adoption i utomnordiska förhållanden genom lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption. Samtidigt upphävdes det särskilda kapitlet (6) om adoption i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap.

1971 års reform skedde bl.a. mot bakgrund av en inom Haagkonferensen år 1965 avslutad konvention om adoptionsfrågor. Konventionen innehåller bestämmelser om behörig myndighet, tillämplig lag och erkännande av beslut om adoption. Konventionen har inte ratificerats av Sverige, men 1971 års lag utformades i nära anpassning till konventionens regelsystem (se prop. 1971:113 och LU 16 samt avsnitt 6.1).

I fråga om svensk domstols behörighet föreskriver lagen att en svensk domstol skall pröva en ansökan om adoption, om adoptanten eller adoptanterna har svenskt medborgarskap eller hemvist i Sverige eller om regeringen har medgett det (1 §).

Vid prövningen av ansökningen skall domstolen tillämpa svensk lag, även om anknytning finns till utlandet. Är barnet under 18 år, skall dock domstolen särskilt beakta om sökanden (sökandena) eller barnet genom medborgarskap eller hemvist eller på annat sätt

har anknytning till en främmande stat och det skulle medföra avsevärd olägenhet för barnet, om adoptionen inte blir gällande där (2 §).

I fråga om rättsverkningarna av ett adoptionsbeslut som har meddelats utomlands är huvudregeln att ett sådant beslut gäller här i landet, om adoptanten eller adoptanterna var medborgare eller hade hemvist i det främmande landet när beslutet meddelades. I andra fall kan regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer godkänna utländska adoptionsbeslut eller förordna att ett utomlands meddelat beslut om adoption skall gälla här i landet. När adoptivbarnet var svensk medborgare eller hade hemvist här, krävs sådant godkännande, även om adoptanterna var medborgare eller hade hemvist i adoptionslandet (3 §).

När beslut om adoption som meddelats i en främmande stat skall gälla här i riket, anses adoptivbarnet som adoptantens barn i äktenskap i fråga om vårdnad, förmynderskap och underhåll. I fråga om arvsrätt gäller vad som i allmänhet är föreskrivet om tillämplig lag beträffande rätt till arv, oavsett tillämplig lag vid adoptionen. Om adoptionen ägt rum i Sverige, anses adoptivbarnet även i arvshänseende som barn i äktenskap (4 §).

I lagen finns också en bestämmelse om s.k. ordre public, dvs. att ett främmande beslut om adoption inte har giltighet här i landet, om detta skulle vara uppenbart oförenligt med grunderna för rättsordningen här (6 §).

Enligt förordningen (1976:834) om prövning av utländskt beslut om adoption prövar statens nämnd för

internationella adoptionsfrågor (NIA) frågor om godkännande av utländska adoptionsbeslut. Det gäller dels godkännande av ett utländskt beslut om adoption av en svensk medborgare eller av någon som hade hemvist här i landet, dels förordnande i andra fall att ett utländskt beslut skall gälla här.

NIA:s beslut kan överklagas hos regeringen (se vidare avsnitt 4.3.1).

3.3.2 Internationell adoptionshjälp m.m.

Lagen (1979:552) om internationell adoptionshjälp reglerar förmedling av internationella adoptioner. Med internationell adoptionshjälp avses sådan verksamhet som har till syfte att förmedla kontakt mellan den som önskar adoptera ett utländskt barn och myndigheter, organisationer eller enskilda personer i barnets hemland samt även i övrigt lämna den hjälp som behövs för att en adoption skall kunna genomföras. NIA auktoriserar de ideella sammanslutningar som får lämna sådan hjälp (se avsnitt 4.3.2). Internationell adoptionshjälp får lämnas endast av de auktoriserade sammanslutningarna utom när det gäller hjälp i enstaka fall. Överträdelse straffas med böter (1 och 9 §§).

Den som avser att ta emot ett utländskt barn i syfte att adoptera det måste ha ett medgivande från socialnämnden. Enligt 25 § socialtjänstlagen (1980:620) får en underårig inte tas emot för stadigvarande vård och fostran i ett enskilt hem som inte tillhör någon av hans eller hennes föräldrar eller någon annan som har vårdnaden om honom eller henne utan socialnämndens medgivande. Är det fråga om att ta emot ett utländskt barn i syfte att adoptera

det, skall medgivandet inhämtas innan barnet lämnar sitt hemland. Medgivandet gäller i ett år. Innan socialnämnden beslutar om medgivande, skall nämnden pröva om det förmedlingssätt som sökanden kommer att använda sig av är tillförlitligt eller ej. Nämnden skall i denna fråga inhämta yttrande från NIA, om det inte är uppenbart obehövt. Visar prövningen att det kan befaras att förmedlingssättet inte är tillförlitligt, skall socialnämnden vägra sitt medgivande. I ett beslut om medgivande skall socialnämnden uppge för vilket förmedlingssätt medgivandet gäller. Nämndens beslut i fråga om medgivande får överklagas hos länsrätten. Den som åsidosätter bestämmelserna i 25 § straffas med böter (75 § socialtjänstlagen).

I 37 § socialtjänstförordningen (1981:750) föreskrivs att en ansökan om medgivande enligt 25 § socialtjänstlagen att ta emot ett utländskt barn i syfte att adoptera det behöver innehålla personuppgifter om ett visst barn endast om sökanden kan lämna sådana uppgifter. I ansökningen skall uppges hur sökanden har kommit eller planerar att komma i förbindelse med ett utländskt barn, i det senare fallet också de särskilda önskemål som kan komma i fråga om barnets ålder. Till ansökningen skall fogas läkarintyg beträffande sökandens hälsotillstånd. Den som har fått socialnämndens medgivande att ta emot ett utländskt barn skall omedelbart anmäla till socialnämnden när barnet har anlänt till hemmet (38 §).

25 § socialtjänstlagen fick sin nuvarande lydelse år 1984 (SFS 1984:1092, prop. 1984/85:16, SoU 5, rskr. 68). Ändringen innebar att regeln om socialnämndens prövning av förmedlingssättet tillkom.

Bakgrunden till bestämmelsen var att NIA och de auktoriserade adoptionsorganisationerna i olika sammanhang till regeringen fört fram att kontrollen över privata adoptioner borde vara bättre. Inom ramen för Nordiska Rådets arbete hade också förts fram önskemål om en harmonisering av den nordiska lagstiftningen om internationell adoptionshjälp.

I en mot denna bakgrund utarbetad departementspromemoria (Ds S 1983:14) Internationella adoptioner, översyn och förslag till åtgärder redovisades vissa ändringsförslag. Utgångspunkten var bl.a. att få en beslutsordning där adoptionssökandes förutsättningar och det utländska barnets bästa beaktades mera samlat än tidigare. I promemorian föreslogs att NIA som central myndighet skulle lämna medgivande att få ta emot ett utländskt barn. Privata adoptioner skulle alltså vara möjliga men en prövning av kontaktvägarna skulle göras. Ändringsförslaget förutsatte också en utvidgning av NIA:s kansliresurser med två nya tjänster samt ett inslag av parlamentariker i NIA:s styrelse.

Även alternativa lösningar redovisades i promemorian. Det ena alternativet innefattade att enbart ansökningar som avsåg förmedling av ansökan utan medverkan av auktoriserad organisation prövades av NIA när det gällde kontaktväg. Det andra alternativet innefattade att endast adoptioner utan medverkan av auktoriserad organisation skulle ha medgivande från NIA, medan de som vände sig till auktoriserad organisation skulle ha medgivande från socialnämnden. Även möjligheten att helt förbjuda adoption av

utländska barn utan medverkan av auktoriserad organisation nämndes i promemorian men föreslogs inte som ett alternativ.

Vid remissbehandlingen stödde de flesta remissinstanser det alternativ som innebar att socialnämnden även fortsättningsvis skulle svara för beslut om medgivande och att NIA skulle yttra sig över tillförlitligheten i förmedlingssättet endast vid privat adoption.

Departementschefen anslöt sig till den linjen i sin bedömning. I allmänmotiveringen anfördes i denna del bl.a. följande i propositionen (s. 11 f).

"Flera remissinstanser har framhållit behovet av att få klarare angivet i vilka fall privata adoptioner skall vara möjliga. Några instanser anger dessutom vilka kriterier som enligt deras mening bör gälla vid privata adoptioner.

Jag anser, i likhet med vad som anges i departementspromemorian, att privata adoptioner bör kunna komma i fråga när de blivande adoptivföräldrarna i samband med utlandstjänstgöring själva har kommit i kontakt med ett barn som de skulle kunna adoptera eller när de genom vänner, släktingar eller genom en annan personlig och nära kontakt i ett annat land får erbjudande om att adoptera ett visst barn. Privata adoptioner bör även kunna ske när de sökande har direktkontakt med ett utländskt förmedlande organ eller ett barnhem under förutsättning att dessa instanser har rätt att förmedla barn för adoption till andra länder.

Därvid måste gälla att det förmedlande organet - såvitt det går att bedöma - arbetar enligt de lagar och regler som gäller för förmedling av barn för adoption i barnets hemland. Dessutom bör det förmedlande organet om möjligt kunna uppvisa ett godkännande från berörd myndighet i landet.

Jag vill även nämna att NIA och de auktoriserade organisationerna i sina remissyttranden har framfört att det inte bör vara möjligt för adoptivsökande att på privat väg använda sig av ett sådant förmedlande

organ som en svensk organisation samarbetar med i utlandet. Det framhålls att detta skulle innebära en uppenbar risk för konkurrens om de barn som finns för adoption till andra länder och bidra till att öka kostnaderna.

Som svar på detta får jag anföra att det inte är möjligt att från Sverige reglera hur de utländska förmedlande organen skall arbeta. Enligt min mening måste denna fråga i stället regleras genom överenskommelser mellan de auktoriserade organisationerna och de förmedlande organ som organisationerna samarbetar med i utlandet."

Förutom ändringen i 25 § socialtjänstlagen fick också 8 § lagen om internationell adoptionshjälp också sin nuvarande lydelse genom reformen. Ändringen innebar i detta hänseende att den nuvarande ordningen infördes med överprövning av NIA i vissa fall av ett avslagsbeslut från en organisations sida i stället för som tidigare att frågan utan beslut överlämnades till NIA, om organisationen fann att den borde vägra adoptionshjälp.

I samband med reformen fick NIA också parlamentarisk sammansättning och därutöver ledamöter med särskild sakkunskap.

Någon ändring i 75 § socialtjänstlagen gjordes inte i detta sammanhang. Enligt bestämmelsen sträffas, som nämnts, med böter den som underlåter att skaffa medgivande enligt 25 §. Något rättsligt samband mellan denna bestämmelse och bestämmelserna om lämplighetsprövning av en adoptionssökande - i form av exempelvis en presumtion mot adoption om överträdelse av straffbudet förelåg - torde inte finnas. Lämplighetsprövningen enligt 4 kap. 6 § FB sker självständigt. Yttrande från socialnämnden skall emellertid under alla förhållanden föreligga enligt 4 kap. 10 § FB.

Enligt lagen (1988:1463) om bidrag vid adoption av utländska barn (prop. 1988/89:3, SoU 8) kan adoptivföräldrar få ett statlig bidrag till kostnaderna i samband med adoption av utländska barn. Syftet är att förhindra att ekonomiskt svaga grupper uteslås från möjligheten att adoptera och att underlätta att adoptivbarn får syskon. Bidraget uppgår till hälften av en med hänsyn till barnets ursprungsland schablonmässigt beräknad kostnad för en adoption, dock högst 20 000 kr.

Bidragen är inte skattepliktiga. De administreras av de allmänna försäkringskassorna.

Lagen trädde i kraft den 1 januari 1989 och tillämpas i fråga om barn som kommit i adoptivföräldrarnas vård här i landet efter utgången av juni 1988.

En förutsättning för bidrag är att adoptivföräldern eller adoptivföräldrarna har fått tillstånd av svensk domstol till adoptionen eller att det finns beslut av svensk myndighet (NIA) att en utomlands beslutad adoption skall gälla i Sverige.

Med utländska barn avses icke-svenska medborgare som inte var bosatta i Sverige när adoptivföräldrarna fick dem i sin vård. Barnet får vid den tidpunkten inte vara äldre än tio år för att berättiga till bidrag.

3.3.3 Internordiska adoptionsregler

Förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och

förmynderskap (se SOU 1987:73 s. 40) innehåller i avsnitt II (11-13 §§) vissa bestämmelser om internordiska adoptioner.

Om den som är medborgare i Sverige, Danmark, Finland, Island eller Norge och har hemvist i någon av dessa stater vill adoptera någon som har medborgarskap i en av staterna, skall ansökningsen göras i den stat där adoptanten har hemvist (11 §). Vid prövning av ansökningsen tillämpas i varje stat där gällande lag. Är den som skall adopteras under 18 år och har han eller hon hemvist i hemlandet, får ansökningsen dock inte bifallas i en annan stat utan att vederbörande barnavårdsmyndighet i hemlandet har haft tillfälle att avge yttrande (12 §). Ansökan om hävande av adoptivförhållande mellan medborgare i nordiska stater skall, om adoptionen ägt rum i en sådan stat, upptas i den stat där adoptanten har hemvist eller, om han eller hon inte har hemvist i en fördragsslutande stat, där adoptivbarnets hemvist är. Vid prövning av ansökningsen tillämpas i varje stat där gällande lag (13 §).

Har beslut om adoption eller om hävande av adoption meddelats i en nordisk stat, skall beslutet enligt 22 § gälla i övriga stater utan särskild stadfästelse och utan prövning av avgörandets riktighet eller av dess förutsättningar med hänsyn till hemvist eller medborgarskap i den ena eller andra av de nordiska staterna.

3.4 Internationellt privaträttsliga vårdnadsbestämmelser

3.4.1 Vissa allmänna och internordiska regler

Regler om vårdnad och umgänge finns intagna i 6 kap. FB. (Se förmynderskapsutredningens tidigare betänkande, SOU 1988:40, avsnitt 8.7).

Frågor om vårdnad eller umgänge som rör personer med utländsk anknytning är f.n. inte lagreglerade annat än i begränsad omfattning.

I fråga om domsrätt finns bestämmelser i 3 kap. 6 § lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap. Enligt lagrummet får en svensk domstol som är behörig att pröva ett äktenskapsmål ta upp frågor angående vårdnaden om barn i samma mål. Om barnet vistas i Sverige, skall svensk lag tillämpas.

1931 års nordiska förordning innehåller liknande regler. Enligt 8 § första stycket i förordningen får sålunda frågor om vårdnad om barn prövas i samband med yrkande om hemskillnad eller äktenskapsskillnad. Enligt 8 § andra stycket kan ett vårdnadsyrkande som väcks senare tas upp i den stat där svaranden har sitt hemvist. Detta gäller även om yrkandet avser ändring av ett beslut som har meddelats i en annan stat.

Enligt 9 § första stycket i 1931 års förordning skall domstolslandets lag tillämpas vid prövningen av frågor som avses i 8 §. Beslut i ett land gäller utan särskild prövning i övriga länder enligt 22 §.

Mellan samtliga nordiska länder utom Island gäller vidare särskilda regler om verkställighet av nordiska vårdnadsavgöranden m.m. och om återställande av vården av barn. För Sveriges del finns dessa bestämmelser i lagen (1977:595) om erkännande och verkställighet av nordiska domar på privaträttens område resp. i lagen (1970:375) om utlämning till Danmark, Finland, Island eller Norge för verkställighet av beslut om vård eller behandling.

Som tidigare nämnts har familjelagssakkunniga i betänkandet (SOU 1987:18) lagt fram förslag till en lag om internationella familjerättsfrågor. I 2 kap. 5 § i lagförslaget föreskrivs att frågor om vårdnaden om eller umgänge med barn får tas upp i äktenskapsmål. Prövningen skall ske enligt svensk lag, om barnet vistas i Sverige. De sakkunniga anför att bestämmelserna, som när det gäller vårdnad helt motsvarar 3 kap. 6 § 1904 års lag, får ses som ett provisorium i avvaktan på en lagreglering av de internationella vårdnadsfrågorna.

3.4.2 1980 års Europaråds- och Haagkonventioner

Nyligen har riksdagen antagit en lag (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn (prop. 1988/89:8, LU 10, rskr. 19).

Lagens bestämmelser gäller i sin helhet fr.o.m. den 1 juli 1989 (SFS 1989:172).

Bestämmelserna är ett införlivande med svensk rätt av två samtidigt ratificerade konventioner: dels Europarådskonventionen den 20 maj 1980 om erkännande och verkställighet av avgöranden rörande vårdnad om

barn samt om återställande av vård av barn, dels Haagkonventionen den 25 oktober samma år om civila aspekter på internationella bortföranden av barn (se förmynderskapsutredningens tidigare betänkande, SOU 1987:73, avsnitt 5.2).

Lagen innehåller huvuddelen av de bestämmelser som föranleds av Sveriges anslutning till konventionerna.

I 1-4 §§ ges inledande bestämmelser om lagens tillämpningsområde och om den centralmyndighet (utrikesdepartementet) som skall finnas enligt konventionerna. Därefter följer i 5-10 §§ bestämmelser om erkännande och verkställighet av vårdnadsavgöranden m.m. enligt Europarådskonventionen och i 11 och 12 §§ bestämmelser om överflyttning av barn enligt Haagkonventionen. Gemensamma bestämmelser om förfarandet i mål om verkställighet och om överflyttning av barn har tagits in i 13-17 §§. Lagen avslutas med vissa andra bestämmelser i 18 och 19 §§, som riktar sig till svenska domstolar.

Lagens bestämmelser gäller inte bara erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden. Även avgöranden som avser den faktiska vården av barn, t.ex. avgöranden som motsvarar beslut om vård enligt lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU), omfattas av lagen.

Lagen innehåller vidare bestämmelser om umgänge med barn, se 5 och 10 §§. Av konventionerna följer att centralmyndigheten på begäran skall verka för att ett fungerande umgänge med barnet kommer till stånd.

Lagen utgör inte någon uttömmande reglering av frågan om erkännande och verkställighet av utländska

vårdnadsavgöranden m.m. eller om överflyttning av barn. I förhållande till de andra nordiska länderna gäller fortfarande 1931 års förordning. Bestämmelserna i förordningen tar över de föreskrifter i lagen som grundas på Europarådskonventionen men gäller vid sidan av dem som grundas på Haagkonventionen. Även i förhållande till Schweiz gäller särskilda bestämmelser vid sidan av 1989 års lag. Dessa särskilda bestämmelser finns i lagen (1936:79) om erkännande och verkställighet av dom som meddelats i Schweiz.

Om det inte finns något utländskt vårdnadsavgörande e.d. som kan utgöra grund för verkställighet enligt 1989 års lag, kan överflyttning av barn i vissa fall komma i fråga enligt 21 kap. 7 eller 8 § FB.

3.4.3 Något om praxis

Praxis på det internationellt privaträttsliga vårdnadsområdet har redovisats och granskats i en uppsats som är under tryckning (Lennart Pålsson, Vårdnad och umgängesrätt i svensk internationell privaträtt, intagen i Festskrift till Lars Hjerne, Stockholm, 1989).

När det gäller domsrätt och lagval förordas i uppsatsen vid en framtida lagreglering att barnets hemvist skall utgöra den väsentligaste anknytningsfaktorn. I fråga om erkännande av utländska vårdnadsbeslut kritiseras den nuvarande ordningen, som innebär att sådana avgöranden i princip inte tillerkänns rättskraft utan stöd av lag (se NJA 1974 s. 629).

3.5 Vissa socialförsäkringsbestämmelser och allmänna stödformer för barn, m.m.

3.5.1 Underhållsskyldighet m.m.

Reglerna om underhållsskyldighet i FB (7 kap) gäller endast föräldrar. Motsvarande skyldighet för adoptivföräldrars del följer av 4 kap 8 § FB.

Vårdnadshavare, som inte är förälder eller adoptivförälder, har inte någon uttrycklig underhållsskyldighet men skall enligt 6 kap 2 § FB se till att barnets behov (bl.a. omvårdnad) blir tillgodosedda. Det innebär bl.a. att en vårdnadshavare skall bevaka att underhållsbidrag, bidragsförskott och barnbidrag kommer barnet till del. Vad som skall gälla i fråga om vårdnadshavarens ansvar för det fall exempelvis underhållsbidrag eller bidragsförskott inte utgår eller försenas finns inte reglerat.

Frågan har inte närmare kommenterats i doktrinen eller i samband med 1978 års reform av 7 kap FB (se NJA II 1978 s. 371). Till grund för den omfattande reformen 1978 låg familjelagssakkunnigas betänkande (SOU 1977:37) Underhåll till barn och frånskilda. Varken i betänkandet eller i propositionen (prop. 1978/79:12) synes frågan ha berörts.

Frågor om underhållsbidrag till barn m.m. ses f.n. över av en särskild utredning (underhållsbidragskommittén, S 1986:05).

När det gäller underhållsskyldighet enligt FB i de fall en påbörjad adoption av ett utländskt barn inte har fullföljts på grund av makars skilsmässa har

högsta domstolen funnit att underhållsskyldighet inte förelegat för den blivande adoptivförälder som inte längre hade barnet i sin vård (NJA 1977 s. 358).

Som jämförelse kan i detta sammanhang nämnas vad som gäller i fråga om faderskap vid artificiell insemination. Enligt 1 kap. 6 § FB skall vid tillämpning av faderskapsbestämmelserna moderns make eller sambo som har lämnat sitt samtycke till insemination anses som barnets fader.

I fråga om verkan av ett återkallat samtycke till insemination uttalas i förarbetena (prop. 1984/85:2 s. 20), att en återkallelse enligt allmänna principer saknar verkan, om återkallelsen inte nått den läkare som utfört inseminationen före behandlingen.

Bidragsförskott är ett samhällsstöd som träder i stället för uteblivet underhållsbidrag eller fyller ut ett lågt underhållsbidrag.

De grundläggande bestämmelserna finns i lagen (1964:143) om bidragsförskott (omtryckt 1976:277, ändrad senast 1986:1414) och lagen (1984:1095) om förlängt bidragsförskott för studerande. Närmare föreskrifter finns i förordningen (1984:1102) om bidragsförskott, förlängt bidragsförskott för studerande och särskilt bidrag till vissa adoptivbarn.

Bidragsförskott förutsätter att en förälder som inte varaktigt bor tillsammans med barnet inte betalar något underhållsbidrag. Bidragsförskott utgår också i form av utfyllnadsbidrag upp till nivån för bidragsförskottet när underhållsbidraget visserligen betalas men är lägre än bidragsförskottet.

Bidragsförskottet beräknas i procent av basbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring. Bidragsförskott som utgår i förhållande till en underhållsskyldig förälder uppgår till 40 % av basbeloppet. En regel om lägre procentsats (30 %) vid bl.a. samordning med barnpension upphör att gälla fr.o.m. den 1 januari 1990 som en följd av bestämmelserna om en reformerad efterlevandepension (se prop. 1987/88:171).

Bidragsförskottet uppgår f.n. till ca 930 kr. per månad.

Bidragsförskott utgår t.o.m den månad barnet fyller 18 år.

Bidragsförskotten administreras av riksförsäkringsverket och de allmänna försäkringskassorna.

3.5.2 Allmänna stödformer m.m.

När det gäller socialförsäkringsförmåner o.d. är adoptivbarn överlag jämställda med biologiska barn. Som framgår av redogörelsen nedan har också blivande adoptivbarn rätt till bidrag m.m. i stor utsträckning.

Allmänt barnbidrag betalas ut för barn t.o.m. det kvartal under vilket det fyller 16 år. Bidraget, som regleras i lagen (1947:529) om allmänna barnbidrag och barnbidragsförordningen (1986:386), administreras av riksförsäkringsverket och de allmänna försäkringskassorna.

Det allmänna barnbidraget utgör f.n. 5 820 kr. per år. Härtill kommer s.k. flerbarnstillägg som utgår för dem som har tre eller flera barn.

Vidare finns enligt särskilda bestämmelser (lagen, 1986:378, om förlängt barnbidrag) rätt till bidrag för grundskoleelever efter 16 års ålder.

Allmänt barnbidrag utgår för barn som är svenska medborgare och bosatta i Sverige. Även för barn som är bosatta här i landet utan att vara svenska medborgare utgår barnbidrag, om barnet fostras av någon som är bosatt och mantalsskriven här i landet eller också barnet eller endera av föräldrarna sedan minst sex månader vistas i Sverige.

Rätten att uppbära bidraget tillkommer, där barnet står under föräldrarnas gemensamma vårdnad, modern eller, om föräldrarna anmäler det, barnets far.

Om föräldrarna inte är vårdnadshavare, tillkommer rätten att uppbära bidraget vårdnadshavaren.

Enligt en uttrycklig föreskrift likställs med föräldrar de som med socialnämndens tillstånd har tagit emot ett utländskt barn för vård och fostran i syfte att adoptera det.

Motsvarande bestämmelser finns i fråga om rätt till föräldrapenning och vårdbidrag (4 kap. 5 §, 9 kap. 4 § jfrd med 20 kap. 2 § tredje stycket lagen, 1962:381, om allmän försäkring).

Ett barn som har adopterats av endast en person har enligt lagen (1984:1096) om särskilt bidrag till vissa adoptivbarn rätt till ett icke behovsprövat

årligt bidrag på 40 procent av basbeloppet, dvs. omkring 11 000 kr. för år 1989. Bidraget, som också kan utgå till ett utländskt adoptivbarn som med socialnämndens medgivande tagits emot i adoptionssyfte, betalas ut av försäkringskassan.

I 20 kap. 2 § fjärde stycket lagen (1962:381) om allmän försäkring i dess lydelse efter reformeringen av den allmänna försäkringens efterlevandeförmåner (prop. 1987/88:171, Sfu 29) finns en bestämmelse om rätt till barnpension från folk- och tilläggs pensioneringen för utländska barn som i adoptionssyfte har förts till Sverige och med socialnämndens medgivande mottagits i enskilt hem i sådant syfte och vars blivande adoptivförälder har avlidit. Den blivande adoptivföräldern måste, innan han eller hon avled, ha tagit emot barnet för vård och fostran här i landet efter medgivande av socialnämnd enligt 25 § socialtjänstlagen (1980:620).

I barnpensionshänseende anses barnet som efterlevande till den presumptive adoptivföräldern och får således rätt till barnpension efter denne på samma sätt som om en adoption redan hunnit komma till stånd före dödsfallet.

Oberoende av reglerna om underhållsbidrag, bidragsförskott eller barnbidrag har kommunen ett övergripande ansvar enligt socialtjänstlagen (1980:620).

I den mån socialnämndens stöd till vårdnadshavare, antingen de är föräldrar eller inte, inte kan lösas på annat sätt kan barnet placeras för stadigvarande vård och fostran i ett annat enskilt hem än föräldrahemmet eller vårdnadshavarens hem.

Vid sådan s.k. familjehemsplacering utgår ersättning till fosterföräldrarna. I en del kommuner utgår dock enligt uppgift inte ersättning ("fosterlega") till fosterföräldrarna, om dessa förordnas till vårdnadshavare. Författningsstöd för denna tillämpning saknas. Socialstyrelsen har i en särskild rekommendation (socialstyrelsens meddelandeblad 29/87) även förklarat att ersättningen inte bör upphöra i dessa fall. (Se även redovisningen i prop. 1989/90:28 om vård i vissa fall av barn och ungdomar s. 94 f).

Enligt 34 § socialtjänstlagen är föräldrarna skyldiga att i skälig utsträckning delta i kommunens kostnader och socialnämnden har rätt att uppbära underhållsbidrag som avser den underårige.

Enligt 43 § i socialtjänstförordningen (1981:750) skall föräldrarnas skyldighet att ta del i kommunens kostnader bestämmas efter samma grunder som om det gällde att bestämma ett underhållsbidrag från var och en av dem enligt 7 kap. FB. Beloppet får dock inte överstiga vad som motsvarar bidragsförskottet.

3.6 Medborgarskap

Bestämmelser om förvärv av svenskt medborgarskap finns i lagen (1950:382) om svenskt medborgarskap och i medborgarskapskungörelsen (1969:235).

Den svenska medborgarskapslagen präglas av en strävan att undvika såväl dubbelt medborgarskap som statslöshet.

Enligt medborgarskapslagen kan man förvärva svenskt medborgarskap antingen som självständig person eller som biperson. Självständigt förvärv av svenskt medborgarskap kan ske på fyra olika sätt:

1. vid födelsen
2. genom legitimation, dvs. genom att föräldrar med olika medborgarskap ingår äktenskap
3. genom anmälan
4. genom naturalisation.

Förvärv som biperson innebär att ett barn genom att fadern eller modern blir svensk medborgare automatiskt eller efter medgivande får deras medborgarskap.

När det gäller adoptivbarn från främmande länder är det närmast bestämmelserna om anmälan, naturalisation och biperson som är aktuella.

Förvärv av svenskt medborgarskap genom anmälan

Svenskt medborgarskap kan förvärvas genom anmälan i fem olika situationer.

a. Ett barn som har en far som är svensk medborgare sedan barnets födelse och vårdnadshavare enligt beslut av svensk domstol kan förvärva svenskt medborgarskap genom anmälan till länsstyrelsen (nordiska medborgare) eller invandrarverket (utomnordiska medborgare) innan barnet har fyllt 18 år. Om barnet har fyllt 15 år, fordras dess samtycke.

b. En utlänning som oavbrutet har haft sitt hemvist i Sverige från det han eller hon fyllt 16 år kan under vissa förutsättningar erhålla svenskt medborgarskap genom anmälan.

c. Om en person som är född som svensk medborgare och bott här oavbrutet intill 18 års ålder har förlorat sitt svenska medborgarskap, kan han eller hon enligt huvudregeln återvinna detta genom anmälan, om han eller hon sedan två år har hemvist här.

d. Danska, finska och norska medborgare kan bli svenska medborgare genom anmälan, om de

- a) har förvärvat medborgarskapet på annat sätt än genom naturalisation,
- b) har fyllt 18 år,
- c) har varit bosatta i Sverige sedan fem år och
- d) inte blivit dömda till fängelse under denna tid.

e. Den som har förlorat sitt svenska medborgarskap och därefter oavbrutet varit medborgare i Danmark, Finland eller Norge kan likaså genom anmälan återvinna sitt svenska medborgarskap, så snart han eller hon åter bosatt sig i Sverige.

Förvärv av svenskt medborgarskap genom naturalisation

Med naturalisation förstås att en person efter ansökan upptas till svensk medborgare genom ett särskilt beslut. Även om de i medborgarskapslagen angivna naturalisationsvillkoren är uppfyllda, har den beslutande myndigheten (statens invandrarverk) fri prövningsrätt och är sålunda aldrig skyldig att bifalla en ansökan.

Som allmänna naturalisationsvillkor gäller att sökanden

1. har fyllt 18 år,
2. sedan fem år, eller, i fråga om dansk, finländsk isländsk eller norsk medborgare, sedan två år, har hemvist här i riket och
3. har fört en hederlig vandel.

Från samliga dessa naturalisationsvillkor kan under vissa förhållanden dispens ges av den beslutande myndigheten.

Kravet att sökande skall vara minst 18 år brukar efterges beträffande adoptivbarn, liksom kravet på fem års vistelse.

Förvärv av svenskt medborgarskap som biperson

När någon blir svensk medborgare efter anmälan medför det i allmänhet att hans eller hennes ogifta barn som är bosatta här i riket och inte har fyllt 18 år också får svenskt medborgarskap.

I samband med beslut om naturalisation bestämmer invandrarverket om naturalisationen skall omfatta också sökandens ogifta barn under 18 år. I praxis är

det regel att ett naturalisationsbeslut för föräldrarna omfattar även deras ogifta barn under 18 år.

I fråga om adoptivbarn gäller denna bestämmelse enligt uttrycklig föreskrift emellertid endast om fadern eller modern adopterat eget barn (13 a §).

Medborgarskapsbestämmelserna har nyligen varit föremål för översyn av medborgarskapskommittén (A 1985:01).

Kommitténs uppgift har varit att undersöka om man kan göra det lättare för utlänningar att förvärva svenskt medborgarskap genom att i större utsträckning acceptera dubbla medborgarskap. En central uppgift för utredningen har därvid varit att undersöka vilka för- och nackdelar som är förenade med dubbla medborgarskap, sett från individens och statens ståndpunkter.

I ett första betänkande (Ds A 1986:6) anvisar kommittén bl.a. vägen att genom konventioner och överenskommelser med andra länder nå ömsesidiga lösningar i fråga om dubbla medborgarskap.

Frågan om medborgarskap när det gäller utländska adoptivbarn har nyligen behandlats i riksdagen efter motioner i ämnet. Enligt uttalande från socialförsäkringsutskottet (SfU 1988/89:3), vilket godkännts av riksdagen, utgick utskottet från att denna fråga skulle komma att tas upp till behandling av medborgarskapskommittén.

Kommittén har i en skrivelse (1989-10-10) redovisat sitt uppdrag. I fråga om internationella adoptioner föreslår utredningen att det i medborgarskapslagen införs en bestämmelse om att de adoptioner som gäller utländska barn som inte har fyllt tolv år automatiskt skall medföra svenskt medborgarskap för barnet, om adoptionen gjorts på ansökan av en svensk medborgare och har beslutats här i landet eller har godkänts här eller har skett i enlighet med de internationella bestämmelserna. Kommittén föreslår också att, i enlighet med principen om likställighet mellan adoptivbarn och andra barn, särbehandlingen av biologiska barn som biperson enligt 13 a § i medborgarskapslagen (se ovan) upphävs.

4.1 Vissa uppgifter om antalet adoptioner, m.m.

Enligt senaste tillgängliga statistiska uppgifter (Statistisk årsbok 1988) beviljade svenska domstolar 2288 adoptioner 1985. Sedan 1978 har antalet legat mellan 2226 (1982) och 2953 (1978). Till de adoptioner som beslutats av svensk domstol skall läggas adoptioner som genomförts utomlands och som godkänts av NIA. Antalet sådana adoptioner var 276 för 1985 och 302 för 1988.

Knappt hälften av adoptionerna som beslutats av domstol avsåg barn under ett år (851 för 1985), medan ungefär samma antal avsåg personer som var 18 år eller äldre (771 för 1985). Resten (666) gällde således barn mellan 1 och 18 år. Fördelningen mellan könen var relativt jämn.

Omkring 1300 adoptioner (1985) eller ca 55 procent avsåg enligt de statistiska uppgifterna adoptivbarn från utlandet. Huvuddelen (1200) kom från Asien eller Latinamerika. Personer från Norden och övriga Europa utgjorde enbart ett hundratal.

Omkring 1500 av de adoptioner som beslutades av domstol 1985 gällde sådana där två makar adopterade gemensamt. Endast en liten del av adoptionerna, drygt 100, var sådana där en ensamstående adopterade. Resten var fall där en make adopterade ensam.

Antalet fall där svenska små barn adopteras av svenska medborgare som inte är släkt med barnet är litet (uppskattningsvis färre än 25 per år). Statistiska uppgifter saknas.

För att ytterligare söka belysa de olika slag av adoptioner som förekommer har utredningen företagit en undersökning av de ärenden som handlagts vid Stockholms tingsrätt (se bilaga 2).

Undersökningen avsåg ärenden som kommit in till domstolen under år 1987. Sammanlagt 149 adoptioner beviljades av domstolen i sådana ärenden.

Antalet utländska adoptioner utgjorde enligt undersökningen ca 55 procent av hela antalet, medan 45 procent var s.k. inhemska adoptioner, dvs. fall där såväl adoptivbarn som adoptant var svenska medborgare. I denna grupp adoptioner svarade styvbarnsadoptionerna (fall där make adopterar andra makens barn) för den ojämförligt största delen eller 70 procent. Av styvbarnsadoptionerna avsåg över 80 procent myndiga barn.

Antalet fosterbarnsadoptioner var knappt 10 procent (6 av 67) av de inhemska adoptionerna, och lika stor del var adoptioner där adoptivbarnet var anförvant till adoptanten (syskonbarn eller liknande). Också andelen vuxenadoptioner (adoption av myndigt barn) som inte ingick i styv- eller fosterbarnsgruppen och där släktskap inte förelåg var knappt 10 procent av hela antalet inhemska adoptioner.

Småbarnsadoptionerna slutligen inskränkte sig till tre fall av 67, dvs. knappt 5 procent. (Till denna

grupp hänfördes adoption av barn som inte ingick i styv- eller fosterbarnsgruppen). Adoptivbarnen var i dessa fall 1-2 år gamla.

För år 1988 finns också vissa ytterligare uppgifter från NIA angående utlandsadoptionerna. Uppgifterna avser barn som invandrat från utlandet och som kyrkobokförts här. Det sammanlagda antalet utgjorde 1074. Fyra länder (Korea, Colombia, Indien och Sri Lanka) svarade för 732 av dessa. Fördelningen mellan dessa länder var 202 från Korea, 232 från Colombia, 244 från Indien och 54 från Sri Lanka. Thailand svarade för 32 fall.

Omkring en tredjedel (360) av alla adoptivbarnen kom från Latinamerika. Förutom från Colombia kom ett större antal barn från Chile (56), Bolivia (13), Brasilien (23), Guatemala (13) och Peru (11). Enstaka adoptivbarn kom från Costa Rica, Dominikanska Republiken, Ecuador och Nicaragua.

Utöver Asien och Latinamerika svarade Polen (53), Portugal (9), Etiopien (28) och Jugoslavien (8) för den största andelen utländska barn.

Det sammanlagda antalet uppvisar en nedgång i förhållande till år 1987, då sammanlagt drygt 1300 utländska barn kyrkobokfördes här i landet. Som jämförelse kan nämnas att antalet utlandsadoptioner år 1977 var ca 1 900. En förklaring till minskningen den senaste tiden är att antalet adoptioner från Sri Lanka (183 för 1987) gått ned på grund av de lankesiska myndigheternas beslut om att begränsa de internationella adoptionerna.

En motsvarande bild av fördelningen på olika länder som nu har redovisats framgår av den tidigare nämnda undersökningen från Stockholms tingsrätt (se bilaga).

Om man fördelar utlandsadoptionerna på de auktoriserade organisationer som med tillstånd av NIA förmedlar adoptioner visar uppgifter för år 1988 att sammanlagt 919 adoptioner förmedlats. Antalet gäller barn som anlänt till Sverige, oberoende av huruvida kyrkobokföring skett. 697 av dessa adoptionsfall svarade Adoptionscentrum för.

Föreningen Barnen framför Allt- Adoptioner redovisade 115 fall (Indien och Sri Lanka). Familjeföreningen för Internationella adoptioner hade 78 fall (Guatemala, Indien och Brasilien), medan två mindre organisationer sammanlagt svarade för knappt 30 fall (Indien och Sri Lanka).

Adoptionscentrums knappt 700 utlandsadoptioner fördelade sig på följande länder: Colombia (220), Korea (214), Indien (94), Chile (62), Thailand (28), Taiwan (19), Bolivia (13), Portugal (11), Filippinerna (9), Etiopien (7), Ecuador (6), Israel (6), Dominikanska republiken (4) och Peru (4).

Det totala antalet på drygt 900 utlandsadoptioner som 1988 förmedlats genom någon auktoriserad organisation kan jämföras med det tidigare angivna antalet på knappt 1 100 utländska adoptivbarn som samma år kyrkobokförts här i landet. Skillnaden speglar antalet enskilda utlandsadoptioner, dvs. fall där någon organisation inte har medverkat.

4.2 Något om forskning rörande utländska adoptivbarns anpassning i Sverige

Internationella adoptioner började i Sverige i blygsam omfattning på 1950-talet och ökade i omfattning under 1960- och 1970-talen. Numera finns det ca 30 000 personer som kommit till Sverige som utländska adoptivbarn. Några mera omfattande och aktuella studier om dessa personers anpassning i Sverige som vuxna finns dock inte. Sådana forskningsresultat efterlyses vanligen av dem som arbetar med internationella adoptioner såväl i Sverige som i barnens ursprungsländer.

Några svenska undersökningar är följande.

Den första och mest omfattande studien¹⁾ av utländska adoptivbarn i Sverige gjordes i Allmänna Barnhusets regi av barnpsykologen Ingegärd Gardell och redovisades 1979. Studien omfattade 207 barn som var i åldern 10-18 år då studien genomfördes.

Undersökningen visade att det i stort sett gick bra för adoptivbarnen och deras familjer. Adoptivbarnen blev inte mera mobbade än andra barn. Deras avvikande utseende tycktes inte påverka risken för att bli utsatt för mobbing av kamrater. Det framkom också att ungdomarna hade ett intresse av att få kunskap om sitt ursprung och att det var viktigt att adoptivföräldrarna ställde sig positiva till detta.

1) Internationella adoptioner, en rapport från Allmänna Barnhuset av Ingegärd Gardell, 1979.

Vidare har psykologerna Ilona Déry-Alfredsson och Madeleine Kats gjort en studie²⁾ om utländska adoptivbarn på psykiatriska kliniken för barn och ungdomar (PBU) vid sjukhus i Stockholm, och professor Marianne Cederblad har studerat²⁾ patientjournaler rörande utländska adoptivbarn som under 1980-1985 varit patienter inom barn- och ungdomspsykiatri i södra sjukvårdsområdet (Skåne, Blekinge, södra Halland och Kronobergs län) och Östergötlands län. Båda studierna angav att de adoptivbarn som sökte psykiatrisk hjälp ofta visade en annorlunda och ibland svårare problembild än de svenska barn som sökte motsvarande hjälp. Av studierna var det dock inte möjligt att dra några säkra slutsatser i frågan huruvida utländska adoptivbarn var överrepresenterade i den psykiatriska vården. I internationell forskning förekommer uppgifter om en sådan överrepresentation.

Slutligen har Gunilla Blücher-Andersson vid psykologiska institutionen vid Stockholms universitet gjort en uppföljningsstudie³⁾ av barn som var i åldern 5-12 år vid adoptionen. Studien omfattade 154 barn och koncentrerade sig på den känslomässiga anknytningen och på språkutvecklingen. Av föräldrarna

2) Utländska adoptivbarn på PBU av Ilona Déry-Alfredsson och Madelein Kats, 1986 och Utlandsfödda adoptivbarn - anpassningsproblem i tonåren av Marianne Cederblad, 1989.

3) På väg genom Sverige utan giltig karta av Gunilla Blücher-Andersson, 1983.

sade sig 15 procent ha upplevt att den känslomässiga anknytningen var ett problem, medan 21 procent uppgav att språket var ett problem.

Såväl NIA som adoptionsorganisationerna har efter vad som upplysts genom sina kontakter med adoptivföräldrar, adopterade och olika yrkesgrupper i samhället den erfarenheten, att det i stort sett går bra för adoptivbarnen och deras familjer. Såväl de forskningsrapporter som finns som denna erfarenhet får dock anses visa, att det är av betydelse att adoptivföräldrarna erkänner och accepterar den skillnad som ligger i att vara adoptivföräldrar och inte biologiska föräldrar. Adoptivföräldrarnas känsla av behörighet som föräldrar kan enligt vad som framkommit påverkas av flera olika faktorer. En sådan faktor, som särskilt brukar nämnas, är tillvägagångssättet vid adoptionen. Det är därvid angeläget att adoptionen gått till på ett korrekt sätt; adoptivföräldrarna måste kunna känna sig säkra på att ingen övertalat någon att lämna sitt barn för adoption eller att barnet inte är kidnappat eller "köpt".

Även om de internationella adoptionerna har bidragit till en öppnare attityd i adoptionsfrågor, finns det således ett stort behov av ytterligare forskning om adoptivbarnens anpassning och utveckling. Detta har framhållits av såväl NIA som adoptionsorganisationerna i skilda sammanhang. Som jämförelse med de nuvarande forskningsförhållandena i Sverige kan nämnas att i Holland, där det sedan mitten av 1970-talet årligen adopteras ca 1 200 utländska barn, dvs. något färre än i Sverige, finns en särskild professur i adoptionsfrågor.

4.3 Närmare om handläggningen av internationella adoptionsärenden

4.3.1 Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor (NIA)

NIA är en central förvaltningsmyndighet med ansvar för information, tillsyn och kontroll i frågor rörande internationella adoptioner. Instruktion för NIA finns i förordningen 1988:1128.

Nämnden ansvarar för frågor enligt förordningen (1976:834) om prövning av utländskt beslut om adoption samt frågor om auktorisation av organisationer enligt lagen (1979:552) om internationell adoptionshjälp. Efter ansökan och särskild prövning kan NIA ge auktorisation till ideella organisationer som avser att arbeta med internationell adoptionshjälp. NIA beslutar också om fördelningen av statsbidrag till sådana organisationer samt fastställer årligen genomsnittskostnader att ligga till grund för beräkning av bidrag vid adoption av utländska barn (jfr lagen, 1988:1463, om bidrag vid adoption av utländska barn).

NIA är vidare skyldig att avge yttrande till socialnämnden om tillförlitligheten i det förmedlingssätt som är avsett att användas när det är fråga om adoption av utländskt barn (se avsnitt 3.3.2).

Nämnden består av elva ledamöter, som förordnas av regeringen. NIA har 11 anställda och en budget på drygt 4 milj. kr.

Antalet utländska adoptioner har varierat under åren och uppgår nu till ca 1 000 årligen. Som högst var antalet 1977 med nära 1 900 adoptioner (se avsnitt 4.1). Av utländska adoptioner är omkring 10-15 procent s.k. privata adoptioner. Härmed avses att ingen auktoriserad organisation har medverkat vid förmedlingen.

Ca 20 procent av de adoptioner med anknytning till utlandet som inte är automatiskt giltiga i Sverige är sådana att de kan godkännas av NIA.

NIA har i oktober 1982 beslutat att verka för att den som erhållit ett utländskt beslut som innefattar en s.k. svag adoption (adoption med bibehållen anknytning för adoptivbarnets del till dess biologiska släkt samt möjlighet till hävning) skall vända sig till svensk domstol med ansökan om adoption, i stället för att söka nämndens godkännande.

Tiden tills en adoption är fullt genomförd i Sverige varierar. I bästa fall tar det 1-6 månader från det att barnet har kommit hit. Till viss del kan tiden bero på om de nödvändiga adoptionshandlingarna från ursprungslandet finns. När det gäller en del länder, t.ex. Indien och Sri Lanka, kommer handlingarna samtidigt med barnet. I andra fall, t.ex. Colombia, skickas handlingarna ibland först ett eller flera år efter det att barnet har kommit hit.

Genomsnittskostnaden för adoption uppgår till minst 40 000 kr. per adoption när det gäller de fyra största ursprungsländerna (Colombia, Indien, Korea och Sri Lanka), se NIA:s föreskrifter (RFFS 1988:28)

om genomsnittskostnader för adoptioner av utländska barn. I kostnaderna ingår såväl administrativa kostnader som resekostnader m.m.

4.3.2 De auktoriserade adoptionsorganisationerna

Som framgått ovan (avsnitt 3.3.2) skall enligt lagen (1979:552) om internationell adoptionshjälp den praktiska verksamheten med internationella adoptioner i Sverige i princip skötas av auktoriserade ideella organisationer. Lagen ger möjlighet för enskilda att lämna internationell adoptionshjälp endast i enstaka fall.

Som tidigare nämnts ankommer det på NIA att pröva frågor om auktorisation. I beslut om auktorisation för en organisation skall anges vilka länder organisationens verksamhet får avse.

Utöver vad som föreskrivs i lagen om internationell adoptionshjälp har NIA angivit vad som skall gälla för att få auktorisation som förmedlingsorgan. Dessa villkor är delvis mycket detaljerade. Här kan nämnas:

- o i organisationen skall ingå personer med erforderlig kompetens
- o organisationen skall föra register över dem som ansöker om internationell adoptionshjälp
- o organisationen skall tillhandahålla de sökande information som klart visar de villkor som gäller för dem som söker internationell adoptionshjälp genom organisationen
- o organisationen skall ha ingående kännedom om lagar och bestämmelser om adoption i det land där organisationen har en samarbetskontakt
- o organisationen skall ha god kontroll över kostnaderna i sina adoptionsärenden utomlands
- o organisationen skall samverka med annan organisation som auktoriserats för samma land
- o organisationen skall meddela sitt beslut om internationell adoptionshjälp till de sökande

- o organisationen ansvarar för att de sökande får erforderliga handlingar från utlandet för att kunna genomföra adoptionen i Sverige
- o då barnet anlänt till Sverige ansvarar organisationen för att kopia av samtliga handlingar rörande barnet överlämnas till socialnämnden
- o organisationen skall till barnets ursprungsland meddela adoptionsbeslut och beslut om medborgarskap
- o organisationen skall bevaka att rapporter avseende barnets utveckling sänds till berörda instanser i ursprungslandet i den omfattning som landets myndigheter föreskrivit eller som annars överenskomits.

För att täcka kostnaderna för verksamheten får adoptionsorganisationerna ta ut avgifter av dem som söker internationell adoptionshjälp. Följande fyra organisationer i Sverige har auktorisation av NIA att lämna internationell adoptionshjälp under år 1989:

Förbundet Adoptionscentrum (AC), Sundbyberg
 Föreningen Barnen Framför Allt-Adoptioner (BFA-A),
 Göteborg
 Familjeföreningen för Internationell Adoption (FFIA),
 Västra Frölunda
 Sri Lanka Barns Vänner, internationell adoptions- och
 biståndsförening (SLBV), Piteå.

De förmedlande organisationerna erhåller statsbidrag, vilket utslaget på antalet förmedlade barn uppgår till mellan ca 400 och 1000 kr. per adoption (avser år 1988).

Adoptionscentrum (AC) är den ojämförligt största av de auktoriserade organisationerna. I följande avsnitt redogörs närmare för AC:s organisation och verksamhet.

Adoptionscentrum (AC)- organisation och verksamhet

AC är en ideell förening vars främsta uppgift är att förmedla utlandsadoptioner. Föreningen leds av en förbundsstyrelse samt avdelningsstyrelser ute i landet. AC har ett centralt kansli på 45 personer. Utöver förmedlingsverksamheten, som upptar ca 85-90 procent av resurserna, ägnar sig föreningen åt bl.a. allmän informations- och biståndsverksamhet. Biståndet uppgår årligen till ca 2 milj.kr.

Föreningen har ca 10 000 medlemsfamiljer. Föreningen uppbär ca 10 000 kr. per adoption i administrativ avgift. Av medlemmarna tas härutöver ut vissa register- och rapporteringsavgifter. Statsbidrag svarar för 6-7 procent av föreningens budget.

F.n. förmedlas årligen 550-600 barn genom AC. Sedan starten år 1969 har över 10 000 barn förmedlats.

AC har auktorisation för 18 länder men har år 1989 fått barn bara från 14.

Sverige tillhör de länder som har flest utlandsadoptioner i förhållande till den egna befolkningens storlek. AC är därför även internationellt sett en av de största organisationerna för förmedling av utländska adoptioner.

AC har ca 4 000 sökande i sitt adoptionsregister. Av dessa är omkring 1 600 sökande med kompletta och aktuella ansökningar i utlandet eller i registret. De sökande får vänta olika lång tid, beroende på bl.a. val av land och åldern på det barn man söker samt utlandskontakternas urval av de sökande.

Ett adoptionsärende brukar inledas med att den eller de sökande tar kontakt med AC. Denna kontakt kommer ibland innan man har tagit kontakt med socialnämnden och ibland efter.

Efter den inledande kontakten - i regel per brev eller telefon - får de sökande broschyren "Att adoptera". Betalar man då en anmälningsavgift, får man ytterligare information, bl.a. om AC:s regler för förmedlande av en adoption.

Först sedan de sökande har fått socialnämndens medgivande att ta emot ett barn i sitt hem enligt 25 § socialtjänstlagen (se avsnitt 3.3.2) skall de sända in en formell ansökan om adoptionshjälp till AC.

När en ansökan har kommit in till AC sker en första bedömning. Anses ärendet som okomplicerat vilar det i ett särskilt register i avvaktan på möjligheterna att sända ansökan till en utlandskontakt.

Anses ärendet däremot som komplicerat skall det direkt tas upp av AC:s förmedlingsutskott, eventuellt efter det att utredningen har kompletterats. Förmedlingsutskottet är det organ inom AC som beslutar om adoptionshjälp skall lämnas eller inte. Det består av representanter för AC:s förbundsstyrelse och kansli samt två samhällsrepresentanter.

Anledningarna till att ett ärende anses som komplicerat kan vara av olika slag. Socialnämndens utredning kan ha brister. Den kan ha en sådan utformning att den inte kan sändas till utlandet.

Någon av de sökande kan ha en fysisk eller psykisk sjukdom. Vidare kan båda sökande vara över 40 år eller en av dem över 45 år.

Om förmedlingsutskottet avslår ansökningsen, kan beslutet på de sökandes begäran prövas av NIA. NIA kan då besluta att AC skall lämna sökanden den begärda adoptionshjälpen.

Uppskattningsvis ca 300 av totalt ca 1 300 ärenden som årligen behandlas av förmedlingsutskottet anses vara komplicerade ("diskussionsärenden"). I ett 30-tal ärenden beslutar förmedlingsutskottet att inte lämna adoptionshjälp. I några enstaka av dessa ändrar NIA efter prövning AC:s beslut.

När förmedlingsutskottet har beslutat att lämna de sökande adoptionshjälp får dessa en slutlig förfrågan om land. Om de sökande svarar, tar därefter en av AC:s tre utlandsavdelningar hand om ärendet.

Ansökan upprättas sedan av de sökande efter närmare instruktioner från AC. Rutinerna och krav på bl.a. dokumentation (referenser, hälsointyg m.m.) varierar från land till land. I många fall erfordras också medverkan av notarius publicus, utrikesdepartementet och mottagarlandets beskickning i Sverige innan ansökan genom AC sänds till behörig organisation eller myndighet i utlandet. Sedan handläggningen utomlands avslutats och barnet tillåts lämna landet, hämtas barnet utomlands av sökanden eller kommer till Sverige med eskort genom AC:s försorg.

Adoptionsärendet anses avslutat hos AC först sedan föreskriven rapportering fullgjorts till ursprungslandets myndigheter.

AC:s största land är f.n. Colombia.

5 HUVUDDRAGEN I UTLÄNSK RÄTT

5.1 Norden

5.1.1 Danmark

I Danmark finns bestämmelserna om adoption i Adoptionsloven (senast ändrad genom lov nr 326/86) och Adoptionsbekendtgørelsen (597/86). De materiella reglerna liknar motsvarande svenska bestämmelser.

Beslut om adoption meddelas i Danmark av statsamtet (motsvarar närmast länsstyrelsen).

En förutsättning för adoption är att den kan antas vara till gagn för adoptivbarnet och att adoptanten avser att uppfostra barnet eller det föreligger andra särskilda skäl.

Adoption av eget barn är inte tillåtet. Adoptanten måste ha fyllt 25 år eller, om särskilda skäl föreligger, 18 år.

Makar kan endast adoptera gemensamt. Undantag görs för de fall då maken är på okänd ort, sinnessjuk eller sinnesslö eller av liknande anledning är ur stånd att handla förnuftsmässigt.

En make kan adoptera den andra makens barn.

Endast makar kan adoptera gemensamt.

En förutsättning för adoption av den som är under 18 år är vidare att adoptivföräldrarna först godkänts av ett behörigt socialt organ, samrådet, vilket består av tre personer (socialsekreterare, jurist och läkare) utsedda av justitiedepartementet och är knutet till kommunens socialförvaltning.

Adoptivbarnets samtycke krävs enligt huvudregeln, om han eller hon har fyllt 12 år. Undantag görs, om inhämtande av samtycke skulle kunna skada barnet.

Om adoptivbarnet är under 18 år, krävs också föräldrarnas samtycke eller, om en förälder är på okänd ort eller sinnessjuk eller på annat sätt ur stånd att lämna samtycke, samtycke från den andre. Om båda föräldrarna är sådana att samtycke inte kan inhämtas, krävs samtycke från förmyndare (vaerge).

Om samtycke från föräldrar eller förmyndare saknas eller ett lämnat samtycke har återtagits, kan adoptionsbeslut meddelas om hänsynen till barnets behov med avgörande styrka talar för det.

En omyndigförklarad får inte adopteras utan förmyndarens samtycke.

Uppgift om huruvida vederlag erlagts eller utlovats skall lämnas. Om vederlag förekommer, kan bestämmas att detta skall användas till adoptivbarnets bästa.

När det gäller rättsverkningarna mellan adoptant och adoptivbarn föreskrivs att adoptanten och dennes släkt inträder i stället för barnets biologiska föräldrar och övriga släktingar. Ett undantag föreskrivs dock för fideikommisssegendom, där arvsrätt i adoptivförhållandet kräver uttryckligt stöd.

Adoption kan hävas efter beslut av justitiedepartementet. Detta kan ske om adoptant och adoptivbarn är ense därom. Om barnet är underårigt, kan hävning ske, när adoptivbarnets biologiska föräldrar och adoptanten är ense och en hävning är bäst med hänsyn till barnets behov. Har barnet fyllt 12 år, krävs också dess samtycke. Även efter adoptivföräldrarnas död kan en adoption hävas på talan av de biologiska föräldrarna och med samtycke från barnet, om det har fyllt 12 år.

Slutligen kan adoptivförhållandet hävas efter domstols prövning vid grov pliktförsummelse från adoptanten mot adoptivbarnet.

Vid en hävning upphör rättsförhållandet mellan adoptanten och dennes släkt, å ena sidan, och adoptivbarnet, å andra sidan.

I fråga om fullföljd mot statsamtets beslut i adoptionsfrågor gäller att dessa kan överklagas antingen till justitiedepartementet eller till domstol. Även justitiedepartementets beslut kan överprövas av domstol.

Adoptionsloven innehåller även bestämmelser om auktorisation av privata organisationer som förmedlar internationell adoptionshjälp. Närmare regler härom finns i Adoptionsbekendtgørelsen. I denna finns även intagna bestämmelser om inrese- och uppehållstillstånd samt medborgarskap för icke-nordiska adoptivbarn. I det senare fallet gäller att ett utländskt barn som är under 12 år och som adopteras genom ett danskt adoptionsbeslut blir dansk medborgare redan genom beslutet.

Icke-nordiska adoptionsbeslut erkänns i Danmark utan vidare prövning, om adoptanterna genom hemvist eller medborgarskap har anknytning till det land där beslutet fattades och beslutet innebär att ett familjeförhållande grundas mellan adoptant och adoptivbarn. I andra fall erfordras tillstånd till adoption på vanligt sätt i Danmark.

5.1.2 Finland

De finländska adoptionsbestämmelserna finns i Adoptionslagen (153/85). Bestämmelserna överensstämmer nära med de danska och svenska reglerna.

Adoption fastställs genom beslut av domstol.

En förutsättning för adoption av en underårig är att adoptionen prövas vara till barnets bästa och att det utretts att barnet kommer att få god vård och fostran. Adoption av en myndig person kan ske, om denne vårdats och fostrats av adoptanten och adoption tidigare inte kunnat ske eller synnerliga skäl för adoption föreligger.

Adoption av eget barn kan ske, om barnet tidigare har adopterats bort.

En adoptant skall ha fyllt 25 år, eller 18 år, om det gäller adoption av exempelvis adoptantens makes barn eller om andra synnerliga skäl föreligger. Makar kan endast adoptera gemensamt. Detta gäller dock inte, om det är fråga om adoption av andra makens barn eller

om maken på grund av sjukdom e.d. inte kan uttrycka sin vilja på ett giltigt sätt eller när maken vistas på okänd ort.

Andra än makar kan inte adoptera gemensamt.

Barnets samtycke erfordras, om det har fyllt 12 år. Samtycke kan undvaras vid fall av sjukdom eller handikapp. Adoption får inte heller ske mot barnets vilja, om det är yngre än 12 år men så utvecklat att avseende kan fästas vid dess vilja.

När det gäller ett underårigt adoptivbarn krävs också föräldrarnas samtycke. Mot deras vilja kan adoption dock ske, om adoptionen anses på ett "uppenbart avgörande sätt" vara till barnets bästa och det inte finns tillräckliga skäl, med hänsyn till bl.a. förhållandet mellan barnet och föräldrarna, för föräldrarnas vägran att samtycka.

Föräldrasamtycket skall lämnas till socialnämnd eller en sådan i lagen angiven adoptionsbyrå, som har auktoriserats av socialstyrelsen.

Förbud mot vederlag finns.

Genom adoptionen avskärs de rättsliga banden med de biologiska föräldrarna.

Bestämmelser om hävning av adoption saknas, men adoptionen upphör om adoptivbarn och adoptivförälder ingår äktenskap med varandra. Det innebär dock inte att de rättsliga förhållandena till de biologiska föräldrarna återställs.

I adoptionslagen finns även bestämmelser om internationell adoptionstjänst och tillståndsförfarandet i internationella adoptionsärenden samt internationella privaträttsliga stadganden.

När det gäller internationell adoptionstjänst och tillståndsförfarandet i internationella adoptionsärenden påminner reglerna om de motsvarande svenska bestämmelserna.

Som central myndighet på området fungerar nämnden för internationella adoptionsärenden i Finland. I övrigt sköts adoptionstjänsten av socialnämnden och särskilda adoptionstjänstorgan, som har fått tillstånd till verksamheten av socialstyrelsen.

När det gäller adoption i Finland av ett underårigt icke-nordiskt barn utan hemvist i Finland krävs först den centrala nämndens tillstånd. Är det fråga om en adoption utomlands av en underårig med hemvist i Finland, skall nämnden också före beslutet ha lämnat sitt tillstånd. Tillstånd i det förra fallet förutsätter att internationell adoptionstjänst i Finland har lämnats av behörig socialnämnd eller adoptionstjänstorgan. I det senare fallet skall det för att tillstånd skall kunna lämnas föreligga utredning om adoptanten och dennes förhållande av ett behörigt organ i adoptantens hemvistland.

Till de internationellt privaträttsliga reglerna hör bestämmelser om behörig domstol, tillämplig lag och erkännande av utländsk adoption och av hävning av adoptivförhållande.

Finländsk domstol är behörig, om adoptanterna har hemvist i Finland. Behörighet föreligger också om adoptivbarnet har hemvist i Finland eller är finsk medborgare, eller någon av adoptanterna är finsk medborgare och myndigheterna i den stat där adoptanterna har sitt hemvist inte är behöriga eller det finns något annat vägande skäl att pröva ansökningen i Finland. I fråga om nordiska medborgare erfordras dock att någon av adoptanterna har hemvist i Finland.

Enligt huvudregeln tillämpas finsk lag. För frågan om föräldrars samtycke kan dock även främmande stats lag tillämpas.

I fråga om icke-nordiska adoptioner som skett utomlands gäller att de utan särskild åtgärd är gällande i Finland, om vardera adoptanten hade hemvist eller var medborgare i den stat där beslutet meddelades eller vid tidpunkten för adoptionen hade hemvist i en stat där adoptionen är giltig.

För sådana adoptioner, som erfordrar den centrala nämndens tillstånd enligt vad som sagts ovan, gäller att de är giltiga endast om tillstånd beviljas.

För övriga icke-nordiska adoptionsbeslut krävs för erkännande fastställelse av Helsingfors hovrätt.

Beslut om hävning gäller utan vidare åtgärd i Finland, om adoptivbarnet och vardera adoptivföräldern vid tidpunkten för hävningen antingen har haft hemvist i beslutsstaten eller varit medborgare där eller vid tiden för hävningen haft hemvist i en annan stat där hävningen varit giltig.

I andra fall prövar hovrätten i Helsingfors frågan om erkännande av beslutet.

5.1.3 Island

I Island finns bestämmelserna om adoption i Adoptionslag 15/1978 (ættleidingarlög).

Reglerna överensstämmer mycket nära med vad som gäller i övriga Norden och framför allt i Danmark. Det gäller de allmänna förutsättningarna för adoption, åldersgränser, krav på samtycke, gemensam adoption av makar, vederlag, m.m.

I fråga om förfarandet gäller att beslut om att tillåta adoption fattas av justitiedepartementet efter utredning av sociala myndigheter.

När det gäller rättsverkan av ett adoptionsbeslut och möjligheten till hävning och rättsverkan härav överensstämmer de isländska bestämmelserna mycket nära med de motsvarande danska reglerna.

I fråga om internationella förhållanden finns i lagen intagen möjligheten att genom konventioner tillåta adoption i Island av utländska medborgare och därvid föreskriva att det får ske endast under vissa ej närmare angivna villkor. Det finns också en möjlighet för justitieministern att förordna dels att isländska medborgare inte får adopteras utomlands annat än i de stater och på de villkor som skall anges i en förordning, dels att isländska medborgare får adoptera barn i dessa stater.

För erkännande av ett utländskt adoptionsbeslut, där anknytningen till adoptionslandet inte är uppfyllt

genom hemvist eller medborgarskap, krävs liksom i Danmark tillstånd av administrativ myndighet.

5.1.4 Norge

I Norge regleras frågor om adoption i lov (8/86) om adopsjon. I huvuddrag motsvarar lagen adoptionsbestämmelserna i de övriga nordiska länderna. Den nuvarande lagen ersatte bestämmelser från 1917 med senare ändringar.

Beslut om att tillåta adoption fattas i Norge av socialdepartementet (före den 1 april 1985 justitiedepartementet). Fylkesmannen (motsvarar närmast länsstyrelsen) har efter delegation från departementet emellertid behörighet att besluta om adoption, när det gäller norska barn. I fråga om adoption av utländska barn har Statens adopsjonskontor fått sådan behörighet.

Den allmänna förutsättningen för adoption är barnets bästa. Vidare krävs att adoptanten har uppfostrat eller avser att uppfostra barnet eller att det annars finns särskilda skäl.

Adoptanten måste ha fyllt 25 år eller, om särskilda skäl finns, 20 år. En möjlighet att adoptera eget barn finns, om adoptionen kan ha betydelse för barnets rättsliga ställning eller om det gäller en återadoption. Möjligheten till adoption av eget barn har införts för att stärka barnets ställning enligt utländsk rätt, exempelvis i fråga om ett utomäktenskapligt barn.

Makar kan enligt huvudregeln endast adoptera gemensamt. Undantaget motsvarar vad som gäller i de övriga nordiska länderna.

Andra än makar kan inte adoptera gemensamt.

Den som har fyllt 12 år måste ha lämnat sitt samtycke. Något undantag anges inte. (Dock kan Kongen enligt lagen allmänt ge dispens och godkänna beslut som meddelats utan att lagliga förutsättningar i övrigt förelegat.)

För adoption av en underårig erfordras vårdnadshavarnas samtycke, om sådant kan lämnas. En förälder som inte har del i vårdnaden skall om möjligt höras, liksom en förordnad förmyndare/vårdnadshavare (verge).

Enligt en uttrycklig lagregel skall föräldrar så snart som möjligt upplysa adoptivbarnet om att det är adopterat. Från och med 18 års ålder har adoptivbarnet rätt att få upplysning om de biologiska föräldrarna från departementet eller den myndighet som har beslutat om adoption. Denna rätt gäller även dem som adopterats enligt äldre lag.

Genom adoptionen får adoptivbarnet samma rättsliga ställning som om det varit adoptantens eget barn, samtidigt som banden till de biologiska släktingarna upphör.

Medborgarskapet ändras inte genom adoptionen.

Lagen innehåller vidare vissa internationellt privaträttsliga bestämmelser. Avgörande för myndigheternas behörighet är sökandens hemvist.

Departementet kan emellertid allmänt ge tillstånd till att en adoptionsfråga som gäller en utländsk sökande tas upp och prövas i Norge.

Ansökningar om adoption prövas och avgörs med tillämpning av norsk rätt. När det gäller adoption av barn under 18 år skall man enligt lagen vid avgörandet beakta om adoptionen blir gällande också i en främmande stat som adoptanten eller barnet har så stark anknytning till genom hemvist, medborgarskap eller på annat sätt att det skulle vara en betydande olägenhet för barnet, om adoptionen inte blev gällande i den staten.

Adoptionsbeslut som meddelas i en främmande stat gäller utan vidare prövning i Norge, om adoptanten eller adoptanterna vid tiden för adoptionen var bosatta eller medborgare i adoptionsstaten eller om de vid samma tid var bosatta i en annan stat där adoptionen är gällande.

För erkännande av en utländsk adoption av ett underårigt barn som är bosatt i Norge krävs tillstånd (samtycke) från departementet. Departementet kan också pröva om andra utländska adoptionsbeslut skall anses gälla i Norge.

Beslut om hävning av adoption som skett utomlands kräver tillstånd (samtycke) av departementet för att gälla i Norge.

Bestämmelser finns om ordre public.

En i Norge bosatt adoptionssökande får inte adoptera utomlands utan tillstånd (samtycke) i förväg från departementet. Sedan sådant tillstånd lämnats, gäller

den utländska adoptionen. Departementet kan också bestämma att en sådan adoption skall ha samma rättsverkan som en norsk adoption.

Ansökningar om adoption av utländska barn förutsätter också prövning av socialnämnd, och beslut fattas som nämnts i praktiken av Statens adopsjonskontor efter delegation från departementet. Statens adopsjonskontor lämnar först förhandssamtycke i samband med att förmedlingssättet prövas och meddelar efter förmedlingen det formella beslutet.

Två auktoriserade organisationer bedriver f.n. internationell adoptionsförmedling i Norge.

5.2 Utom Norden

5.2.1 Bolivia

De bolivianska bestämmelserna om adoption finns i art. 215-243 "Código de Familia" från 1972. Adoption sker genom beslut av domstol och finns i två former: svag adoption (adopción de menores) och stark adoption (arrogación de hijos).

Svag adoption

Adoptanten skall ha fyllt 40 år och får inte ha biologiska barn. Andra än makar får inte adoptera gemensamt.

Adoptivbarnet skall vara under 18 år och samtycke till adoptionen skall lämnas av barnets föräldrar, förmyndare eller annan ställföreträdare.

Adoptivbarnet får inte vara gift eller ha egna barn.

Stark adoption

Adoptivbarnet skall vara under sex år samt antingen vara föräldralöst eller övergivet eller ha okända föräldrar. Samtycke till adoptionen skall lämnas av förmyndare, institution där barnet vistas eller av annan ställföreträdare.

Endast makar får adoptera. De skall ha fyllt 30 år och skall ha ingått äktenskap före barnets födelse.

Adoptanterna får inte ha biologiska barn. Endast ett barn får adopteras, såvida det inte gäller syskon.

Adoptanterna skall ha haft vårdnaden om barnet i minst sex månader.

För båda formerna av adoption gäller att vid bristande samtycke kan adoption ändå beviljas, om det bedöms bäst gynna barnets intressen.

Beträffande rättsverkningarna av en adoption föreskrivs att det vid den svaga adoptionen uppkommer ett familjerättsligt förhållande endast mellan adoptanten och adoptivbarnet. Föräldramyndigheten tillkommer adoptanten, men i övrigt bibehåller adoptivbarnet sina rättigheter och skyldigheter gentemot sin biologiska familj. En stark adoption innebär däremot att barnet helt inlemmas i adoptantens släkt, som om det var adoptantens barn i äktenskap.

En svag adoption kan under olika förutsättningar hävas, medan en stark adoption däremot är oåterkallelig.

En i Sverige beslutad adoption av en boliviansk medborgare torde bli gällande i Bolivia, om adoptanten och adoptivbarnet har hemvist i Sverige och förutsättningar för adoption föreligger enligt boliviansk lag.

5.2.2 Brasilien

Brasiliansk lag skiljer på tre typer av adoption: adoption enligt civillagen, enkel adoption (adoção simple) och full adoption (adoção plena).

Adoption enligt civillagen baseras på en lag från 1916 (art. 368-378 código Civil). Denna form är inte tillämplig i fråga om adoption av föräldralösa eller övergivna barn (se nedan). Förfarandet kräver inget beslut av domstol utan sker genom en notariatsregistrering.

Adoptanten skall vara trettio år fyllda och vara minst 16 år äldre än den som adopteras. Inga andra åldersgränser finns för adoptanten eller den som adopteras. En skild person kan vara adoptant, men om adoptanten är gift inträder båda makarna som adoptanter. Adoptanterna måste ha varit gifta i minst fem år. Adoptanten kan i princip även ha hemvist i utlandet (i så fall sker adoptionen genom fullmakt).

Den som adopteras har inte arvsrätt, om adoptanten har andra barn. Om den som adopteras är underårig, dvs. under 18 år, krävs förmyndares medgivande. Den adopterade kan anta adoptantens efternamn. Adoptionsförhållandet kan hävas, dock först ett år efter myndighetsålderns uppnående.

Även om denna form av adoption formellt är gällande även för utländska medborgare, anses den på sina håll likväl inte tillämplig i de fallen, sedan Brasiliens konstitution fr.o.m. oktober 1988 uttryckligen föreskriver att adoption i de fallen kräver beslut av behörig myndighet på de villkor och det sätt som närmare skall anges i lag. En sådan lag är f.n. under utarbetande (se avsnitt 5.3).

Såväl enkel som full adoption regleras i lag den 10 oktober 1979 nr 6697 (Código de menores), vilken är tillkommen till skydd för i första hand föräldralösa eller övergivna barn.

Lagen reglerar förhållandena för underåriga som kan antas sakna nödvändiga förutsättningar för sitt uppehälle, sin hälsovård och undervisning, vare sig detta beror på vårdnadshavarens försumlighet eller oförmåga att tillhandahålla dessa förutsättningar, eller som kan antas sakna vårdnadshavare eller annan ställföreträdare.

En viktig skillnad mellan adoption enligt civillagen, å ena sidan, och enkel och full adoption, å den andra, är att de senare kräver beslut av ungdomsvårdsdomstol (Juizado de menores).

För enkel adoption (simple, art. 27 och 28) gäller i stort samma förutsättningar som vid adoption enligt civillagen, dvs. adoptanten måste vara minst 16 år äldre än adoptivbarnet och minst 30 år gammal. Ensam person kan vara adoptant.

Om adoptanten är gift, måste båda makarna vara adoptanter. Först efter fem års äktenskap kan ett gift par adoptera.

I Brasilien kan icke bosatt person adoptera under förutsättning att det är utrett att barnet verkligen är övergivet (abandono) i lagens mening. Denna förutsättning prövas i ett särskilt förfarande vid domstolen.

Adoptionen skall vidare föregås av samlevnad, under en tidsperiod som ungdomsvårdsdomaren bestämmer. Domstolen kan dock göra avkall på detta krav, helt eller delvis, om barnet är under ett år och vid fall av utländska adoptivföräldrar.

I likhet med vad som är fallet vid adoption enligt civillagen blir den adopterade inte arvinge till adoptanten, om denne har egna barn. Det är vidare frivilligt för den adopterade att anta adoptantens efternamn. Likaså kan adoptionsförhållandet hävas, dock tidigast ett år efter det att adoptivbarnet blivit myndigt

Full adoption (plena) regleras i art. 29-37.

I motsats till vad som är fallet med adoption enligt civillagen och enkel adoption kan endast gifta adoptanter komma ifråga. Den ene adoptanten måste vara över 30 år. Adoptanterna måste också ha varit gifta i minst fem år. (Detta krav kan efterges, om det är utrett att ena parten är steril.) Vidare får barnet inte ha fyllt sju år, såvida det inte redan befann sig hos adoptanten när det fyllde sju år.

Full adoption innebär att adoptivbarnet får samma status som ett eget biologiskt barn och antar obligatoriskt adoptanternas släktnamn. Det inträder som likaberättigad arvinge med adoptantens eventuella andra barn. En adoção plena kan inte hävas.

Personer som inte har hemvist i Brasilien kan f.n. inte få full adoption. Däremot behöver en adoptant inte vara brasiliansk medborgare. Vid den översyn av bestämmelserna som f.n. pågår övervägs att införa rätt till full adoption även för personer som inte har hemvist i Brasilien (se avsnitt 5.3).

5.2.3 Chile

I Chile regleras såväl interna som vissa frågor om utländska adoptioner i en nyligen antagen lag (26 april 1988, 18.703).

Även i Chile finns två adoptionsformer, svag adoption (adopción simple) och stark adoption (adopción plena).

Beslut om adoption fattas i båda fallen av domstol (Juez de Letras de Menores).

Svag adoption

Förutsättningarna för en svag adoption är bl.a. att adoptivbarnet är under 18 år och medellöst samt att adoption erfordras för att ge barnet skydd och bistånd.

Adoptanten måste vara minst 15 år äldre än adoptivbarnet. Endast makar får adoptera gemensamt.

Barnets föräldrar skall höras om det kan ske.

Genom adoptionen får adoptivföräldrarna en familjerättslig skyldighet att sörja för adoptivbarnets underhåll, utbildning och välfärd i övrigt. Adoptivbarnet behåller dock banden med sin biologiska familj i bl.a. arvsrättsligt hänseende. Uttryckliga regler finns också om att adoptivföräldrarna inte får någon del i egendom som kan tillfalla barnet efter adoptionen.

En svag adoption upphör när adoptivbarnet uppnår full myndighetsålder (21 år). Den kan vidare upphöra efter

domstols beslut om hävning. Grund för hävning är bl.a. övergrepp eller bristande omvårdnad från adoptivföräldrarnas sida.

En svag adoption kan också efter beslut härom övergå till en stark adoption.

Stark adoption

En stark adoption kan beslutas endast för makar som varit gifta minst fyra år, är över 25 år samt är minst 20 år äldre än barnet. Det krävs vidare att de haft obruten och faktisk vård om barnet i minst ett år.

Kraven på ålder och åldersskillnad kan efterges i särskilda fall, bl.a. när blodsband finns.

Adoptivbarnet måste vara under 18 år och antingen vara föräldralöst, ha okända föräldrar eller vara övergivet i lagens mening. (Frågan om barnet är övergivet prövas genom ett särskilt beslut och gäller bl.a. barn som vistas på barnhem, om de lämnats där av föräldrar eller andra vårdnadshavare med klart uttalad avsikt att dessa skall befrias från sina rättsliga skyldigheter gentemot barnet).

En allmän förutsättning för adoption är vidare att denna är till barnets bästa.

Genom adoptionen upphör de biologiska banden med adoptivbarnets släkt utom när det gäller äktenskapshinder.

En stark adoption kan hävas endast i ett fall, nämligen om adoptionen kommit till stånd genom något svikligt förfarande från adoptantens sida.

Utländska adoptioner

Frågor om adoption i utlandet av ett chilenskt barn prövas av adoptionsdomstolen som en fråga om utresetillstånd.

Sådant tillstånd - i syfte att adoption skall genomföras i det land till vilket utresetillstånd söks - kan beviljas barn under 18 år, om de är föräldralösa, har okända föräldrar eller är övergivna. Förutsättningarna är således i denna del desamma som vid stark adoption.

Krav finns vidare på utförlig utredning om de blivande adoptivföräldrarna. Intyg eller utredning skall finnas från såväl behöriga sociala myndigheter eller auktoriserade organisationer som invandrarmyndighet i de blivande adoptivföräldrarnas hemvistland. Den chilenska konsuln i det landet skall även intyga att sökanden uppfyller hemvistlandets adoptionskrav.

Ett ärende om utresetillstånd för adoption bereds av en central barnavårdsmyndighet (Servicio Nacional de Menores). (Myndigheten är ålagd att inom 20 dagar från det att den fick del av ärendet redovisa sitt yttrande i saken till domstolen).

Om tillstånd meddelas, skall bl.a. registrering härom ske i folkbokföringsregistret. En uppföljning av ärendet i adoptivföräldrarnas hemvistland skall göras

genom chilensk konsuls försorg. Denne skall rapportera sina iakttagelser till utrikesdepartementet.

Lagen innehåller inga regler om de internationellt privaträttsliga rättsverkningarna av utländska avgöranden. Det får emellertid förutsättas att en adoption i Sverige av ett chilenskt barn som följt på ett utresetillstånd för adoption i Sverige erkänns som sådan i Chile.

5.2.4 Colombia

Adoption regleras i Colombia i art. 269-287 i "Código Civil", reviderad genom lag den 10 januari 1975. Beslut om adoption fattas av en särskild "ungdomsdomstol", där sådan finns (Juzgado de Menores), eller allmän domstol (Juzgado promiscuo).

Två former av adoption förekommer: stark (adopción plena) och svag (adopción simple).

Bl.a. följande bestämmelser är gemensamma för de båda adoptionsformerna.

Adoptanten eller, om makar adopterar gemensamt, en av dem skall ha fyllt 25 år. Adoptanten skall vara minst 15 år äldre än adoptivbarnet.

Förmyndare får inte adoptera sin myndling, förrän slutredovisning över förvaltningen godkänts.

Adoptivbarnet skall vara under 18 år eller ha varit i adoptantens vård redan innan det uppnådde denna ålder.

Ett utomäktenskapligt barn kan adopteras av sin far eller mor ensam eller av en förälder gemensamt med förälderns maka/make. En make får adoptera andra makens barn från tidigare äktenskap.

Adoptivbarnets föräldrar skall lämna samtycke till adoptionen. Om den ene föräldern är avliden, fråntagen föräldramyndigheten, sinnessjuk eller på okänd ort, är den andra förälderns samtycke tillräckligt. Gäller detta för båda föräldrarna skall barnets förmyndare lämna samtycke.

Saknas förmyndare skall yttrande inhämtas från barnvårdsmyndighet. Vidare krävs samtycke från företrädare för den institution där barnet vistats under förutsättning att denna erhållit auktorisation av särskild myndighet (Instituto Colombiano de Bienestar Familiar; ICBF). Adoptionsprövningen skall i dessa fall också föregås av en särskild prövning varigenom det fastställs att barnet är "övergivet" (declaración de abandono).

Är adoptanten gift, skall makens samtycke inhämtas såvida makarna inte lever åtskilda.

En svag adoption kan när som helst på begäran av adoptanten omvandlas till en stark adoption.

Vid den senare adoptionsformen bryts adoptivbarnets förbindelse med dess biologiska släkt och barnet betraktas som om det var barn i adoptantens äktenskap. Vid en svag adoption uppkommer däremot ett familjerättsligt förhållande endast mellan adoptanten och adoptivbarnet. Adoptivbarnet förblir i övrigt i sin biologiska släkt. Varken den starka eller den svaga adoptionen kan hävas.

Ett svenskt domstolsbeslut om adoption avseende en colombiansk medborgare blir inte automatiskt gällande i Colombia. För detta torde krävas fastställelse av landets högsta domstol (Corte Suprema de Justicia).

Vid förmedling av colombianska adoptivbarn till Sverige beslutas regelmässigt om en stark adoption vid domstol i Colombia. Barnet får inte utresestillstånd, om inte ett sådant domstolsbeslut redan föreligger eller ansökan om adoption ingetts till domstolen och någon ytterligare komplettering inte bedöms nödvändig.

Om förhållandena i Colombia se vidare avsnitt 5.3.

5.2.5 Ecuador

Adoption regleras i Ecuador i Código Civil (art. 74-83 och 332-348). När det gäller adoption av underåriga ecuadorianska medborgare av utländsk medborgare med hemvist utomlands finns dessutom bestämmelser i en särskild förordning från 1981.

Adoption kan enligt de allmänna bestämmelserna bara ske av underåriga personer (under 21 år).

Adoptanten måste ha fyllt 30 år och vara minst 14 år äldre än adoptivbarnet. Ensamstående får enbart adoptera barn av samma kön som adoptanten.

Endast makar får adoptera gemensamt. Samtycke skall lämnas av adoptivbarnets föräldrar eller, om de är avlidna eller annars saknar möjlighet att avge viljeförklaring, av annan ställföreträdare för barnet. Om barnet har fyllt 18 år eller dessförinnan

har förklarats ha viss myndighet (aducto), erfordras även dess samtycke. Är barnet över 18 år behövs inte föräldrarnas samtycke.

Adoption beslutas av domstol (ungdomsvårdsdomstol).

Genom en adoption övertar adoptivföräldrarna de biologiska föräldrarnas rätt och skyldighet gentemot barnet, samtidigt som barnet behåller alla sina rättigheter i förhållande till de biologiska föräldrarna, dvs. adoptionen är svag.

Rättsverkan av adoptionen inträder i samband med att registrering av adoptionen sker i folkbokföringen.

En adoption kan hävas på samma grunder som arvsrätt kan förloras eller gåvor kan återgå (svåra fall av pliktförsummelse m.m.).

En adoption kan också upphöra genom att adoptivbarnet, om det har fyllt 18 år, avger en förklaring därom till domstol. En domstol kan slutligen också förklara adoptionen upphävd med åberopande av de grunder som gäller för att beröva föräldrar vårdnaden om barnet, dvs. i huvudsak på den grunden att det anses bäst för barnet.

1981 års förordning angående internationella förhållanden föreskriver bl.a. att en utländsk adoptivförälder personligen inför domstolen måste redovisa, förutom handlingar som styrker hans eller hennes lämplighet från hemlandets myndigheters sida, innehållet i hemvistlandets adoptionsbestämmelser.

Domstolen prövar därefter adoptionssökandes lämplighet och kan också föreskriva att

adoptivföräldrarna skall utse en ecuadoriansk medborgare som under fem år i Ecuador skall kunna svara på eventuella klagomål i anledning av adoptionen.

I adoptionsbeslutet skall uttryckligen för adoptivföräldrarna också anges skyldighet att rapportera varje byte av bostadsort till ecuadoriansk beskickning i hemlandet liksom att hålla sådan beskickning underrättad om det egna landets sociala myndigheters bedömning av adoptivfamiljens förhållanden. Adoptivföräldrarna skall årligen tillse att en sådan bedömning görs.

Adoptionsbesluten skall genom utrikesdepartementets försorg delges beskickningen i adoptivföräldrarnas hemland.

De utländska adoptionerna registreras centralt hos den nationella barnavårdsmyndigheten i Ecuador.

En utländsk medborgare som bott mer än fem år i Ecuador behöver inte underkasta sig bestämmelserna i förordningen, såvida han eller hon inte avser att lämna Ecuador och bosätta sig utomlands.

Bestämmelserna är f.n. föremål för översyn. Se vidare avsnitt 5.3.

Mellan Sverige och Ecuador finns ett särskilt avtal ingånget 1976 som närmare reglerar vilka adoptionshandlingar m.m. som krävs när svenska adoptivföräldrar adopterar föräldralösa eller övergivna barn i Ecuador (se avsnitt 5.3).

5.2.6 Etiopien

De etiopiska adoptionsreglerna finns i "Civil Code" från 1960. De kompletteras av administrativa bestämmelser utfärdade av arbets- och socialdepartementet ("Ministry of Labour and Social Affairs").

Adoption sker genom upprättande av ett avtal ("contract of adoption"), som för att bli gällande måste godkännas av domstol. Är adoptivbarnet under 15 år, skall adoptionskontraktet upprättas mellan adoptanten och barnets förmyndare. Om adoptivbarnet är över 15 år, skall kontraktet upprättas mellan adoptanten och adoptivbarnet självt.

Adoptanten eller, om makar adopterar gemensamt, en av dem skall vara myndig (18 år). Makar måste adoptera gemensamt, såvida inte adoptionen gäller andra makens barn eller maken är ur stånd att avge viljeförklaring. Endast makar får adoptera gemensamt. Adoptionen kan även ske före barnets födelse.

Samtycke till adoptionen skall lämnas av adoptivbarnets föräldrar. Är den ene föräldern avliden, frånvarande, okänd eller ur stånd att avge giltig viljeförklaring, skall samtycke inhämtas från närmaste släktingar i uppstigande led eller, om sådana saknas, från det s.k. familjerådet.

Innan adoptionskontraktet godkänns skall domstolen höra adoptivbarnet, om det fyllt 10 år. Om den som har barnet i sin vård inte tidigare gett sitt samtycke, skall även denne höras.

En förutsättning för adoption i Etiopien är vidare att en särskild enhet inom arbets- och socialdepartementet har godkänt ansökningen.

Möjligheten att adoptera barn vars föräldrar är kända finns bara för en etiopisk adoptant. För en utländsk adoptant gäller att endast föräldralösa barn kan komma ifråga för adoption.

Genom adoptionen införlivas adoptivbarnet med adoptantens släkt som om det var adoptantens eget barn. Dock har vissa av adoptantens släktingar möjlighet att efter särskilt förbehåll stå utanför detta släktskapsförhållande. Adoptivbarnet behåller även efter adoptionen sin förbindelse med sin biologiska släkt.

En genomförd adoption kan enligt huvudregeln inte hävas. I det fall adoptionen skett före barnets födelse kan dock adoptionen på begäran av modern hävas intill dess barnet fyllt tre månader.

Uttryckliga regler saknas om erkännande av utländska adoptionsbeslut i Etiopien. I praktiken torde etiopiska myndigheter inte ifrågasätta exempelvis ett svenskt adoptionsbeslut, i vart fall om adoptivbarnet har erhållit svenskt medborgarskap.

5.2.7 Indien

I Indien finns uttryckliga adoptionsbestämmelser endast för hinduer ("Hindu Adoptions and Maintenance Act, 1956").

För icke-hinduer saknas adoptionsbestämmelser. När det gäller utländska medborgare som önskar adoptera

indiska barn tillämpas i stället vissa vårdnads- och förmynderskapsbestämmelser ("Guardians and Wards Acts, 1890"). Enligt dessa bestämmelser kan en adoptionssökande av domstol förordnas till ställföreträdare för barnet och ges behörighet att som sådan utomlands genomföra en adoption i enlighet med sitt hemvistlands lag. I praxis ställs detaljerade krav på de blivande adoptivföräldrarna och på rapportering till domstolen sedan adoptionen genomförts utomlands. Omfattningen av villkoren har angetts i ett såsom prejudicerande ansett avgörande av Indiens högsta domstol år 1984. Endast organisationer, som godkänts av det indiska socialdepartementet, får förmedla internationella adoptioner.

Enligt adoptionslagen för hinduer, som enligt lagen inte är tillämplig på muslimer, kristna, parser eller judar, kan en myndig man adoptera med makas eller makors samtycke. Kvinnor kan adoptera bara om de är myndiga och ensamstående.

Adoption förutsätter samtycke av adoptivbarnets föräldrar eller förmyndare. När det gäller förordnade förmyndare erfordras domstolens tillstånd till samtycket.

Adoption av en pojke resp. flicka får ske endast om adoptanten inte har någon son resp. dotter. Mellan en adoptant och ett adoptivbarn av samma kön måste finnas en åldersskillnad på minst 21 år.

Vederlagsförbud finns.

Rättsverkningarna av en adoption är att adoptivbarnet upptas i adoptantens släkt och att banden med de biologiska släktingarna upphör.

Hävning av adoptionen kan inte ske.

Adoptionen är en privat rättshandling. Äldre adoptioner kan emellertid registreras vid domstol och antas därvid ha skett i enlighet med lagens bestämmelser.

5.2.8 Republiken Korea

Reglerna för adoptionsinstitutet i Korea finns intagna i landets "Civil Code". Dessa bestämmelser är dock inte tillämpliga vid utlänningars adoptioner av koreanska barn. De följer i stället reglerna i en särskild lag ("Special Act on Adoption", 1976). Innehållet i denna lag kompletteras med förordningar från hälso- och socialdepartementet ("Ministry of Health and Social Affairs").

De inhemska adoptionerna sker genom en privat överenskommelse mellan parterna och utan något beslut av domstol eller annan myndighet. Adoptionen måste dock införas i familjeregistret för att få rättslig verkan. Adoptivförhållandet kan under olika förutsättningar upplösas, såväl genom överenskommelse som efter ansökan av part vid domstol.

De materiella bestämmelserna om internationella adoptioner är bl.a. följande.

Adoptivbarnet skall vara under 18 år. Samtycke till adoption skall lämnas av barnets lagliga

ställföreträdare. Adoptanten skall enligt sitt hemlands lag vara godkänd som fosterförälder.

Endast auktoriserade organisationer får enligt den särskilda lagen arbeta med förmedling av adoptioner till utlandet. Enligt ett år 1966 ingånget svensk-koreanskt avtal (ändrat 1980) skall alla adoptioner av koreanska barn till Sverige ske genom Förbundet Adoptionscentrum på svensk sida och organisationen "Social Welfare Society" på koreansk.

I dessa fall meddelas inte något beslut om adoption i Korea, utan det förutsätts att adoptionen genomförs i barnets blivande hemland. Från koreansk synpunkt betraktas en adoption i Sverige som genomförd när koreanska justitieministeriet erhållit bevis om ett lagakraftvunnet svenskt adoptionsbeslut och bevis om att barnet blivit svensk medborgare.

Enligt en särskild regel företräds barnet under adoptionsproceduren av en företrädare för ett barnhem eller en adoptionsorganisation.

Enligt koreansk internationell privaträtt bestäms förutsättningarna för en adoption av adoptantens hemlands lag. Rättsverkningarna av en adoption och förutsättningarna för dess hävande bestäms likaså av adoptantens hemlands lag.

En i Sverige beslutad adoption avseende en koreansk medborgare blir gällande i Korea om förutsättningar för adoptionen förelegat såväl enligt adoptantens som adoptivbarnets hemlands lag.

5.2.9 Polen

Adoption sker i Polen vid förmynderskapsdomstol enligt reglerna i familjelagen från 1964.

Adoptivbarnet skall vara underårigt (myndighetsåldern är 18 år) och lämplig åldersskillnad skall föreligga mellan adoptant och adoptivbarn. Endast makar får adoptera gemensamt.

Samtycke till adoption skall lämnas av adoptivbarnets föräldrar, såvida dessa inte är fråntagna föräldramyndigheten, är okända eller svåra hinder för inhämtande av samtycke föreligger. Föräldrarnas samtycke kan tidigast lämnas en månad efter barnets födelse.

Står barnet under förmyndare, skall denne lämna samtycke till adoptionen. Domstolen kan dock om särskilda skäl föreligger meddela tillstånd till adoptionen, trots att samtycke inte kunnat erhållas från förmyndaren.

Har adoptivbarnet fyllt 13 år skall det som regel självt samtycka till adoptionen. Är adoptanten gift skall makens samtycke inhämtas, såvida denne inte saknar full rättslig handlingsförmåga eller svåra hinder för inhämtande av samtycke föreligger.

Adoptionen bryter adoptivbarnets förbindelse med dess naturliga släkt och inlemmar adoptivbarnet i adoptantens släkt som om det vore adoptantens eget barn (fullständig adoption).

Förmynderskapsdomstolen kan dock på begäran av adoptanten och med medgivande från de personer vars

samtycken erfordras för adoptionen besluta om inskränkningar i adoptionens rättsverkningar (ofullständig adoption). Så länge adoptivbarnet är underårigt, kan en sådan adoption genom beslut av domstolen omvandlas till en fullständig adoption.

På begäran av adoptant eller adoptivbarn kan domstolen häva adoptivförhållandet. En förutsättning härför är att hävandet bedöms vara till fördel för barnet.

Domstolen har även möjlighet att besluta om s.k. anonym adoption. I ett sådant fall förblir adoptanten okänd för barnets föräldrar. En anonym adoption kan endast vara fullständig och kan inte hävas.

Enligt artikel 27 i den polska lagen om internationell privaträtt från 1965 tillämpas vid adoption adoptantens hemlands lag. I fråga om erforderliga samtycken skall innehållet i adoptivbarnets nationella lag beaktas.

En i Sverige företagen adoption avseende en polsk medborgare blir gällande i Polen först efter stadfästelse av polsk domstol.

5.2.10 Portugal

Reglerna om adoption i Portugal finns i art. 1973-2002 (materiella bestämmelser) och 60-61 (internationellt - privaträttsliga bestämmelser) i civillagen (Codigo Civil). Adoption beslutas av domstol.

Lagen skiljer mellan två former av adoption: stark adoption (adopçao plena) och svag adoption (adopçao restrita).

Följande bestämmelser är gemensamma för båda adoptionsformerna:

Adoptivbarnet skall vara under 14 år. Är adoptivbarnet barn till adoptantens make eller har det varit i adoptantens vård redan innan det fyllde 14 år, kan adoption ske intill dess barnet fyllt 18 år.

Adoptivbarnet skall vara antingen barn till adoptantens make, barn vars föräldrar är döda eller okända, barn som av domstol förklarats övergivet eller barn som sedan mer än ett års tid bor hos adoptanten och försörjs av denne.

Adoptivbarnet skall, utom i undantagsfall, ha varit i adoptantens vård tillräckligt länge för att det skall kunna bedömas att adoptionen är till fördel för barnet.

Adoptivbarnets föräldrar skall lämna samtycke till adoptionen, såvida inte domstol förklarat barnet vara övergivet. Om barnet bor hos och försöks av vissa nära släktingar, skall även dessa släktingar lämna samtycke. Är adoptanten gift skall maken lämna samtycke till adoptionen.

Är adoptivbarnet över 14 år skall det självt samtycka till adoptionen. Domstolen kan under vissa förutsättningar bortse från att samtycke saknas. Moderns samtycke kan avges tidigast en månad efter barnets födelse.

Har adoptanten barn som är över 14 år skall dessa yttra sig.

Beträffande åldersgränser för adoptanten gäller något olika regler för de båda adoptionsformerna. Adoptanten får dock inte i något fall ha fyllt 60 år. Vid adopção plena skall adoptanten ha fyllt 35 år. Gäller adoptionen makens barn är det dock tillräckligt om adoptanten fyllt 25 år. Är det fråga om makar som adopterar gemensamt, skall de vid den starka adoptionsformen vidare ha varit gifta i minst 5 år, inte leva åtskilda samt båda ha fyllt 25 år. För den svaga adoptionen krävs endast att adoptanten fyllt 25 år.

En stark adoption bryter adoptivbarnets förbindelse med dess biologiska släkt och inlemmar barnet i adoptantens släkt, som om det var adoptantens barn i äktenskap.

Vid den svaga adoptionsformen uppkommer ett familjerättsligt förhållande endast mellan adoptanten och adoptivbarnet. Adoptivbarnet förblir i övrigt i sin biologiska släkt.

En stark adoption kan inte hävas. Det kan däremot under vissa förutsättningar en svag adoption.

När det gäller de internationellt privaträttsliga förhållandena skall lagval ske i enlighet med adoptantens personalstatut. Personalstatutet bestäms i Portugal enligt nationalitetsprincipen. Om makar adopterar gemensamt eller om adoptivbarnet är barn till adoptantens make, gäller makarnas gemensamma nationella lag. Finns ingen sådan lag, gäller lagen i

det land där makarna har sitt gemensamma hemvist eller, om även sådant saknas, lagen i det land till vilket adoptanternas familjeliv har starkast anknytning. Även rättsverkningarna av adoptionen bestäms i princip av adoptantens personalstatut. Vad adoptivbarnets personalstatut föreskriver om barnets samtycke skall dock beaktas.

En i Sverige företagen adoption avseende en portugisisk medborgare kan bli gällande i Portugal efter fastställelse av portugisisk domstol. För fastställelse krävs bl.a. att beslutet inte strider mot bestämmelserna i portugisisk lag.

5.2.11 Sri Lanka

Gällande lag angående adoptioner i Sri Lanka är "Adoption of Children Ordinance" från 1944, senast ändrad 1979. Adoption sker genom ett domstolsförfarande.

Adoptanten skall ha fyllt 25 år och vara minst 21 år äldre än adoptivbarnet. Dispens från kravet på åldersskillnad kan medges vid adoption av vissa nära släktingar. Endast makar får adoptera gemensamt. Adoptivbarnet skall vara under 14 år.

Samtycke skall lämnas av föräldrar eller förmyndare, om dessa inte är oförmögna att avge viljeförklaring eller andra särskilda skäl finns.

Har adoptivbarnet fyllt 10 år skall även dess samtycke inhämtas. Är adoptanten gift skall, utom i vissa undantagsfall, maken lämna samtycke till adoptionen.

För adoptanter som inte har hemvist i Sri Lanka gäller en särskild regel. Adoption kan i dessa fall endast beviljas på gemensam ansökan av två makar.

Adoptionen bryter adoptivbarnets förbindelse med dess biologiska släkt, med undantag för den ömsesidiga arvsrätten. Adoptivbarnet har även arvsrätt efter adoptanten.

Någon regel om hävande av adoption finns inte.

En i Sverige företagen adoption avseende en lankesisk medborgare torde inte bli gällande i Sri Lanka.

5.2.12 Thailand

Förfarandet vid adoption i Thailand regleras i "Adoption Act" 1979. Bestämmelserna om förutsättningarna för adoption och om dess rättsverkningar återfinns i "Civil and Commercial Code". Kompletterande föreskrifter rörande adoption av thailändska barn till utlandet har utfärdats i särskilda "Guidelines for Intercountry Adoption of Thai Child".

Endast socialdepartementet ("Public Welfare Department") eller organisationer som erhållit tillstånd av departementet får förmedla adoptioner. Adoptioner måste föregås av en prövotid om minst sex månader som beslutas av en särskilt inrättad nämnd i departementet. Denna beslutar därefter även om adoptionen. Beslut av nämnden att inte bevilja adoptionen kan överklagas till domstol.

Adoptanten skall ha fyllt 30 år och vara minst 15 år äldre än adoptivbarnet. Är adoptivbarnet omyndigt

krävs samtycke från föräldrar eller förmyndare. Om den ene av föräldrarna är fråntagen föräldramyndigheten, är den andres samtycke tillräckligt. Även allmän åklagare kan under vissa förutsättningar lämna samtycke till adoption.

Om barnet är övergivet och vårdas på auktoriserad barnavårdsinstitution, är det tillräckligt med samtycke från föreståndaren för institutionen. Har barnet fyllt 15 år skall det själv samtycka till adoptionen.

Adoptionen blir gällande först sedan den registrerats. Sådan registrering sker antingen i Thailand eller hos thailändsk beskickning i utlandet.

Genom adoptionen får adoptivbarnet ställning som adoptantens barn i äktenskap. Adoptivbarnets rättigheter och förpliktelser i förhållande till dess naturliga familj inskränks dock inte genom adoptionen.

Adoptionen kan under olika förutsättningar hävas. Är adoptivbarnet myndigt räcker det att barnet och adoptanten är överens härom. I annat fall krävs samtycke av föräldrar eller annan som gett samtycke till adoptionen. Även hävande av adoption måste registreras för att bli gällande.

I "Act on Conflict of Laws" från 1938 återfinns de internationellt-privaträttsliga reglerna rörande adoption. Enligt dessa regler bestäms förutsättningarna för en adoption av adoptantens och adoptivbarnets respektive nationella lag. Adoptionens rättsverkningar mellan adoptant och adoptivbarn bestäms av adoptantens nationella lag, medan

adoptivbarnets nationella lag bestämmer
rättsverkningarna mellan barnet och dess naturliga
släkt.

För att ett i Sverige meddelat beslut om en adoption
där adoptant eller adoptivbarn är thailändsk
medborgare skall bli gällande i Thailand torde krävas
dels att förutsättningarna för adoption enligt
adoptantens och adoptivbarnets nationella lagar varit
uppfyllda, dels fastställelse av thailändsk domstol.

5.3 Närmare om förhållandena i Brasilien, Ecuador och Colombia

Utredningen företog under maj månad 1989 en studieresa till Sydamerika i syfte att undersöka bl.a. förutsättningarna för att i större utsträckning låta utländska adoptionsbeslut få rättsverkan i Sverige utan att ytterligare prövning sker här i landet. Besök gjordes i Brasilien, Ecuador och Colombia. Länderna i Latinamerika svarar sammanlagt för omkring en tredjedel av hela antalet utländska adoptioner (se avsnitt 4.1). En närmare redovisning av förhållandena i de länder som utredningen besökt lämnas i det följande.

5.3.1 Brasilien

Adoptionsbestämmelserna i Brasilien framgår av avsnitt 5.2.2.

Vid studiebesöket sammanträffade utredningen bl.a. med representanter för domstolar i Rio de Janerio och i delstatshuvudstaden Curitiba i provinsen Parana. Vidare träffade utredningen företrädare för den svenska adoptionsorganisationen Familjeföreningen för internationella adoptioner (FFIA). Utredningen besökte i Curitiba också ett barnhem och ett mödravårdshem.

Om de brasilianska förhållandena kan följande nämnas.

Ungdomsvårdsdomstolarna (Juez de Menores) i Brasilien handlägger adoptionsfrågor i första instans. Varje domstol har en egen avdelning med socialsekreterare och psykologer som bl.a. svarar för adoptionsutredningar. Under domstolens tillsyn står

vissa barnhem inom domsagan. För de barn som i särskild ordning förklaras övergivna (abandonado) av domstolen är domstolen formellt förmyndare. Vid handläggningen av adoptionsärenden strävar man efter att tillmötesgå adoptionssökandenas önskemål om ålder m.m. beträffande barnen. Sammanträffande mellan sökande och barn sker inte förrän utredningen är klar och domstolen är beredd att bifalla ansökningsen. I samband härmed träffar företrädare för domstolen också sökandena. På sina håll förekommer det att man ger brasilianska adoptionssökande företräde framför utländska sökande. I många fall företräds sökandena av advokat, men detta är inte något formellt krav. När det gäller utländska sökande fäster man i allmänhet stor vikt vid att ansökningsen förmedlas genom en godkänd organisation i sökandenas hemland.

Enligt officiella uppgifter finns i Brasilien ca 8 miljoner barn som är helt övergivna i den meningen att de saknar varje anhörig. Antalet barn som saknar föräldrar men har någon anförvant uppgår till omkring 36 milj. Det föds årligen ca 3 milj. barn i Brasilien.

Delstaten Rio de Janeiro har 9 milj. invånare. Av dessa är ca hälften under 18 år. F.n. finns i delstaten omkring 200 000 barn som är tillgängliga för adoption. Vid ungdomsvårdsdomstolen i Rio de Janeiro har det under de senaste 18 månaderna dock inte funnits någon svensk sökande.

Vid domstolen i Curitiba finns f.n. ca 900 familjer anmälda som sökande. Av dessa är ca 100 familjer utländska. De kommer från huvudsakligen Frankrike, Italien, Schweiz, Nederländerna och Sverige. Någon

prioritering mellan dessa länder företas inte. Det är enbart hänsynen till barnets bästa som är styrande vid valet av familj.

I den brasilianska konstitutionen (art. 227) har tagits in en bestämmelse som anger att en utländsk medborgare får adoptera en brasiliansk medborgare endast efter beslut av myndighet och "i de fall och på de villkor som närmare skall anges i lag". F.n. pågår arbete med att utforma en särskild lag om internationella adoptioner. Saken är anhängigjord i den federala kongressen och det torde dröja ytterligare något år innan beslut fattas där.

De enskilda familjerättsdomarna synes ha stort inflytande när det gäller utformningen av den nya lagen. Enighet förefaller föreligga om att man i framtiden inte skall tillåta privata adoptioner, dvs. adoptioner som inte har förmedlats genom en behörig organisation i sökandenas hemland.

Vidare är tanken att endast starka adoptioner (plena) skall komma ifråga vid utländska adoptioner.

En del brasilianska domare anser att en internationell adoption bör genomföras stegvis. Genom ett första beslut skulle de blivande adoptivföräldarna få tillstånd att lämna landet med barnet. Det slutliga adoptionsbeslutet skulle fattas först efter en viss prøvotid (ett år) och under förutsättning att det då har rapporterats att barnet har funnit sig väl till rätta i sitt nya hemland. Det slutliga beslutet skulle emellertid meddelas med verkan från det första beslutet.

Den ordning med en prøvotid som nu har redovisats tillämpas redan på sina håll, bl.a. i Rio de Janeiro, Bahia och Salvador. På andra håll (São Paulo, Curitiba och Porte Alegre) förordar man - och tillämpar redan - en ordning där enbart ett beslut fattas och ingen rapportering är nödvändig. Ärendet är således helt avslutat i och med att barnet efter beslutet lämnar Brasilien. Det är f.n. oklart vilken linje som kommer att segra när lagstiftningsärendet är avslutat.

Rättsbildningen sker så gott som uteslutande i första instans. Överklagande är möjligt, men överrätten har närmast karaktär av revisionsinstans och ändrar endast i undantagsfall underinstansens beslut. Fall där beslut överklagas är få.

Brasilien har inte ratificerat La Paz-konventionen (se avsnitt 6.2) men kommer att ta ställning till frågan i samband med att lagstiftningen om internationella adoptioner bereds. Mycket talar för att Brasilien ansluter sig till konventionen.

5.3.2 Ecuador

Adoptionsbestämmelserna i Ecuador framgår av avsnitt 5.2.5.

Vid besök i Quito sammanträffade utredningen med företrädare för utrikes- och socialdepartementen. Vidare gjordes besök på "överdomstolen för minderåriga" (Corte Nacional de Menores) samt Institutio Nacional del Nino y de la Familia (INNFA), en privat välfärdsstiftelse under statlig tillsyn. Utredningen besökte också ett av INNFA:s barnhem söder om Quito.

Sammanfattningsvis kan följande sägas om förhållandena i Ecuador.

Adoptionsfrågor handläggs i Ecuador i särskilda ungdomsvårdsdomstolar (tribunal de Menores). Det finns ett trettiotal i hela landet, varav tre i Quito. Som andra och sista instans finns den nämnda överdomstolen. Samtliga domstolar lyder - till skillnad från allmänna domstolar - under socialdepartementet. Sammanlagt finns ca 90 domare som handlägger adoptionsfrågor. Som en följd av ett par nyligen uppmärksammade fall av irreguljär handläggning är domstolarna föremål för översyn.

Även i övrigt är handläggningen av adoptionsärenden föremål för översyn. Arbete pågår på en ny förordning om internatinella adoptioner, som skall ersätta 1981 års förordning i ämnet (se avsnitt 5.2.5).

Nyligen har under socialdepartementet inrättats ett nationellt råd som skall syssla bl.a. med internationella adoptionsfrågor (jfr förhållandena i Colombia avsnitt 5.3.3). Avsikten är att det vid rådet skall föras ett centralt register över alla barn som är tillgängliga för internationella adoptioner.

Det är i första hand barn som av domstol förklarats vara övergivna eller som av föräldrarna överlämnats till domstolen i dess egenskap av särskild förmyndare som kan komma i fråga för internationell adoption.

Det uppskattas att sammanlagt omkring 200 barn per år är tillgängliga för adoption (Ecuador har ca 9 milj. invånare). År 1988 beslutades om 166 internationella

adoptioner. (Enligt uppgift från INNFA är de internationella adoptionerna regelmässigt dubbelt så många som de inhemska.)

Den nya förordningen kommer inte att medge internationella adoptioner på ansökan av enbart privatpersoner, utan det kommer att krävas medverkan av en organisation. Vidare kommer bestämda tariffer att föreskrivas för advokatkostnader.

De adoptionsorganisationer som framgent skall få förekomma skall vara godkända av resp. hemland och av det nämnda nationella barnrådet i Ecuador.

I den nya förordningen kommer det att krävas enbart ett besök av adoptivföräldrarna i samband med att handläggningen avslutas i Ecuador. Förordningen kommer emellertid att innehålla bestämmelser om rapportering till Ecuador efter det att adoptionen har genomförts.

Man strävar i Ecuador efter att få bilaterala överenskommelser till stånd med länder varifrån adoptionssökande vanligen kommer. Mellan Ecuador och Sverige föreligger ett år 1976 ingånget adoptionsavtal. Avtalet har från ecuadoriansk sida ingåtts av företrädare för utrikes- och socialministerierna och från svensk sida av socialstyrelsen genom Sveriges ambassadör i Quito. I avtalet finns detaljerade föreskrifter om bl.a. den utredning som måste föreligga och vilka myndigheter och organisationer som skall medverka i resp. land. Adoptionscentrum, som vid tiden för avtalet och f.n. är enda auktoriserade svenska organisation i Ecuador, nämns särskilt i avtalet.

Avtalet med Sverige kommer att tjäna som förebild inte bara för utformningen av den nya adoptionsförordningen utan även för arbetet med att åstadkomma avtal med andra länder.

Ecuador prövar f.n. frågan om ratificering av La Paz-konventionen (se avsnitt 6.2).

5.3.3 Colombia

Adoptionsbestämmelserna i Colombia framgår av avsnitt 5.2.4.

Vid besöket i Bogota träffade utredningen företrädare för såväl juridiska avdelningen som adoptionsavdelningen vid Instituto Colombiano de Bienestar Familiar (ICBF), en nationell familjevårdsmyndighet. Utredningen hade vidare överläggningar med domare och jurister i en av Bogotas åtta ungdomsvårdsdomstolar. Slutligen besökte utredningen barnhemmet FANA och träffade därvid också en av Adoptionscentrums representanter i Bogota.

Om förhållandena i Colombia kan sammanfattningsvis följande sägas.

Adoptionsärenden i Colombia bereds genom den centrala familjevårdsmyndigheten, ICBF, och avgörs i en särskild ungdomsvårdsdomstol (Juzgado Civil de Menores), där sådan finns, annars i allmän domstol. I Bogota finns som nämnts åtta ungdomsvårdsdomstolar med en domare i varje. Domstolarna handlägger, förutom adoptioner, bl.a. faderskaps-, underhålls- och vårdnadsfrågor. Arbetsbelastningen är genomgående mycket hög. Formell rätt till överprövning finns, men

den saknar i praktiken betydelse, eftersom överrätten är en revisionsinstans och endast ändrar av extraordinära skäl.

Den normala handläggningsrutinen i internationella adoptionsärenden innebär att ICBF först väljer ut adoptivföräldrar och barn och att domstolen därefter granskar handlingarna i ärendet. Enligt allmänna processuella regler har sökandena därefter möjlighet att begära ett slags preliminärt beslut

(autoadinsorio de la demanda), vilket föregår det slutliga beslutet (sentencia). Det preliminära beslutet innebär bl.a. att en frist på 15 dagar börjar löpa inom vilken nya omständigheter kan förebringas. ICBF, som formellt är utsedd av domstolen till barnavårdsombudsman (defensor de menores) för barnet, kan under den tiden ändra sin inställning till adoptionen. Det har också inträffat att barnets biologiska föräldrar (modern) har återtagit ett tidigare lämnat samtycke till adoptionen.

De barn som av ICBF väljs ut för internationella adoptioner har i allmänhet i ett tidigare förfarande formellt förklarats vara övergivna (resolucion de abandono), antingen på den grunden att de saknar föräldrar eller att barnet av dessa överlämnats till myndigheterna för adoption. Även i Colombia är domstolen formell förmyndare för dessa barn, även om ställföreträdarfunktionen också i vissa fall utövas av en av ICBF utsedd person efter domstolens bemyndigande (defensor de menores).

Det preliminära beslutet gör det möjligt för de blivande adoptivföräldrarna att ansöka om

utresetillstånd för barnet (permiso de salida).
Tillståndet meddelas av ICBF.

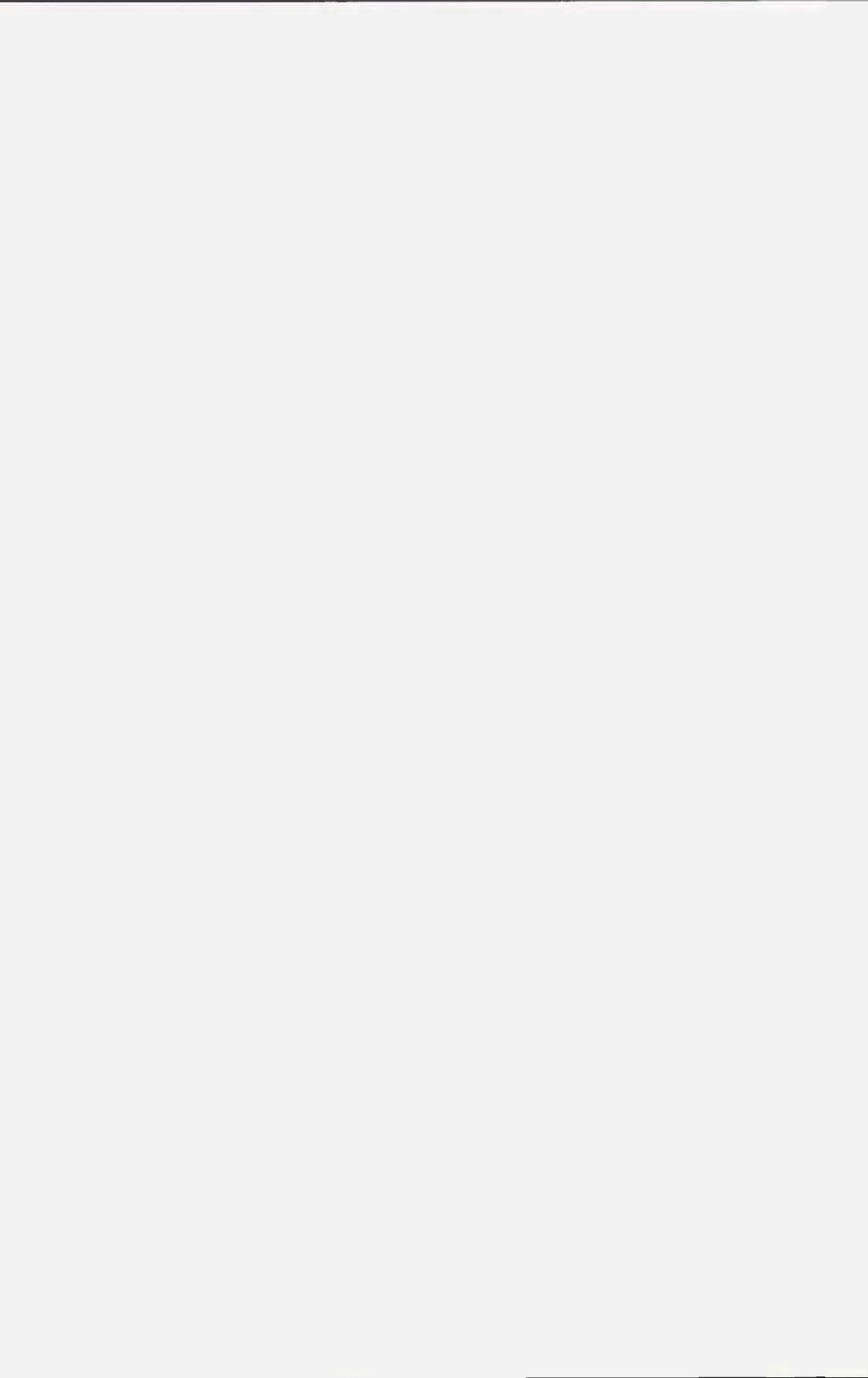
Ingenting hindrar att sökandena avstår från att begära ett preliminärt beslut och i stället avvaktar det slutliga beslutet. Det finns då - i vart fall i Bogota - en risk för tidsutdräkt. I normala fall skall det vara möjligt att få ett slutligt beslut redan ett par månader efter ansökningen. I praktiken dröjer det emellertid ofta betydligt längre.

Sökande behöver i Colombia inte anlita advokat eller ens närvara inför domstolen. Rättsligt biträde får dock i praktiken anses nödvändigt och från ICBF:s sida fäster man stor vikt vid att sökandena personligen är närvarande vid något tillfälle.

ICBF fäster också stort avseende vid att förmedlingssättet är korrekt. Därmed förstås att de blivande adoptivföräldrarna använder sig av en statligt auktoriserad och kontrollerad organisation i hemlandet.

Det pågår f.n. en översyn av adoptionsbestämmelserna i Colombia. Det är emellertid oklart när ändringar kommer att vara genomförda och vad de i detalj kommer att innebära. Även framgent kommer dock alla internationella adoptioner att vara starka (plena). Ambitionen är att skynda på förfarandet och låta hela domstolsprocessen klaras av inom en till en och en halv månad.

Colombia har anslutit sig till La Paz-konventionen (se avsnitt 6.2).

Som framgår av avsnitt 3.2 har Sverige ratificerat 1967 års Europarådskonvention om adoption av barn (prop. 1968:114, SÖ 1968:1). De nuvarande bestämmelserna i 4 kap. FB överensstämmer med konventionen. I följande avsnitt behandlas det internationella konventionsarbetet som i övrigt rör adoptionsområdet.

6.1 1965 års Haagkonvention

Haagkonferensen för internationell privaträtt beslöt vid sin tionde session år 1965 att anta en konvention om behörig myndighet, tillämplig lag och erkännande av beslut rörande adoption.

Konventionen reglerar främst kompetensfrågor, dvs. vilken stats eller vilka staters myndigheter som är behöriga att ta upp frågor om adoption. En myndighet som är behörig enligt konventionen får, med vissa undantag, tillämpa sitt eget lands lag och dess avgörande skall erkännas i övriga stater som har anslutit sig till konventionen. Konventionen innehåller inte några bestämmelser om rättsverkningarna av en adoption. Frågan om verkan i en stat av en adoption som skett i annan stat och som enligt konventionen skall erkännas i den förstnämnda staten får sålunda bedömas enligt den statens internationellt privaträttsliga regler.

Konventionen är enligt art. 1 tillämplig på adoptioner mellan, å ena sidan, en person som är medborgare i fördragsslutande stat och har hemvist i sådan stat eller makar vilka är medborgare i fördragsslutande stat och har hemvist i sådan stat samt, å andra sidan, ett barn som när adoptionsansökan görs ej fyllt 18 år, ännu ej är eller varit gift och är medborgare i fördragsslutande stat och har hemvist i en sådan stat. I konventionens art. 2 undantas från tillämpning bl.a. fall då adopterande makar varken är medborgare eller har hemvist i en och samma fördragsslutande stat och fall när adoptanten eller adoptanterna och barnet samtliga är medborgare i en och samma stat och har hemvist i den staten (s.k. interna adoptioner).

I konventionens art. 3 regleras frågan vilken stats myndigheter som får ta upp en ansökan om adoption. Behörighet att besluta om adoption tillkommer dels myndigheter i den stat där adoptanten eller, när makar ansöker om adoption, båda makarna har hemvist, dels myndigheter i den stat där adoptanten eller, när makar ansöker om adoption, båda makarna är medborgare.

Art. 4 föreskriver att myndighetens egen lag skall tillämpas på adoptionsförutsättningarna utom i det hänseende som anges i art. 5. Enligt den bestämmelsen skall behörig myndighet tillämpa barnets nationella lag i fråga om samtycken och yttranden med undantag för samtycken och yttranden från adoptanten och dennes familj eller make.

Enligt art. 4 kan ett land i samband med att konventionen ratificeras göra förklaring enligt art. 13 om att vissa förbud mot adoption enligt intern lag skall gälla.

Skyldigheten för beslutande myndighet att företa utredning m.m. regleras i art. 6.

Enligt art. 8 skall adoptionsbeslut som meddelats av behörig myndighet enligt konventionen utan vidare erkännas i samtliga fördragsslutande stater.

Hela konventionstexten, i svensk översättning, finns intagen i SOU 1969:11 (s. 71-74).

Konventionen har undertecknats och ratificerats av Schweiz (år 1973), Storbritannien (år 1978) och Österrike (år 1968).

Frågan om svensk anslutning till konventionen behandlades i samband med antagandet av 1971 års internationella adoptionslag. I betänkandet (SOU 1969:11) Internationell adoptionsrätt som föregick 1971 års lag intogs (s. 60 ff) en avvaktande hållning till en anslutning till konventionen. I propositionen till 1971 års lag (prop. 1971:113) ansåg föredragande statsrådet (s. 27) att tiden ännu inte var mogen att ta ställning och att ett tillträde om möjligt borde ske gemensamt med övriga nordiska länder. I dessa länder förelåg då inga planer på en anslutning. Förhållandena torde f.n. vara desamma.

6.2 1984 års OAS-konvention

Organisationen för Amerikas Stater (OAS) antog vid en konferens för internationell privaträtt i maj 1984 en konvention om lagkonflikter i samband med adoption av barn (La nueva Convención Interamericana sobre Conflictos de Leyes en Materia de Adopción de Menores).

Konventionen står öppen för anslutning även av stater utanför OAS.

Även om konventionen närmast tar sikte på starka adoptioner, kan en anslutande stat förklara att även andra adoptionsformer skall omfattas.

Huvudprincipen är att barnets hemvistlands lag skall styra förutsättningar, samtycke och andra villkor för adoption, liksom de növändiga formerna för att åstadkomma en giltig adoption.

Adoptantens hemvistlandslag skall dock styra villkoren för denne att adoptera när det gäller rättshandlingsförmåga, ålder, civilstånd och makes samtycke m.m. Om dessa villkor är uppenbart mindre stränga än de som gäller enligt adoptivbarnets lands lag, skall de senare dock gälla.

Adoptioner som genomförts i enlighet med konventionens bestämmelser gäller utan vidare prövning i konventionsstaterna.

Bestämmelser finns om informationsutbyte rörande adoptionsbarnet och adoptanterna till skydd för barnet. Sådan information skall tillhandahållas av

allmänna eller privata organisationer som särskilt har auktoriserats av en stat eller internationell organisation.

Vid stark adoption skall banden mellan adoptivbarnet och dess biologiska släkt anses upplösta, utom när det gäller äktenskapshinder, och adoptivbarnet anses som medlem av adoptantens släkt.

Vid svag adoption skall adoptantens hemvistlands lag avgöra rättsverkningarna mellan adoptivbarnet och adoptanten. Förhållandet mellan adoptivbarnet och dess biologiska släkt skall avgöras i enlighet med adoptivbarnets hemvistlands lag vid tiden för adoptionen.

Arvsrättsligt jämtälls adoptivbarnet vid stark adoption med adoptantens biologiska barn. Vid svag adoption gäller de arvsrättsliga reglerna i respektive land.

En stark adoption kan inte hävas, medan en svag adoption kan hävas enligt adoptivbarnets hemvistlands lag vid tiden för adoptionen.

Bestämmelser finns om ordre public.

En svag adoption skall kunna omvandlas till stark adoption. Om adoptivbarnet har fyllt 14 år, krävs dess samtycke.

Endast ett fåtal latinamerikanska stater, däribland Colombia, har hittills ratificerat konventionen.

6.3 Arbetet i FN

I december 1986 antog FN:s generalförsamling en deklaration om de sociala och rättsliga principerna rörande barns skydd och välfärd med särskild hänsyn till fosterhemsplacering och nationell och internationell adoption (Declaration on Social and Legal Principles relating to the Protection and Welfare of Children with Special Reference to Foster Placement and Adoption Nationally and Internationally, A/RES/41/85).

I deklarationen anges i de inledande artiklarna bl.a. att ett barn vid alla tillfällen skall ha ett namn, ett medborgarskap och en laglig ställföreträdare samt att barnets behov av att få kunskap om sitt ursprung skall beaktas (art. 8 och 9).

Adoptionsfrågor behandlas i art. 13-24 i deklarationen.

Det betonas att barnets bästa skall vara styrande när det gäller frågor om adoption.

Det främsta syftet med en adoption anges vara att erbjuda barn, vars föräldrar inte kan ge det vård, ett varaktigt familjeförhållande.

Vid valet av adoptivhem skall den bästa miljön väljas.

Behovet av rådgivning till såväl föräldrar som blivande adoptivföräldrar betonas, liksom behovet av utredning från barnavårdsorgan.

Internationell adoption anges som ett alternativ, om barnet inte kan omhändertas på lämpligt sätt i hemlandet.

Internationell adoption bör ske endast om erforderliga bestämmelser finns för en effektiv övervakning till skydd för barn som blir föremål för sådan adoption.

Vid internationell adoption bör barn placeras genom behöriga myndigheters eller förmedlingsorgans försorg med tillämpning av de regler som gäller för nationell adoption.

En placering får inte leda till ekonomisk vinst.

Ingen internationell adoption får övervägas innan det har klarlagts att barnet är tillgängligt för adoption och att behöriga handlingar och beslut av behörig myndighet föreligger. Det måste också vara klart att barnet kan få emigrera och förena sig med sina adoptivföräldrar och få anta deras nationalitet.

Vid internationell adoption skall giltigheten av adoptionen beaktas i vart och ett av de berörda länderna.

FN:s ekonomiska och sociala råd (Economic and Social Council, ESC) har på sin dagordning haft frågan om en konvention angående barns rättigheter.

Frågan har beretts bl.a. i kommissionen för mänskliga rättigheter. Vid kommissionens 45:e session antogs i februari 1989 ett utkast till en konvention som

Överlämnats till ESC (E/CN.4/1989/29). Konventionen antogs därefter av rådet och i november 1989 också av FN:s generalförsamling.

I konventionen behandlas i en artikel (art. 21) frågan om adoption.

I artikeln framhålls att barnets bästa skall vara styrande vid överväganden rörande adoption.

Vidare åtar sig enligt artikeln en av konventionen bunden stat att säkerställa att adoption enbart får ske efter beslut av behörig myndighet och efter samtycke av berörda föräldrar, anhöriga eller ställföreträdare, där så föreskrivs. I fråga om internationell adoption föreskrivs att staterna skall se till att samma krav tillämpas i barnets intresse som vid en inhemsk adoption och att de förhindrar obehörig vinning. En internationell adoption anges vara ett alternativ, om barnet inte kan få tillfredsställande vård i ursprungslandet. Slutligen åtar sig de fördragsslutande staterna att verka för att avtal kommer till stånd som säkerställer att placeringen av barn i ett annat land omhändertas av behörig myndighet eller organisation.

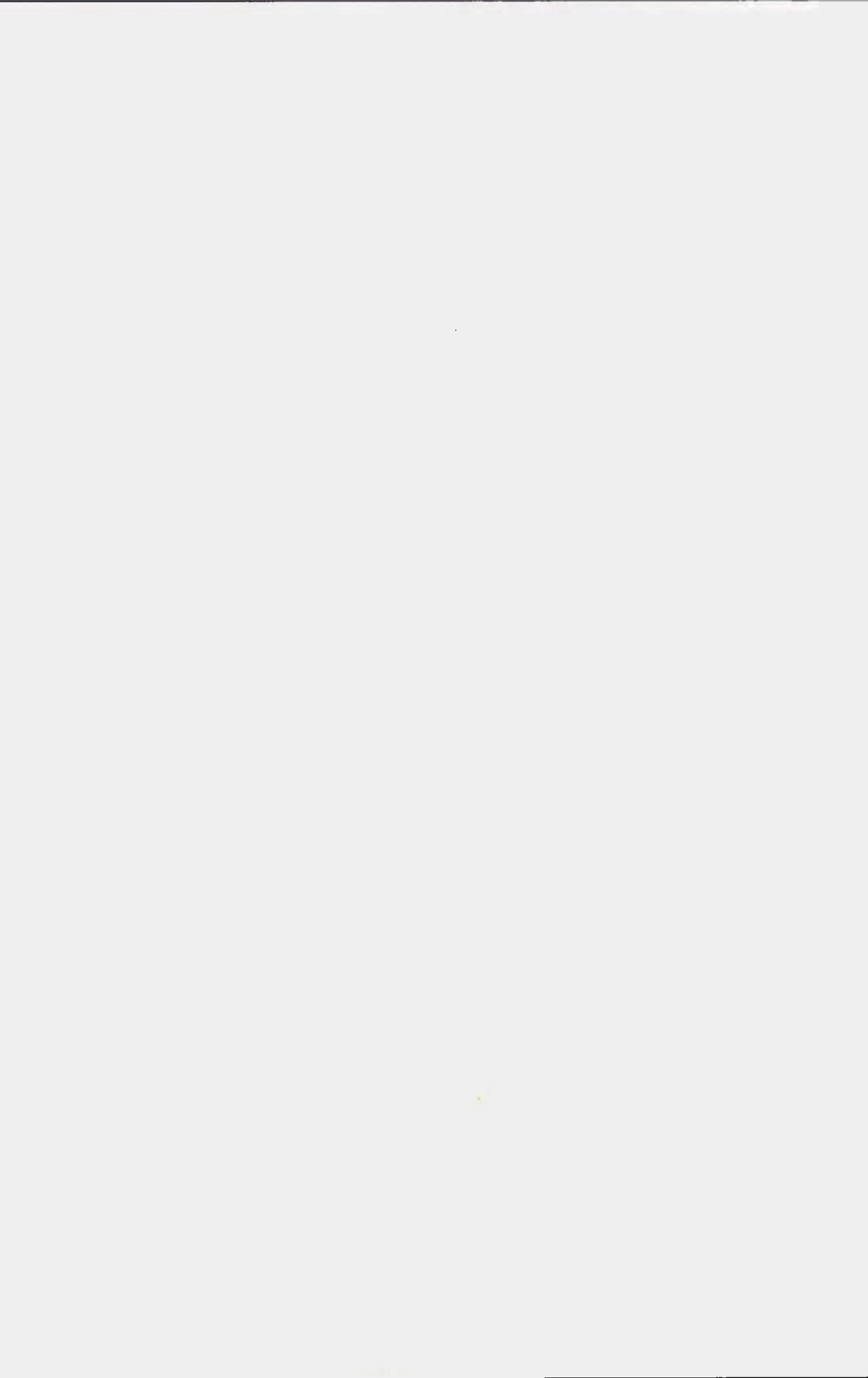
I den art. (20) som föregår den särskilda adoptionsartikeln framhålls ett barns rätt till statens skydd, om barnet inte kan tas om hand av familjen eller bör kvarstanna i sin familjemiljö. Alternativ placering genom statens försorg anges i bestämmelsen vara "bl.a." - i angiven ordning - fosterhem, det muslimska institutet Kafala, adoption eller, om nödvändigt, en lämplig institution. Vid val

av lösning skall önskvärdheten av kontinuitet i barnets uppfostran beaktas, liksom barnets etniska, religiösa kulturella och språkliga bakgrund.

6.4 Arbetet vid Haagkonferensen

Haagkonferensen för internationell privaträtt beslöt vid sin 16:e session hösten 1988 att i sitt framtida arbetsprogram behandla adoptionsfrågor med sikte på att kunna slutbehandla en konvention i ämnet vid nästa session år 1993.

I en preliminär rapport som presenterats för en specialkommission i denna fråga redovisas den utveckling som skett sedan 1965 års Haagkonvention (se avsnitt 6.1) utarbetades. I rapporten betonas det önskvärda i att anpassa arbetet till det synsätt som framgår av OAS-konventionen och 1986 års FN-deklaration.

7.1 Utgångspunkter för en reform

Regler om adoption har funnits i vårt land sedan 1917. De nuvarande centrala bestämmelserna i ämnet finns intagna som ett särskilt kapitel (4 kap.) i föräldrabalken (FB). Vid sidan härav finns regler om internationella adoptioner i bl.a. en lag från 1971.

FB:s adoptionsbestämmelser genomgick väsentliga ändringar 1958 och 1970. Efter sistnämnda år finns i Sverige bara s.k. stark adoption, vilket innebär att en adoption skär av alla familjerättsliga band mellan adoptivbarnet och dess biologiska föräldrar och släktingar. Barnet står efter adoptionen i princip i samma förhållande till adoptivföräldrarna och deras släkt som om det hade varit adoptivföräldrarnas biologiska barn. Detta visar sig främst i fråga om arvsrätten. Barnet ärver sålunda adoptivföräldrarna och deras släkt men ej sina biologiska föräldrar eller deras släktingar. Vidare gäller att en adoption inte kan hävas. Däremot kan verkningarna av en adoption upphöra genom bl.a. en ny adoption.

Huvudsyftet med en adoption är att skapa goda familjeförhållanden för ett barn vars biologiska föräldrar av olika skäl inte kan ta hand om det. Det är uppenbart att adoptionsmöjligheterna också är av stort värde för dem som inte kan eller vill få egna barn. Hänsynen till dem som vill adoptera kommer emellertid i andra hand. Det är barnets intresse som

är det centrala, något som kommer till uttryck i bl.a. FB:s bestämmelser, där det sägs att en adoption får ske bara om den är till fördel för barnet.

Det är numera sällsynt att svenska barn adopteras i andra fall än då det är fråga om adoption av makes barn, fosterbarn e.d. När det gäller adoption av små barn i övrigt är de internationella adoptionerna helt dominerande. Under senare tid har omkring 1 500 barn varje år kommit till Sverige och stannat här som adoptivbarn. Huvuddelen har kommit från Asien, framför allt Sydkorea och Indien, och från Latinamerika, framför allt Colombia (se vidare avsnitt 4.1).

Såväl i Sverige som i andra länder har det gjorts vissa studier beträffande utländska adoptivbarns anpassning i det nya hemlandet. I och för sig behövs det, enligt vad som har framhållits från flera håll, ytterligare forskning på detta område. De undersökningar som har gjorts ger emellertid vid handen att det i stort sett har gått bra för barnen och deras familjer (se avsnitt 4.2). Det finns därför all anledning att på olika sätt söka underlätta internationella adoptioner av barn som inte kan få en god uppväxt i sin ursprungsmiljö.

Utredningen har fått i uppdrag att se över olika adoptionsfrågor. I direktiven för utredningsarbetet pekas på vissa speciella brister som föreligger i det nuvarande regelsystemet och som kan behöva rättas till. Utredningen har emellertid möjlighet att föreslå även andra lagändringar.

Vid sin översyn av adoptionslagstiftningen har utredningen i första hand undersökt om bestämmelserna

i tillräcklig mån tillgodoser barnens intressen. Utredningen har också funnit det angeläget att se till att reglerna är så enkla som möjligt och att onödig byråkrati motverkas.

Med hänsyn bl.a. till det stora antalet internationella adoptioner finns det vid ett reformarbete anledning att noga beakta utvecklingen i andra länder. Utredningen har i avsnitt 5 redogjort för gällande bestämmelser på området dels i de övriga nordiska länderna, dels i ett antal andra stater som är av särskilt intresse. Utredningen har också behandlat vissa internationella konventioner m.m. (se avsnitt 6).

När det gäller reglerna i 4 kap. FB - som är tillämpliga även när en svensk domstol tar upp en internationell adoptionsfråga, om inte något annat föreskrivs - har utredningen inte funnit anledning att föreslå några omfattande sakliga ändringar. Det finns dock skäl att bl.a. jämka bestämmelserna om samtycke till adoption. Jämkningsar bör ske både i de bestämmelser som avser samtycke från barnet självt och i bestämmelserna om samtycke från de biologiska föräldrarna. Även de särskilda reglerna om adoption av eget barn och om möjligheten för en adoptivförälder att ingå äktenskap med adoptivbarnet bör omprövas. Utredningen ämnar vidare ta upp frågan om adoptivbarns rätt att få information om sitt ursprung.

Vid sidan om de sakliga ändringarna bör FB:s adoptionskapitel ändras i systematiskt hänseende, så att bestämmelserna bl.a. blir mera överskådliga. Det bör också markeras tydligare än i dag att hänsynen till barnets intressen är det centrala.

Vad sedan beträffar de speciella bestämmelserna om internordiska adoptioner har utredningen haft överläggningar med företrädare för de andra nordiska länderna. Vad som därvid och i övrigt har framkommit har inte gett utredningen anledning att föreslå att det nu görs några ändringar i det internordiska regelsystemet.

Situationen är annorlunda när det gäller utomnordiska adoptioner. Här finns vissa brister som bör avhjälpas.

En brist i det utomnordiska regelsystemet är att den rättsliga ställningen för utländska barn som kommer till Sverige oftast är osäker under längre eller kortare tid. Detta gäller såväl när barnet före ankomsten till Sverige har adopterats genom ett beslut i det främmande landet som när något sådant beslut inte föreligger. Barnet kan komma i en särskilt besvärlig situation om den tilltänkta adoptionen av någon anledning inte fullföljs, t.ex. när de blivande adoptivföräldrarna separerar eller när någon av dem eller båda avlider. Även om de allra flesta adoptioner fullföljs, finns det anledning att på olika sätt stärka barnets ställning under tiden dessförinnan. Detta aktualiserar sådana frågor som de blivande adoptivföräldrarnas vårdnadsansvar och underhållsskyldighet.

Något som också motiverar en översyn av den utomnordiska adoptionslagstiftningen är att den i vissa avseenden fäster vikt vid en persons medborgarskap, t.ex. när det gäller frågan om svenska domstolars behörighet att ta upp en adoptionsfråga. Här skiljer sig den utomnordiska lagstiftningen från

den internordiska regleringen, som i större utsträckning utgår från var de berörda personerna har sitt hemvist.

Familjelagssakkunniga har i betänkandet SOU 1987:18 lagt fram förslag till en ny lag om internationella familjerättsfrågor. Lagförslaget innehåller bestämmelser om äktenskaps ingående, äktenskapsmål, underhåll till barn och make samt arv. I sakligt hänseende innebär förslaget bl.a. att frågorna om domstolsbehörighet m.m. regleras på grundval av hemvistprincipen.

Hemvistprincipen har fått genomslag också i det förslag till nya regler om internationella förmynderskapsfrågor som har lagts fram av förmynderskapsutredningen i betänkandet SOU 1987:73.

Skäl talar för att man låter hemvistprincipen bli ensam avgörande när det är fråga om domstolsbehörighet m.m. också på det utomnordiska adoptionsområdet. Utredningen återkommer till detta i det följande.

I lagtekniskt hänseende finns det anledning att ta fasta på vad familjelagsakkunniga och även förmynderskapsutredningen tidigare har anfört, nämligen att hela den internationella familjelagstiftningen så långt möjligt bör samlas i en och samma lag. De nya reglerna om utomnordiska adoptioner bör alltså, liksom de regler om utomnordiska förmynderskapsfrågor som utredningen tidigare har föreslagit, inpassas i familjelagssakkunnigas förslag till lag om

internationella familjerättsfrågor. Den särskilda lagen från 1971 om internationella rättsförhållanden rörande adoption kan då upphöra att gälla.

Som utredningen skall återkomma till bör förslaget till lag om internationella familjerättsfrågor också kompletteras med ett avsnitt om vårdnad.

Utredningen behandlar i det följande först frågan om ändringar i FB:s adoptionsbestämmelser. Utredningen går därefter in på frågor som gäller internordiska resp. utomordiska adoptivförhållanden. I ett särskilt avsnitt tar utredningen upp frågan om en svensk anslutning till 1965 års Haagkonvention om adoption. I de därpå följande avsnitten behandlas det reformbehov som föreligger beträffande förmedling av adoptioner, vårdnad, underhåll och ekonomiskt stöd till adoptivföräldrar. Utredningen tar slutligen upp frågor om medborgarskap samt om ikraftträdande och kostnader m.m.

7.2 Ändringar i FB:s adoptionsbestämmelser

De centrala bestämmelserna om adoption finns som nämnts intagna i 4 kap. FB. För att ett adoptionsförhållande skall komma till stånd krävs ett beslut av domstol efter ansökan av den eller dem som vill adoptera. Enligt huvudregeln skall varje adoptant ha fyllt 25 år. Avser adoptionen eget barn eller makes barn eller adoptivbarn eller föreligger annars synnerliga skäl, får även den som har fyllt 18 men ej 25 år adoptera.

Tillstånd att adoptera kan lämnas åt en ensamstående person eller åt äkta makar. Endast i undantagsfall får en make adoptera ensam. Det gäller, förutom den situationen att en make vill adoptera den andra makens barn eller adoptivbarn eller eget barn, fall då den andra maken befinner sig på okänd ort eller, med lagens nuvarande terminologi, är sinnessjuk eller sinnesslö.

Det är bara äkta makar som kan adoptera gemensamt. Gemensam adoption kan alltså inte beviljas för sambor.

Vid en översyn av de nu angivna bestämmelserna uppkommer till en början frågan om inte, vid sidan om makar, även sambor bör kunna få möjlighet att adoptera gemensamt. Det skulle därvid rimligtvis vara fråga om sambor av olika kön.

Mot en sådan ordning talar emellertid flera omständigheter. En möjlighet för sambor att adoptera skulle till en början stå i strid med 1967 års Europarådskonvention om adoption, som Sverige har anslutit sig till. Att tillåta sambor att adoptera

gemensamt skulle vidare strida mot 1965 års Haagkonvention och 1984 års OAS-konvention. Bägge dessa konventioner har i denna del samma synsätt som Europarådskonventionen.

En ändring av de svenska adoptionsbestämmelserna på det sätt som nu har diskuterats skulle också få återverkningar på det internationella planet. Enligt vad som har upplysts under utredningsarbetet finns det en klar risk för att internationella adoptioner skulle försvåras, om vi i Sverige öppnar möjlighet för sambor att adoptera gemensamt.

På grund av det sagda och då gällande ordning inte synes ha medfört några nämnvärda nackdelar anser utredningen att möjligheten att adoptera gemensamt alltjämt bör förbehållas makar.

Frågan om vilken åldersgräns som normalt bör gälla för den eller dem som vill adoptera prövades senast 1970. I lagstiftningsärendet hade ifrågasatts om inte den dittillsvarande 25-årsgränsen borde sänkas. Föredragande departementschefen (se NJA II 1970 s. 586 f) anförde emellertid att frågan om antagande av adoptivbarn sällan torde bli aktuell i fall då adoptanten ännu inte hade uppnått 25 års ålder. Det erinrades också om att 1967 års Europarådskonvention föreskrev en lägsta generell adoptionsålder om 21 år. På grund härav stannade departementschefen för att förorda att adoptionsåldern 25 år behölls som huvudregel. Samtidigt föreslogs emellertid att möjligheten till undantag härifrån skulle vidgas. Så blev också fallet.

Enligt utredningens mening har det inte nu framkommit skäl som motiverar en sänkning av 25-årsgränsen. Som

framhölls i 1970 års lagstiftningsärendet kan gränsen i vilket fall som helst inte sättas lägre än 21 år. Huvudregeln bör alltså även i fortsättningen vara att bara den eller de som har fyllt 25 år kan adoptera.

Liksom i dag bör 25-årsgränsen kunna underskridas i vissa fall. Utredningen anser att man bör behålla möjligheten för den som är mellan 18 och 25 år att adoptera, om adoptionen avser en makes barn eller om det annars finns synnerliga skäl. Däremot bör den speciella bestämmelsen om att den som har fyllt 18 år kan adoptera ett eget barn tas bort. Utredningen återkommer strax till denna fråga.

Att en adoption liksom nu bör förutsätta beslut av domstol har inte ifrågasatts under utredningsarbetet. Uppgiften att pröva adoptionsfrågor skiljer sig visserligen från flertalet av de frågor som i övrigt handläggs av de allmänna domstolarna. Detta skulle kunna motivera att man flyttade handläggningen av adoptionsfrågor till någon annan myndighet. En adoption har emellertid så ingripande rättsverkningar för de berörda att det är naturligt att den blir beroende av en domstolsprövning. En motsvarande ordning gäller också i de flesta andra länder.

Utredningen anser alltså att adoptionsfrågor alltjämt bör prövas av allmän domstol. Det finns emellertid anledning att jämka det nuvarande uttrycket "med rättens tillstånd antaga adoptivbarn" som återfinns i 4 kap. 1 § FB. Enligt vad som har framkommit under utredningsarbetet kan bestämmelsen ge intryck av att det krävs någon ytterligare åtgärd, utöver rättens beslut, för att en adoption skall komma till stånd.

För att sådana missförstånd skall undanröjas bör man enligt utredningens mening ändra lagtexten, så att det där talas om beslut om adoption.

De speciella bestämmelserna om adoption av eget barn bör ses i belysning av de regler som gällde tidigare på familjerättens område, framför allt skillnaden mellan barn födda i och utom äktenskap. Genom en adoption kunde barnet "legitimeras" och ges samma rättsställning som ett barn fött i äktenskap. I terminologiskt hänseende kvarstod skillnaden mellan barn födda i och utom äktenskap fram till 1976 (se NJA II 1976 s. 431). Redan 1969 infördes emellertid likställighet mellan olika barn i fråga om arvsrätt (se NJA II 1969 s. 408). Genom 1969 års reform fick alla barn, oavsett om de var födda i eller utom äktenskap, full arvsrätt även efter fadern och dennes släktingar.

I och med att det numera inte föreligger någon skillnad i rättsligt hänseende mellan barn födda i och utom äktenskap har ett av motiven till de särskilda bestämmelserna om adoption av eget barn fallit bort. Bestämmelserna kan i och för sig också utnyttjas i fall då de biologiska föräldrarna eller en av dem vill "ta tillbaka" sitt barn (se NJA II 1970 s. 587). Det är emellertid att märka att, i och med att vi i Sverige numera bara har institutet stark adoption, en adoption alltid medför att banden med de biologiska föräldrarna upplöses. Det är därför oegentligt att efter en adoption med hänsyftning på de biologiska föräldrarna tala om "eget" barn. Önskar de biologiska föräldrarna eller en av dem återadoptera ett en gång bortadopterat barn, är de

allmänna adoptionsreglerna tillämpliga. Enligt utredningens mening tillgodoser dessa regler i tillräcklig mån de biologiska föräldrarnas intressen.

Med hänsyn till det anförda föreslår utredningen att de särskilda föreskrifterna om adoption av eget barn utmönstras ur FB:s adoptionskapitel.

Enligt nuvarande regler får den som har fyllt tolv år inte adopteras utan eget samtycke. Sådant samtycke behövs dock inte, om den som skall adopteras är under sexton år och det skulle skada honom eller henne att bli tillfrågad. Vidare kan samtycke undvaras beträffande den som är varaktigt förhindrad att lämna samtycke på grund av psykisk sjukdom, hämmad förståndsutveckling eller psykisk abnormitet av annat slag eller på grund av något annat liknande förhållande.

Bestämmelsen om undantag från kravet på samtycke i fall då det skulle skada det tilltänkta adoptivbarnet att bli tillfrågat kom till år 1958 för att bl.a. främja den nordiska rättslikheten. Bestämmelsen angavs i första hand ta sikte på fosterbarn som avses bli adopterade. Enligt förarbetena kunde det allvarligt skada ett barn i pubertetsåldern att få reda på att fosterföräldrarna inte var barnets riktiga föräldrar. Det förutsattes att bestämmelsen skulle tillämpas endast i klara fall (se prop. 1958:144 s. 219).

I samband med den översyn av FB:s bestämmelser som resulterade i vissa lagändringar år 1981 föreslog bl.a. socialstyrelsen och NIA att bestämmelserna om 16-årsgränsen skulle avskaffas, eftersom det fick anses viktigt för barnets utveckling att det på ett

tidigt stadium fick kännedom om sitt biologiska ursprung. Med hänsyn till att frågan hade samband med det allmänna spörsmålet om ett barns rättsliga ställning, som då övervägdes av utredningen (Ju 1977:08) om barnens rätt, föreslog departementschefen inte någon ändring (se prop. 1980/81:112 s. 7f).

I betänkandet (SOU 1987:7) Barnets rätt, 3 Om barn i vårdnadstvister - talerätt för barn, m.m., har utredningen om barnens rätt lagt fram förslag som innebär att barn fr.o.m. tolv års ålder allmänt ges en starkare processuell ställning med bl.a. rätt att som part självt föra sin talan i mål om vårdnad och umgänge. Förslaget bereds f.n. efter remissbehandling i regeringskansliet. (Se departementspromemorian, Ds 1989:52, Vårdnad och umgänge).

I sammanhanget kan också pekas på föreskrifterna i namnlagen (1982:670). Enligt den lagen skall ett barn som berörs av en ifrågasatt namnändring ge sitt samtycke, om barnet har fyllt tolv år. Endast om barnet är varaktigt förhindrat att lämna samtycke på grund av psykisk sjukdom o.d. kan samtycke undvaras.

Enligt utredningens mening talar övervägande skäl för att man nu tar bort det diskuterade undantaget från kravet på samtycke vid adoption när det gäller barn i åldern tolv-sexton år. En liknande reform har redan genomförts i Finland och Norge. Numera ställs det i båda dessa länder upp ett ovillkorligt krav på samtycke från barn som har fyllt tolv år och som inte lider av psykisk sjukdom e.d.

Utredningen föreslår således att FB:s regler om samtycke från barn som skall adopteras ändras så att, om barnet har fyllt tolv år, samtycke kan undvaras

endast om barnet är varaktigt förhindrat att lämna samtycke på grund av psykisk sjukdom, hämmad förståndsutveckling eller psykisk abnormitet av annat slag eller på grund av något annat liknande förhållande.

De nuvarande reglerna i 4 kap. FB innebär vidare att den som är under 18 år inte får adopteras utan de biologiska föräldrarnas samtycke. Vid adoption av någon annans adoptivbarn skall samtycke inhämtas från barnets adoptivföräldrar eller, om en adoptivförälder är gift med någon av barnets biologiska föräldrar, från båda dessa makar.

Samtycke behövs inte av den som, med lagens nuvarande terminologi, är sinnessjuk eller sinnesslö och inte heller av den som är utan del i vårdnaden eller på okänd ort. En förälder vars samtycke till adoptionen inte behöver inhämtas skall dock höras, om det kan ske.

Reglerna om krav på samtycke från föräldrar har tagits upp av riksdagen vid 1985/86 års riksmöte i anledning av en motion i ämnet. Riksdagen ansåg att det fanns skäl att närmare utreda frågan om krav på samtycke från föräldrar utan del i vårdnaden (LU 1985/86:28, rskr. 289).

Den nu diskuterade frågan berördes redan i förarbetena till 1917 års adoptionslag. Lagberedningen anförde i denna del bl.a. följande (NJA II 1917 s. 486).

"Det kunde, särskilt vad angår det fall att föräldrarna äro separerade eller varit gifta,

ifrågasättas att tillerkänna även den av föräldrarna, som ej har barnet i sin vård, ett veto mot adoption. Då emellertid det ofta kan inträffa att sådan fader eller moder har mycket ringa beröring med barnet och följaktligen endast med svårighet kan bedöma frågan om adoptionens lämplighet, samt det dessutom kan befaras att han skulle i vissa fall begagna sig av sin vetorätt till att förskaffa sig själv obehörig fördel har förslaget stannat vid att icke fordra hans samtycke."

Lagberedningen underströk emellertid att största hänsyn borde tas till den ifrågavarande förälderns mening. Samma uppfattning har framförts i ett senare motivuttalande (NJA II 1950 s. 60).

I flera rättsfall har prövats vilken betydelse som bör tillmätas inställningen hos en förälder som är utan del i vårdnaden (se NJA 1952 s. 293 och 521, 1965 s. 256 samt 1987 s. 116 och 628). Högsta domstolen har därvid lagt särskild vikt vid att en adoption rycker undan den rättsliga grunden för umgänge mellan barnet och föräldern i fråga. Detta har ansetts tala mot att en adoption beviljas mot föräldrarnas vilja. Det har emellertid framhållits i rättsfallen att hänsyn måste tas till vilket värde ett umgänge med föräldern kan ha för barnet i det enskilda fallet. Avgörande för frågan huruvida en adoption skall tillåtas trots motstånd från en förälder som är utan del i vårdnaden har ansetts vara vad som är bäst för barnet.

Vid den reform av vårdnads- och umgängesreglerna som genomfördes år 1982 betonades vikten av att ett barn har goda kontakter även med en förälder som inte är vårdnadshavare. Ansvar för att detta behov tillgodoses vilar i första hand på vårdnadshavaren (se vidare NJA II 1983 s. 1). Enligt utredningens mening medför barnets kontaktbehov att det normalt

inte bör komma i fråga att genomföra en adoption, om någon av föräldrarna motsätter sig den. Det är emellertid uppenbart att värdet av ett umgänge med en förälder som inte har del i vårdnaden kan variera från fall till fall. Det kan förekomma att kontakterna mellan barnet och föräldern i fråga är så dåliga att föräldrarnas inställning inte rimligtvis bör tillmätas avgörande betydelse.

Slutsatsen av det anförda är att en förälder som är utan del i vårdnaden lika litet som f.n. bör ha en absolut rätt att förhindra en adoption. En lagändring bör emellertid göras så att det tydligare än i dag anges vilken avvägning som bör göras. Utredningen föreslår att det i FB införs en regel om att även en biologisk förälder eller en adoptivförälder som är utan del i vårdnaden skall samtycka till adoptionen men att ett vägrat samtycke inte utgör hinder för ett adoptionsbeslut, om adoptionen ändå kan anses förenlig med barnets bästa. En sådan formulering kan sägas innebära en kodifiering av vad högsta domstolen har uttalat i rättsfallen på området.

När det i övrigt gäller förutsättningarna för att en adoption skall beviljas sägs i FB bl.a. att tillstånd får ges endast om adoptionen är till fördel för barnet och dessutom sökanden har uppfostrat barnet eller vill uppfostra det eller det annars med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet finns särskild anledning till adoptionen.

Denna centrala bestämmelse fick sin nuvarande utformning 1981. Den lagändring som då gjordes syftade bl.a. till att förhindra sådana adoptioner som hade till huvudsakligt ändamål att underlätta för den som avsågs bli adopterad att få tillstånd att

stanna i Sverige (se prop. 1980/81:112). I lagstiftningsärendet uttalades att, vid sidan om sådana fall då sökanden har uppfostrat eller vill uppfostra barnet, det även i övrigt i särskilda fall kunde finnas anledning att genom en adoption befästa ett personligt förhållande mellan sökanden och adoptivbarnet. Det borde då, sades det vidare, liksom när sökanden har uppfostrat eller vill uppfostra barnet, normalt vara fråga om ett förhållande av väsentligen samma innehåll som det som föreligger mellan föräldrar och barn.

Enligt utredningens mening finns det inte anledning att nu göra någon saklig ändring i den angivna bestämmelsen. Det bör emellertid göras vissa förtydliganden. Bl.a. finns det skäl att i lagtexten först behandla det vanligaste fallet då den tilltänkta adoptionen avser ett barn som den eller de sökande vill ta hand om. Därefter bör övriga adoptionssituationer regleras.

Utredningen återkommer i specialmotiveringen till hur lagtexten bör utformas. Utredningen ämnar där också göra vissa kommentarer till hur lagrummet bör tillämpas, framför allt i internationella förhållanden.

I 4 kap. FB ställs upp ett principiellt förbud mot adoption, om det från någon sida har getts eller utlovats ersättning eller om det har avtalats om ersättning till barnets underhåll. Även denna regel bör enligt utredningens mening behållas i sak oförändrad. Regeln har sin betydelse inte minst i internationella förhållanden, när det är fråga om att förhindra handel med barn (trafficking).

Som tidigare har angetts innebär de nuvarande reglerna i FB att en adoption inte kan hävas. Däremot föreskrivs att, såvitt angår adoptivbarnets ställning till adoptanten och dennes släktingar, all verkan av adoptionen upphör, om barnet adopteras av någon annan än adoptantens make eller om adoptanten ingår äktenskap med adoptivbarnet.

Bestämmelsen om äktenskap mellan adoptant och adoptivbarn bör jämföras med 2 kap. 3 § äktenskapsbalken, enligt vilken ett adoptivförhållande inte utgör äktenskapshinder. Det sägs där att äktenskap inte får ingås mellan dem som är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller är helsyskon. Halvsyskon får enligt det angivna lagrummet inte ingå äktenskap med varandra utan tillstånd av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

Av intresse i sammanhanget är också brottsbalkens regler om sexualbrott. I 6 kap. 4 § brottsbalken straffbeläggs bl.a. fall då någon har sexuellt umgänge med den som är under arton år och som är hans avkomling eller står under hans fostran. Den som i annat fall än som anges i 6 kap. 4 § har samlag med eget barn eller dess avkomling eller med helsyskon döms till straff enligt 6 kap. 5 §. Som framgår av ordalydelsen är den paragrafen inte tillämplig när det är fråga om adoptivbarn eller adoptivsyskon.

Med hänsyn bl.a. till den utveckling som har skett på adoptionsområdet under senare år och som innebär att adoptivbarn i allt högre grad jämställs med biologiska barn kan det starkt ifrågasättas om man bör behålla möjligheten för en adoptant att ingå äktenskap med sitt adoptivbarn. Med det synsätt som

nu är allmänt utbredd framstår den angivna äktenskapsmöjligheten som närmast stötande. Den saknar också motsvarighet i många andra länder.

Enligt utredningens uppfattning är tiden nu mogen att avskaffa möjligheten för en adoptant att gifta sig med sitt adoptivbarn. En ändring bör således göras såväl i FB:s adoptionskapitel som i äktenskapsbalkens bestämmelser om äktenskapshinder. Däremot finner utredningen inte anledning att föreslå någon ändring i 6 kap. 5 § brottsbalken.

I 4 kap. FB används uttrycken "sinnessjukdom" och "sinnesslöhet" jämsides med "psykisk sjukdom, hämmad förståndsutveckling eller psykisk abnormitet av annat slag". De senare begreppen är de som brukas i modernare lagstiftning (se bl.a. lagen, 1966:293, om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall och lagen, 1985:568, om särskilda omsorger om psykiskt utvecklingsstörda m.fl.)

Vid 1981 års reform av 4 kap. FB (se avsnitt 3.2) ansågs det att man borde avvakta resultatet av arbetet inom socialberedningen (S 1980:07) innan någon terminologisk ändring genomfördes i adoptionsbestämmelserna (se prop. 1980/81:112 s. 8).

Socialberedningen har i betänkandet (SOU 1984:64) Psykiatrin, tvånget och rättssäkerheten föreslagit att begreppet allvarlig psykisk störning införs. Detta samlingsbegrepp skulle ersätta begreppen psykisk sjukdom och därmed jämställd psykisk abnormitet. Avsikten är att en lagrådsremiss på grundval av socialberedningens betänkande skall läggas fram inom kort.

Enligt utredningens mening bör man nu se till att 4 kap. FB genomgående får samma terminologi. Utredningen föreslår att termerna "sinnessjukdom" och "sinnesslöhet" utgår ur FB och ersätts med uttrycken "psykisk sjukdom, hämmad förståndsutveckling eller psykisk abnormitet av annat slag". Dessa begrepp kan senare behöva ändras, om de nya termer som har föreslagits av socialberedningen införs.

Utöver de hittills förordade ändringarna i 4 kap. FB anser utredningen att reglerna om hörande av olika personer i ett adoptionsärende bör jämkas i vissa avseenden. Utredningen återkommer till detta i specialmotiveringen.

Ytterligare en fråga som det finns anledning att ta upp vid en översyn av 4 kap. FB gäller adoptivbarns rätt att få information om sitt ursprung.

Det är en allmän uppfattning hos dem som arbetar med adoptionsfrågor att det är viktigt för ett adoptivbarn att så snart som möjligt få reda på att det är adopterat. Barnets behov av att få kunskap om sitt ursprung har också särskilt understrukits i 1986 års FN-deklaration (se avsnitt 6.3).

Det kan i sammanhanget erinras om att lagen (1984:1140) om insemination innehåller en regel om rätt för barn som har avlats genom insemination att få del av uppgifter om spermagivaren. Se i denna fråga vidare prop. 1984/85:2.

FB:s adoptionskapitel innehåller inte någon motsvarande bestämmelse om adoptivbarns rätt att få uppgifter om sitt ursprung.

Ett adoptivbarn har goda möjligheter att självt skaffa sig upplysningar i saken. Uppgifter om att någon är adopterad finns antecknade hos pastorsämbetena, och uppgifterna är i princip tillgängliga för ett adoptivbarn som önskar få del av dem (jfr. 7 kap. 15 § och 14 kap. 4 § sekretesslagen, 1980:100). Adoptivbarn torde också ha rätt att få tillgång till de uppgifter i ett adoptivvärende som finns hos tingsrätter och socialförvaltningar eller hos NIA (jfr. 7 kap. 4 och 6 §§ samt 14 kap. 4 § sekretesslagen).

Även om ett adoptivbarn alltså självt kan skaffa sig information om att det är adopterat och om vem som är dess biologiska föräldrar m.m., kan det lätt hända att informationsmöjligheterna aldrig utnyttjas om inte adoptivföräldrarna först tar upp adoptionsfrågan med barnet. Detta talar för att man inför en lagregel som ålägger adoptivföräldrarna en informationsplikt. En sådan regel finns i den norska adoptionslagstiftningen (se avsnitt 5.1.4). Det sägs där att adoptivföräldrar så snart som möjligt skall upplysa adoptivbarnet om att det är adopterat.

Enligt utredningens mening bör en bestämmelse med samma innehåll införas i Sverige. Utredningen föreslår således att 4 kap. FB kompletteras med en regel om att adoptivföräldrar så snart det lämpligen kan ske skall upplysa adoptivbarnet om att det är adopterat. Det får ankomma på föräldrarna att själva bedöma när förhållandena är sådana att denna information kan lämnas.

Utredningen föreslår vidare att 4 kap. FB ändras i systematiskt hänseende, så att reglerna bl.a. blir

mer överskådliga. Att hänsynen till barnets intressen är det centrala bör också markeras tydligare än i dag.

Som tidigare nämnts är reglerna i 4 kap. FB tillämpliga också när en svensk domstol prövar en adoptionsfråga med internationell anknytning. Det finns anledning att, med tanke på de internationella adoptionerna, göra ett par tillägg till de nuvarande bestämmelserna i kapitlet. Utredningen återkommer till detta i specialmotiveringen. Utredningen ämnar där också lämna en del kommentarer till hur de bestämmelser som är gemensamma för alla slags adoptioner bör tillämpas i internationella förhållanden.

7.3 Internordiska adoptioner

År 1931 infördes internationellt privaträttsliga bestämmelser om adoption i nordiska förhållanden (se förordningen, 1931:429, om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap). Bestämmelserna, som är likartade i alla de nordiska länderna, går tillbaka på en nordisk konvention från samma år om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap (se avsnitt 3.3.3).

Bestämmelserna bygger i stor utsträckning på hemvistprincipen. Om en medborgare i ett nordiskt land vill adoptera någon som är medborgare i något av de övriga nordiska länderna, skall ansökan göras i den stat där sökanden har sitt hemvist. Vid prövningen tillämpas hemviststatens lag. Ett beslut om adoption som har meddelats i ett nordiskt land är automatiskt giltigt i de övriga nordiska länderna.

Tillämpningen av dessa bestämmelser underlättas av att den interna lagstiftningen om adoption i huvudsak är densamma i de nordiska länderna (se avsnitt 5.1).

Under utredningens arbete har det inte framkommit att nuvarande ordning skulle medföra några praktiska problem. Det kan emellertid ifrågasättas om inte, vid sidan om den eller de blivande adoptanternas hemvist, även barnets hemvist borde kunna ligga till grund för de nordiska domstolarnas behörighet att ta upp en adoptionsfråga. Utredningen ämnar i det följande föreslå domsrättsbestämmelser av sådant innehåll när det är fråga om utomnordiska adoptioner.

Vid de överläggningar som utredningen har haft med företrädare för de övriga nordiska länderna har det sagts att det i och för sig finns skäl att se över 1931 års konvention men att en sådan översyn inte är aktuell f.n.

Mot denna bakgrund föreslår utredningen att de internordiska adoptionsbestämmelserna till vidare lämnas oförändrade.

7.4 Utomnordiska adoptioner

7.4.1 Allmänna utgångspunkter för en reform

De internationellt privaträttsliga reglerna om adoption i icke-nordiska förhållanden finns i lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption (1971 års lag) och i förordningen (1976:834) om prövning av utländskt beslut om adoption (1976 års förordning). I reglerna behandlas bl.a. frågorna om behörighet för svensk domstol att ta upp ansökningar om adoption, tillämplig lag i adoptionsärenden och erkännande av utländska adoptionsbeslut. Reglerna är utformade i nära anslutning till 1965 års Haagkonvention (se avsnitt 6.1).

När det gäller domstolarnas behörighet att ta upp adoptionsfrågor bygger 1971 års lag på såväl nationalitets- som hemvistprincipen. Huvudregeln i 1971 års lag är således att en adoptionsansökan får tas upp av svensk domstol, om den eller de sökande har svenskt medborgarskap eller har hemvist här. På motsvarande sätt gäller enligt 1971 års lag att utländska adoptionsbeslut har rättsverkan i Sverige, om den eller de sökande var medborgare eller hade hemvist i den främmande staten när beslutet meddelades. Om adoptivbarnet var svensk medborgare eller hade hemvist här, måste adoptionen dock godkännas av NIA för att bli gällande.

Har ett beslut om adoption meddelats i en främmande stat där adoptivföräldern eller adoptivföräldrarna varken var medborgare eller hade hemvist, kan NIA förordna att beslutet skall gälla här i landet. Sådant förordnande kan alltså meddelas t.ex. när ett

svenskt par med hemvist i Sverige har fått ett utländskt adoptivbarn genom ett beslut om adoption i det främmande landet. Beslut av sådant slag förekommer i bl.a. Colombia, Ecuador, Polen, Sri Lanka och Thailand (se vidare avsnitt 5).

I svensk internationell privaträtt har nationalitetsprincipen länge haft en stark ställning, medan hemvistprincipen sedan gammalt tillämpas i bl.a. Danmark, Island och Norge. Bakom båda principerna ligger tanken att en persons rättsförhållanden skall bedömas enligt den lag som han eller hon har starkast och mest varaktig anknytning till.

Läget har emellertid fortlöpande förändrats för den svenska rättens vidkommande. Sålunda har hemvistprincipen i väsentlig omfattning kommit att gälla som följd av olika nordiska konventioner. Bl.a. har 1931 års konvention haft en sådan verkan. (Jfr avsnitt 3.3.3.) Även i utomnordiska förhållanden har nationalitetsprincipen i flera fall fått vika för hemvistprincipen under de senare decenniernas reformer på den internationella privaträttens område i Sverige. Denna utveckling, som har haft sin motsvarighet utomlands, har skett mot bakgrund av en omfattande diskussion i den juridiska litteraturen (se SOU 1969:60 s 41 ff och 1987:18 s 56 ff). Reformerna har rört bl.a. bestämmelserna om äktenskaps ingående och upplösning (se NJA II 1947 s 430, 1964 s 429 och 1973 s 571) och de nu behandlade reglerna om adoption.

Senast har hemvistprincipen kommit till uttryck i lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor. Enligt huvudregeln i lagen är svenska myndigheter behöriga att behandla en faderskapsfråga när barnet

har hemvist i Sverige, och svensk lag skall då i princip tillämpas (se prop 1984/85:124 och LU 1984/85:38).

Familjelagssakkunnigas år 1987 redovisade förslag till lag om internationella familjerättsfrågor (SOU 1987:18) bygger också i huvudsak på hemvistprincipen. Det förslag om internationella förmynderskapsfrågor som förmynderskapsutredningen lade fram samma år (SOU 1987:73) ansluter sig till denna linje. Genomförs förslagen, innebär det att hemvistprincipen har vunnit insteg i Sverige inom större delen av det internationella familjerättsområdet. Mot denna bakgrund är det naturligt att låta hemvistprincipen slå igenom fullt ut också när det gäller adoptionsfrågor.

För- och nackdelarna med en tillämpning av hemvistprincipen finns utförligt redovisade i familjelagssakkunnigas och förmynderskapsutredningens nyss angivna betänkanden (SOU 1987:18 s. 69 ff och SOU 1987:73 s. 126 f). Här kan särskilt framhållas följande.

En omständighet som allmänt sett har ansetts tala till hemvistprincipens förmån är att en person ofta genom sina personliga förhållanden har en starkare anknytning till det land där han eller hon lever än till medborgarskapslandet. En person anpassar sig som regel också till sin miljö. Beträffande familjelagstiftningen är att märka att den på skilda punkter anknyter till den sociala lagstiftningen i landet. Tillämpas hemvistprincipen, kommer sådana familjerättsliga regler att gälla som står i samklang med sociala värderingar i den miljö där personen i fråga bor. Det är också en fördel om olika

familjerättsliga relationer i en familj kan bedömas enligt samma lag. Hemvistprincipen leder i de flesta fall till detta resultat.

Rent praktiskt är det i allmänhet enklare för den enskilde att få klarhet i vilka regler som gäller i hemvistlandet än i medborgarskapslandet.

Hemvistprincipen underlättar också verksamheten för myndigheter och juridiska rådgivare, som får förutsättas vara mer förtrogna med det egna landets interna bestämmelser än med utländska förhållanden.

Mot en tillämpning av hemvistprincipen talar å andra sidan, allmänt sett, att hemvistet som begrepp kan vara svårare att bedöma än medborgarskapet. Vad som bör innefattas i hemvistbegreppet har diskuterats utförligt i olika sammanhang, bl.a. i familjelagssakkunnigas betänkande (SOU 1987:18 s. 59 ff). Sammanfattningsvis brukar det i princip ställas upp två krav för att en person skall anses ha tagit sitt hemvist i ett land. Personen skall vara bosatt i det nya landet. Vidare skall han eller hon ha för avsikt att stanna kvar där för en längre obestämd tid. Bosättningen skall alltså vara stadigvarande.

De praktiska svårigheter som kan vara förknippade med hemvistprincipen får emellertid inte överdrivas. I en mycket stor majoritet av fallen torde det vara klart var en person har sitt hemvist.

Det bör också framhållas att inte heller tillämpningen av medborgarskapsbegreppet alltid kan ske utan svårighet. De olika ländernas lagstiftning om medborgarskap harmonierar inte. Det finns inget internationellt system som garanterar att en person är medborgare i ett land. Detta har lett till att man

har måst ställa upp särskilda regler för statslösa personer i de fall medborgarskapet tillmäts betydelse inom den internationella privaträtten.

En betydande svårighet utgör också de dubbla medborgarskapen (se härom vidare SOU 1987:18 s. 73).

Mot bakgrund av det anförda finner utredningen övervägande skäl tala för att hemvistprincipen ensam läggs till grund för regleringen av utomnordiska adoptionsfrågor.

Vad som nu har sagts innebär till en början att - liksom nu - svenska domstolar bör kunna ta upp en adoptionsfråga, om den eller de sökande har hemvist i Sverige. Däremot bör sökandenas medborgarskap i princip inte ha någon betydelse.

Vid prövningen av adoptionsfrågor är hänsynen till barnets intresse det centrala. Detta framgår redan i dag av de interna svenska bestämmelserna, där det sägs bl.a. att tillstånd till adoption får ges endast om adoptionen är till fördel för barnet. Att barnets intresse skall vara vägledande har också understrukits på olika sätt i det internationella arbetet rörande adoptioner (se avsnitt 6.2-6.4).

Den omständigheten att barnets förhållanden nog måste utredas i ett adoptionsärende talar för att svenska domstolar bör vara behöriga att ta upp en ansökan om adoption inte bara när den eller de sökande har hemvist i Sverige utan också när endast barnet har hemvist här. Att låta domstolsbehörigheten vara beroende av barnets hemvist stämmer bl.a. med vad som gäller enligt 1985 års lag om internationella faderskapsfrågor.

Som utredningen senare skall återkomma till är det av stor betydelse att adoptionsbeslut som har meddelats utomlands så långt möjligt ges rättsverkan här i landet. På det sättet kan man bl.a. stärka den rättsliga ställningen för barn som kommer till Sverige efter att ha adopterats utomlands. Det finns då inte något behov av att t.ex. under en övergångstid utse vårdnadshavare för barnet.

En förutsättning för att man skall kunna gå över till ett system med automatiskt erkännande av utländska adoptionsbeslut är självfallet att barnets skyddsintressen tillgodoses i erforderlig utsträckning. Även detta återkommer utredningen till.

I följande avsnitt behandlas närmare frågorna om svensk domsrätt (avsnitt 7.4.2), tillämplig lag (avsnitt 7.4.3) och erkännande av utländska avgöranden (avsnitt 7.4.4).

7.4.2 Svensk domsrätt

Frågan om domsrätt, dvs i vilken utsträckning svenska domstolar och andra svenska myndigheter skall vara behöriga att handlägga mål och ärenden med utländsk anknytning, är en viktig fråga i en internationellt privaträttslig reglering. En svensk domsrätt bör i första hand ses som en form av samhällsservice till berörda parter. Så snart det finns ett praktiskt behov eller ett rimligt intresse av det bör parter beredas möjlighet att få sin sak behandlad av en svensk domstol eller myndighet. I en del fall kan emellertid anknytningen till Sverige och svenska intressen vara så svaga att det inte är rimligt att svenska myndigheters tid och arbete tas i anspråk (se

vidare SOU 1987:18 s 112 ff). Föreligger svensk domsrätt, avgör interna processuella bestämmelser vilken domstol eller myndighet i landet som skall ta upp saken.

Utredningen har i avsnitt 7.4.1 funnit övervägande skäl tala för att hemvistprincipen ensam läggs till grund för regleringen beträffande utomnordiska adoptionsfrågor. Utöver de allmänna argument som fördes fram i avsnitt 7.4.1 kan, när det gäller frågan om domsrätt, framhållas bl.a. att det för de enskilda som berörs är bekvämast och billigast att processa i det land där de är bosatta. Från allmänna synpunkter är det också angeläget att rättsväsendet står till förfogande för alla som har sitt hemvist i landet.

Som utredningen redan har varit inne på bör såväl den eller de adoptionssökandes som barnets hemvist kunna tillerkännas betydelse. Utredningen föreslår alltså att svenska domstolar skall vara behöriga att ta upp en adoptionsfråga, om den eller de sökande eller barnet har hemvist här.

Om man låter hemvistprincipen helt och hållet slå igenom på domsrättsområdet, innebär det att svenska domstolar inte får behörighet att ta upp en adoptionsfråga enbart på den grunden att ansökan görs av en svensk medborgare. Enligt utredningens mening finns det i allmänhet inte skäl att tillerkänna domstolarna behörighet på en sådan grund. Har en svensk medborgare lämnat landet utan att ha annan anknytning hit än medborgarskapet, får det i princip anses tillräckligt med den domsrätt som tillkommer myndigheterna i hemviststaten. Om emellertid dessa myndigheter skulle sakna domsrätt, exempelvis därför

att hemviststaten tillämpar nationalitetsprincipen eller helt saknar adoptionsinstitut, bör svenska domstolar tillerkännas behörighet. En sådan undantagsregel överensstämmer med vad utredningen tidigare har föreslagit på förmynderskapsområdet (se SOU 1987:73).

7.4.3 Tillämplig lag

När det gäller spörsmålet om vilket lands lag som skall tillämpas i adoptionsfrågor bygger 1971 års lag liksom 1931 års nordiska förordning på principen om *lex fori*, dvs. att domstolslandets lag är tillämplig. I de fall då en domstol i Sverige tar upp en ansökan om adoption skall ansökningen alltså prövas enligt svensk lag.

Lex fori-principen har uppenbarligen flera fördelar. Genom att domstolen får tillämpa den lag som den känner bäst till underlättas handläggningen. Grundas domstolens behörighet på att en part har hemvist i domstolslandet, innebär en tillämpning av *lex fori* att lagen i den partens hemvistland kommer att tillämpas. Att detta är fördelaktigt har utredningen redan varit inne på (se avsnitt 7.4.1).

I adoptionsärenden finns emellertid ofta den komplikationen att de inblandade personerna har olika hemvist. En tillämpning av *lex fori*-principen innebär då att det bara är någon eller några av de berörda som får adoptionsfrågan bedömd enligt lagen i sitt hemvistland.

Med hänsyn till vad som nu har sagts kan det finnas skäl att mjuka upp *lex fori*-principen. Så har också gjorts i 1965 års Haagkonvention om adoptioner.

Huvudregeln där är att den myndighet som är behörig att ta upp en adoptionsfråga skall tillämpa sitt eget lands lag när det gäller adoptionsförutsättningarna. Myndigheten skall emellertid tillämpa barnets nationella lag i fråga om samtycken och yttranden med undantag för samtycken och yttranden från adoptanten och dennes familj eller make. Denna undantagsregel skall ses mot bakgrund av att myndigheternas behörighet att ta upp adoptionsfrågor enligt Haagkonventionen bestäms av adoptantens (adoptanternas) hemvist eller medborgarskap (se vidare avsnitt 6.1).

1984 års OAS-konvention om adoptioner har som utgångspunkt att barnets hemvistlands lag skall tillämpas i adoptionsfrågan, om barnet och de sökande har hemvist i olika länder (se avsnitt 6.2). Det anges emellertid i konventionen att adoptantens hemvistlands lag skall tillämpas när det gäller behörigheten att adoptera, ålders- och eventuellt äktenskapsvillkor, samtycke från make m.m. Om kraven i dessa hänseenden skulle vara uppenbart mindre stränga än vad som föreskrivs enligt barnets hemvistlands lag, skall dock den senare lagen i stället tillämpas.

En anpassning till de angivna konventionerna skulle innebära att i de fall den svenska domstolens behörighet grundades på att barnet hade hemvist i Sverige, medan den eller de sökande hade hemvist i ett annat land, det senare landets bestämmelser i princip skulle styra prövningen av de ifrågasatta adoptivföräldrarnas behörighet m.m. På motsvarande sätt skulle, om den eller de sökande hade hemvist i Sverige medan barnet hade hemvist utomlands, viss hänsyn tas till barnets hemvistlands lag.

Enligt utredningens åsikt kan det emellertid ifrågasättas om de inblandades, framför allt barnets, intressen verkligen kräver att den svenska domstolen i vissa delar tillämpar ett utländskt rättssystem. Utredningen har i ett tidigare avsnitt gått igenom FB:s regler om förutsättningarna för adoption m.m. och föreslagit vissa ändringar. Reglerna får, med de föreslagna justeringarna, anses i allt väsentligt väl ägnade att tillämpas också i internationella förhållanden. Vad som behövs för att de inblandades intressen skall tillgodoses i erforderlig utsträckning är bara några kompletterande bestämmelser om vilken utredning som domstolarna bör ha tillgång till när sökanden (sökandena) eller barnet har sitt hemvist utomlands. Utredningen återkommer till detta i specialmotiveringen.

Det kan tilläggas att i åtskilliga fall då personer med hemvist i Sverige vill adoptera ett utländskt barn och vänder sig till svensk domstol, barnet redan vistas i Sverige under sådana förhållanden att det får anses ha tagit sitt hemvist här. Det blir då inte aktuellt att tillämpa annat än svenska bestämmelser.

På grund av det sagda finner utredningen inte skäl att föreslå något undantag från principen om lex fori. Svenska domstolar som tar upp en adoptionsfråga bör alltså liksom hittills tillämpa svensk lag.

Det finns emellertid anledning att behålla den regel som f.n. är intagen i 2 § andra stycket i 1971 års lag, nämligen att om en adoptionsansökan avser ett barn under arton år, domstolen särskilt skall beakta huruvida en sökande eller barnet genom medborgarskap eller hemvist eller på något annat sätt har

anknytning till en främmande stat och det skulle medföra avsevärd olägenhet för barnet, om adoptionen inte blir gällande där.

När det slutligen gäller rättsverkningarna av ett svenskt beslut i en adoptionsfråga bör svensk rätt helt och hållet vara tillämplig.

7.4.4 Erkännande av utländska avgöranden

En viktig fråga som bör behandlas i en internationellträttslig reglering av adoptioner är i vilken utsträckning utländska avgöranden skall erkännas här i landet.

Innebörden av att ett utländskt avgörande erkänns i Sverige brukar anges på det sättet att avgörandet har samma rättskraft som ett motsvarande svenskt avgörande. I rättskraften ligger att det utländska avgörandet utgör rättegångshinder för ett mål eller ärende som gäller samma sak i Sverige samt att avgörandet är bindande i alla sammanhang där den fråga som har avgjorts kommer upp till bedömning prejudiciellt här i landet. Med rättskraften sammanhänger också spørsmålet i vad mån ett pågående utländskt förfarande, som kan utmynna i ett avgörande som erkänns här, skall utgöra hinder mot en rättegång här i landet.

Som tidigare redovisats (avsnitt 3.3.1 och 4.3.1) erkänns f.n. utländska adoptionsbeslut endast i begränsad omfattning. Förutsättningen för erkännande är att adoptanten eller adoptanterna var medborgare eller hade hemvist i det land där beslutet

meddelades. Om barnet var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige, krävs dessutom att NIA har godkänt adoptionen.

NIA kan i andra fall förordna att ett utländskt adoptionsbeslut skall gälla här i landet. Så sker i stor omfattning när svenska föräldrar med hemvist här i landet har adopterat barn utomlands.

Enligt familjelagssakkunnigas förslag till lag om internationella familjerätsfrågor och förmynderskapsutredningens tidigare förslag rörande förmynderskap skall utländska avgöranden i stor utsträckning erkännas i Sverige. Motiv för denna ståndpunkt är bl.a. önskemålet att få ett väl fungerande internationellt privaträttsligt system. Detta förutsätter bl.a. att parter slipper processa flera gånger i samma sak.

Även på adoptionsområdet är det angeläget att så långt möjligt undvika dubbla processer. Till förmån för ett vidgat system med erkännande av utländska adoptionsbeslut talar också, som tidigare har berörts, att man då stärker den rättsliga ställningen för de barn som kommer till Sverige. När det gäller sådana utländska adoptionsbeslut som inte automatiskt erkänns enligt nuvarande bestämmelser, torde visserligen NIA i de flesta fall förordna att beslutet skall gälla, åtminstone om det är fråga om en s.k. stark adoption. Det får också förutsättas att NIA prövar hithörande frågor utan onödigt tidsuppehåll. Det är emellertid oundvikligt att, med nuvarande bestämmelser, åtskilliga barn som kommer till Sverige efter att ha adopterats utomlands av svenska föräldrar, har en osäker rättslig ställning under en övergångstid.

Vad som nu har sagts talar för att de nuvarande reglerna om omedelbart erkännande av utländska adoptionsbeslut vidgas till att också avse beslut som har meddelats eller annars är gällande i barnets hemvistland. En sådan ordning kan emellertid inte gärna genomföras, om man inte har tillfredsställande garantier för att barnets och övriga inblandades intressen har tillgodosetts på ett erforderligt sätt i samband med adoptionsbeslutet.

De undersökningar som utredningen har företagit ger vid handen att förhållandena i åtminstone de stora ursprungsländerna är fullt tillfredsställande. När det gäller det närmare förfarandet i dessa länder får utredningen hänvisa till redogörelsen i avsnitt 5. I många fall sker en förberedande prövning vid en administrativ myndighet eller en organisation, medan det slutliga adoptionsavgörandet så gott som alltid fattas av domstol. En förutsättning för adoptionen är bl.a. att barnets biologiska föräldrar eller den som annars är vårdnadshavare har gett sitt samtycke till adoptionen. I de berörda länderna görs också en noggrann prövning av de tilltänkta adoptivföräldrarnas lämplighet.

Det har visserligen i en del länder inträffat fall då barn har kidnappats eller utsatts för något liknande otillbörligt förfarande och sedan blivit bortadopterade. Såvitt utredningen har kunnat finna har det emellertid rört sig om enstaka företeelser av ett slag som man aldrig helt kan gardera sig mot.

Det bör i sammanhanget beaktas att, när någon som har hemvist i Sverige vill ta emot ett utländskt barn för att adoptera det här, det enligt 25 § andra stycket

socialtjänstlagen krävs ett medgivande från socialnämnden. Medgivandet, som föregås av en prövning av den eller de tilltänkta adoptivföräldrarnas lämplighet, skall inhämtas innan barnet lämnar sitt hemland och upphör att gälla, om inte barnet har tagits emot inom ett år från det medgivandet lämnades. Vid överträdelse av dessa regler kan straff ådömas.

Det berörda lagrummet kan tolkas så, att det inte finns något motsvarande krav på socialnämndens medgivande, när den tilltänkta adoptionen genomförs i den främmande staten och adoptivföräldrarna väntar med att ta hem barnet till dess att den utländska adoptionen är klar. I praktiken torde emellertid de adoptionssökande så gott som alltid inhämta medgivande från socialnämnden även i sådana fall. Skall adoptionen förmedlas av en auktoriserad organisation, måste ett sådant medgivande inhämtas.

För att man så långt möjligt skall säkerställa att ett utländskt adoptionsbeslut föregås av en ingående prövning av den eller de tilltänkta adoptivföräldrarnas lämplighet, när det är fråga om adoption av ett barn som skall föras till Sverige, bör det nu behandlade lagrummet i socialtjänstlagen ändras, så att det uttryckligen krävs medgivande från socialnämnden även när adoptionen avses bli genomförd i den främmande staten innan barnet tas hem. Det bör lämpligen föreskrivas att medgivande skall inhämtas innan en ansökan om adoption görs vid behörig myndighet eller organisation utomlands. Inhämtas inte medgivande, bör liksom f.n. straff kunna ådömas.

Mot bakgrund av det anförda föreslår utredningen att man helt och hållet slopar systemet med en

Överprövning hos NIA. Principen bör vara att utländska adoptionsbeslut automatiskt har rättsverkan i Sverige, om beslutet har meddelats eller annars gäller i den stat där adoptivföräldrarna (adoptivföräldern) eller barnet hade sitt hemvist vid tiden för beslutet.

I och för sig kan det ifrågasättas att därutöver, liksom f.n., erkänna adoptionsbeslut som har meddelats i den stat där adoptivföräldern (adoptivföräldrarna) var medborgare men inte hade hemvist. Utredningen anser det emellertid önskvärt att hemvistprincipen får slå igenom fullt ut även när det gäller erkännande av utländska avgöranden. På grund härav och då möjligheten att erkänna beslut av detta slag inte torde ha så stor praktisk betydelse, föreslår utredningen att den får utgå.

Det händer inte sällan att ett adoptionsförfarande som inleds i barnets hemvistland avslutas först sedan barnet har lämnat landet och fått hemvist i det land där den eller de blivande adoptivföräldrarna bor. När adoptionsbeslutet meddelas, har barnet alltså inte längre sitt hemvist i domstolslandet.

För att inte den nyss förordade regeln om erkännande av utländska adoptionsavgöranden skall få alltför liten räckvidd anser utredningen att den i princip bör täcka även den nu berörda situationen. Efter modell av vad som har föreslagits av familjelagssakkunniga när det gäller erkännande av utländska avgöranden i äktenskapsmål (se 2 kap. 6 § i förslaget till lag om internationella familjerättsfrågor) förordar utredningen att utländska adoptionsbeslut, utöver fall då de har meddelats eller annars är gällande i barnets

hemvistland, också i övrigt skall erkännas i Sverige, om det med hänsyn till barnets tidigare hemvist fanns skälig anledning att adoptionsfrågan prövades i domstolslandet.

Lika litet som när det gäller andra avgöranden på familjerättens område (se de förslag som tidigare har lagts fram av familjelagssakkunniga och förmynderskapsutredningen) bör det ställas upp något krav på ömsesidigt erkännande, dvs. erkännande även från den främmande statens sida av svenska beslut, för att ett avgörande på adoptionsområdet skall tillerkännas giltighet i Sverige. Det skall inte heller behöva ske någon kontroll av att den utländska myndigheten vid sitt avgörande har tillämpat "rätt" materiell lag. I dessa frågor får utredningen hänvisa till vad som har anförts av familjelagssakkunniga (SOU 1987:18 s. 156 ff).

På samma sätt som har skett i familjelagssakkunnigas och utredningens tidigare lagförslag och i andra motsvarande lagar bör det emellertid i den nu aktuella regleringen på adoptionsområdet föras in vissa bestämmelser om hinder för erkännande av ett utländskt avgörande i det enskilda fallet. Erkännande bör sålunda vägras, om någon som hade bort höras i saken inte har fått tillfälle att yttra sig, trots att detta rimligen kunnat ske. Det bör vidare föreligga hinder mot erkännande, om det har meddelats ett svenskt avgörande i samma sak eller om det utländska avgörandet konkurrerar med ett annat utländskt avgörande eller med ett här i landet eller utomlands pågående adoptionsförfarande. Erkännande bör också kunna vägras, om avgörandet skulle strida mot grunderna för den svenska rättsordningen (ordre

public). Utredningen återkommer i specialmotiveringen till de olika fall då ett utländskt avgörande bör fränkännas giltighet.

Frågan huruvida det i det enskilda fallet föreligger hinder mot erkännande av ett utländskt adoptionsbeslut bör kunna prövas i alla sammanhang där det behöver avgöras om det är fråga om ett adoptionsförhållande eller ej. I första hand torde en prövning behöva göras av folkbokföringsmyndigheterna. Även andra myndigheter, t.ex. invandrarverket och försäkringskassorna, kan i många fall behöva ta ställning i frågan. Ett beslut av någon av de angivna myndigheterna är emellertid inte bindande för andra myndigheter. På grund härav och då det är angeläget att osäkerhet i adoptionsfrågor så långt möjligt undanröjs anser utredningen att det bör finnas möjlighet att få fram ett auktoritativt besked. Efter modell av vad som gäller enligt 1985 års lag om internationella faderskapsfrågor och enligt familjelagssakkunnigas förslag till lag om internationella familjerättsfrågor förordar utredningen att frågan huruvida ett utländskt adoptionsbeslut är giltigt i Sverige skall kunna prövas av Svea hovrätt. En sådan prövning bör kunna påkallas av den som beslutet angår eller av andra svenska myndigheter än domstolar. Utredningen återkommer till denna prövningsmöjlighet i specialmotiveringen.

Vid tillämpningen av de nu förordade reglerna om erkännande är det av grundläggande betydelse att skilja ut beslut om adoption från beslut som innebär att något adoptionsförhållande över huvud taget inte har tillskapats. Det kan gälla exempelvis beslut om fosterhemsplacering eller vissa

familjeomhändertaganden enligt islamsk rätt (Kafala) som inte kan jämföras med adoption. Även här bör ett auktoritativt besked kunna inhämtas från Svea hovrätt.

En annan fråga är vilken rättsverkan som bör tillerkännas sådana utländska adoptionsbeslut som är giltiga här. Som framgår av avsnitt 5.2 förekommer det utomlands såväl stark som svag adoption. En stark adoption får till följd att adoptivbarnet anses som adoptantens eller adoptanternas barn och inte som barn till de biologiska föräldrarna. En sådan adoption kan som regel inte hävas. Är adoptionen svag, behåller barnet en viss anknytning till sina biologiska föräldrar, och vidare kan adoptionen i allmänhet hävas.

I Sverige togs möjligheten att häva adoptioner bort år 1970 (se avsnitt 3.2) och här i landet finns numera enbart institutet stark adoption.

I 1971 års lag föreskrivs att, när ett utländskt adoptionsbeslut skall gälla här i landet, adoptivbarnet skall anses som adoptantens barn i äktenskap i fråga om vårdnad, förmynderskap och underhåll. I fråga om arvsrätt i adoptivförhållanden sägs att vad som i allmänhet är föreskrivet om tillämplig lag beträffande rätten till arv skall gälla, oavsett vilken lag som har tillämpats vid adoptionen. Har adoptionen ägt rum här i landet, skall dock adoptivbarnet alltid anses som adoptantens barn i äktenskap.

Familjelagssakkunniga har föreslagit en ändring i de internationellt privaträttsliga reglerna om arv som innebär att arvlåtarens hemvist läggs till grund för

lagvalet. De sakkunniga har också kommenterat den nyss nämnda föreskriften i 1971 års lag som innebär att adoptioner som ägt rum i Sverige ges en viss särställning (SOU 1987:18 s. 293):

"Det är en tvivelaktig bestämmelse, eftersom den innebär att en princip skall tillämpas på svenska adoptioner och en annan på utländska. Den måste emellertid ses mot bakgrund av de gällande på nationaliteten grundade reglerna om tillämplig lag för rätten till arv. Det skulle vara högst otillfredsställande om ett barn, som adopterades här i landet av makar med hemvist här av vilka en är utländsk medborgare, skulle ha en begränsad arvsrätt efter sin utländske adoptivförälder, därför att lagen i dennes hemland utgår från en annan syn på adoptivförhållanden. Det skulle också vara olyckligt om en här i landet bosatt utländsk medborgare som bortadopterade ett barn här skulle ha kvar en på ett biologiskt släktskap grundad arvsrättslig relation till barnet. I vissa utländska lagar finns sådana bestämmelser. Med vårt förslag att lägga hemvistprincipen till grund för lagvalet vid arv undanröjs i stort sett de påtalade olägenheterna. Det saknas därför enligt vår mening skäl att bibehålla bestämmelsen om adoptioner som har ägt rum i Sverige."

Osäkerheten i fråga om de arvsrättsliga konsekvenserna torde ha bidragit till NIA:s beslut år 1982 att inte godkänna utländska svaga adoptioner (se avsnitt 4.3.1).

Enligt utredningens mening är det en självklar princip att, när ett utländskt adoptionsavgörande erkänns i Sverige, barnet skall anses som adoptantens eller adoptanternas eget barn och att banden till de biologiska föräldrarna och deras släktingar skall vara avskurna. Skäl talar för att låta denna princip gälla även i arvsrättsliga sammanhang. Utredningen saknar emellertid anledning att gå närmare in på arvsfrågor. Som familjelagssakkunniga har framhållit torde resultatet i de flesta fall bli

tillfredsställande, om man låter lagen i den avlidnes hemvistland bli tillämplig. Det innebär bl.a. att, om en adoptivförälder som har haft hemvist här i landet avlider, svenska arvsbestämmelser blir tillämpliga på adoptivbarnets rätt till arv, oavsett om den utländska adoptionen är svag eller stark. Den omständigheten att adoptivbarnet enligt ursprungslandets bestämmelser dessutom kan ha en arvsrätt i det landet efter sina biologiska föräldrar torde i det övervägande antalet fall sakna praktisk betydelse. Så länge adoptivbarnet har hemvist i Sverige kommer, å andra sidan, anspråk på arv efter barnet med stöd av liknande bestämmelser i ursprungslandet inte att kunna göras gällande här.

En tillämpning av lagen i den avlidnes hemvistland kan emellertid i vissa fall tänkas leda till oacceptabla resultat. Det kan t.ex. inte gärna godtas att ett adoptivbarn inte tillerkänns någon arvsrätt beträffande egendom här i landet på den grunden att adoptivföräldern har flyttat till ett land som över huvud taget inte erkänner adoptioner. Här torde ordre-public-regeln kunna tillämpas.

Mot bakgrund av vad som nu har anförts föreslår utredningen att utländska adoptionsavgöranden som har giltighet i Sverige skall gälla som ett beslut om adoption enligt svensk lag. Beslutet bör alltså här i landet anses som ett beslut om stark adoption.

Någon regel om verkställighet av utländska adoptionsbeslut är inte aktuell, eftersom besluten i likhet med exempelvis beslut om faderskap endast är av s.k. konstitutivt slag.

Utländska avgöranden om hävning, som kan förekomma vid svaga adoptionsbeslut, bör erkännas endast om adoptivbarnet vid tiden för avgörandet hade hemvist i den stat där avgörandet meddelades.

Vid sidan om reglerna om erkännande av utländska avgöranden anser utredningen att det också bör föras in en bestämmelse som tar sikte på sådana fall då en adoptionsfråga anhängiggörs vid en svensk domstol samtidigt som det redan pågår ett utländskt förfarande i samma sak. I linje med vad familjelagssakkunniga har föreslagit för det fallet att en liknande situation inträffar i exempelvis ett äktenskapsmål bör principen vara att den svenska adoptionsansökningen skall antingen avvisas eller förklaras vilande i väntan på ett lagakraftvunnet avgörande i det utländska förfarandet, om det kan antas att detta avgörande blir giltigt här i landet. Adoptionsfrågan bör dock kunna prövas vid den svenska domstolen, om ett utländskt avgörande inte kan avvaktas med hänsyn till barnets bästa eller det annars finns särskilda skäl. Om exempelvis det utländska förfarandet drar mycket långt ut på tiden, kan det finnas skäl att låta en adoption komma till stånd i Sverige.

7.5 Frågan om tillträde till 1965 års
 Haagkonvention

Enligt direktiven skall utredningen överväga frågan om ett svenskt tillträde till 1965 års Haagkonvention om behörig myndighet, tillämplig lag och erkännande av beslut rörande adoption (se avsnitt 6.1).

Konventionen reglerar främst kompetensfrågor, dvs. vilken stats myndigheter som är behöriga att ta upp frågor om adoption. Behörighet tillkommer dels myndigheter i den stat där den eller de som vill adoptera har hemvist, dels myndigheter i den stat där dessa personer är medborgare. En behörig myndighet får, med vissa undantag, tillämpa sitt eget lands lag och dess avgörande skall erkännas i övriga stater som har anslutit sig till konventionen. Konventionen innehåller inga föreskrifter om rättsverkningarna av en adoption.

Endast ett fåtal länder (Schweiz, Storbritannien och Österrike) har anslutit sig till konventionen. Inget av de nordiska länderna har anslutit sig, och ett tillträde övervägs inte heller, enligt vad utredningen har erfarit, i något nordiskt land.

Det ringa intresset på andra håll för en anslutning till konvention talar starkt mot att Sverige skulle tillträda den. Till detta kommer att konventionens regler, bl.a. när det gäller domsrätt, avviker från vad utredningen i tidigare avsnitt har föreslagit för de internationella adoptionernas del.

Av väsentlig betydelse är också att, som framgår av avsnitt 6.4, det nyligen har inletts ett arbete vid Haagkonferensen som syftar till att få fram en ny konvention på adoptionsområdet.

Med hänsyn till det sagda anser utredningen att Sverige inte bör tillträda 1965 års Haagkonvention.

7.6 Internationell adoptionshjälp m.m.

I lagen (1979:552) om internationell adoptionshjälp finns regler om förmedling av internationella adoptioner. Principen är att sådan förmedling får göras endast av sammanslutningar som har auktoriserats av NIA. I enstaka fall får dock adoptionshjälp lämnas även av andra.

Det finns emellertid inte något tvång för dem som vill adoptera att anlita hjälp från någon annan. Det är alltså formellt möjligt för enskilda personer att genomföra en internationell adoption på egen hand. En annan sak är att det i många länder stöter på svårigheter för enskilda att agera utan hjälp. Enligt vad utredningen har erfärut vid de studiebesök som företagits i Brasilien, Colombia och Ecuador vill myndigheterna i dessa stater i princip inte gå med på andra internationella adoptioner än sådana som förmedlas av auktoriserade organisationer. En liknande inställning torde finnas på andra håll.

De tidigare berörda bestämmelserna i 25 § socialtjänstlagen innebär att även privata adoptioner underkastas en viss kontroll. Enligt bestämmelserna skall den som vill ta emot ett utländskt barn i syfte att adoptera det inhämta socialnämndens medgivande. Innan socialnämnden beslutar om medgivande, skall nämnden pröva om det förmedlingssätt som sökanden kommer att använda sig av är tillförlitligt eller ej. Nämnden skall i denna fråga inhämta yttrande från NIA, om det inte är uppenbart obehövligt.

Det har i olika sammanhang förts fram önskemål om att kontrollen över privata adoptioner bör förbättras. Det har också ifrågasatts, bl.a. från

Adoptionscentrum som är den största adoptionsorganisationen i landet (se avsnitt 4.3.2), om man över huvud taget bör behålla möjligheten att adoptera barn utomlands utan förmedling av en auktoriserad organisation.

De berörda frågorna togs upp i ett lagstiftningsärende så sent som 1984, då de nuvarande bestämmelserna kom till. I prop. 1984/85:16 anfördes att privata adoptioner borde kunna komma i fråga bl.a. när de blivande adoptivföräldrarna i samband med utlandstjänstgöring själva har kommit i kontakt med ett barn som de skulle kunna adoptera eller när de genom vänner eller på annat liknande sätt får erbjudande om att adoptera ett visst barn. Privata adoptioner borde också kunna ske när de sökande har direktkontakt med ett utländskt förmedlande organ eller ett barnhem, under förutsättning att dessa instanser har rätt att förmedla barn för adoption till andra länder. Vissa krav måste emellertid ställas på det utländska förmedlande organet (se vidare redogörelsen för propositionen i avsnitt 3.3.2).

Vad som anfördes i 1984 års lagstiftningsärende har enligt utredningens mening allttjämt bärkraft. Enligt vad som har framkommit under utredningsarbetet är det emellertid inte ovanligt att adoptioner - efter medgivande av socialnämnden - genomförs även under andra förhållanden än som har beskrivits i prop. 1984/85:16. Privatpersoner med hemvist i Sverige har sålunda tagit direktkontakt med en utländsk domstol och på det sättet fått till stånd en adoption. Såvitt känt har inte dess typer av adoptioner - åtminstone

när det gäller barn som har kommit till Sverige - medfört sådana missförhållanden att det nu finns anledning att inskrida mot dem.

Utredningen vill också erinra om det förslag till ändring i 25 § socialtjänstlagen som har lagts fram i ett tidigare avsnitt (7.4.4). Genomförs det förslaget, förstärks i viss mån kontrollen över privata internationella adoptioner.

Sammanfattningsvis anser utredningen att, utöver 25 § socialtjänstlagen, någon ändring inte bör göras i de regler som gäller förmedling av internationella adoptioner.

7.7 Internationellt privaträttsliga
 vårdnadsbestämmelser

7.7.1 Nuvarande förhållanden m.m.

Frågor om vårdnad eller umgänge som rör personer med utländsk anknytning är f.n. inte lagreglerade annat än i begränsad omfattning.

I fråga om domsrätt finns bestämmelser i 3 kap. 6 § lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållande rörande äktenskap och förmynderskap. Enligt lagrummet får en svensk domstol som är behörig att pröva ett äktenskapsmål ta upp frågor angående vårdnaden om barn i samma mål. Om barnet vistas i Sverige, skall svensk lag tillämpas.

1931 års nordiska förordning innehåller liknande regler. Enligt förordningen får sålunda frågor om vårdnad prövas i samband med prövning av yrkande om hemskillnad eller äktenskapsskillnad. Om ett vårdnadsyrkande väcks senare, kan det tas upp i den stat där svaranden har sitt hemvist. Detta gäller även om yrkandet avser ändring av ett beslut som har meddelats i en annan stat.

Enligt 1931 års förordning skall domstolslandets lag tillämpas vid prövningen av vårdnadsfrågor. Beslut i ett nordiskt land gäller utan särskild prövning i övriga nordiska länder.

Mellan samtliga nordiska länder utom Island gäller vidare särskilda regler om verkställighet av nordiska vårdnadsavgöranden m.m. och om återställande av vården av barn. För Sveriges del finns dessa bestämmelser i lagen (1977:595) om erkännande och

verkställighet av nordiska domar på privaträttens område resp. i lagen (1970:375) om utlämning till Danmark, Finland, Island eller Norge för verkställighet av beslut om vård eller behandling.

Som tidigare nämnts har familjelagssakkunniga i betänkandet (SOU 1987:18) lagt fram förslag till en lag om internationella familjerättsfrågor. I 2 kap. 5 § i lagförslaget föreskrivs att frågor om vårdnaden om eller umgänge med barn får tas upp i äktenskapsmål. Prövningen skall ske enligt svensk lag, om barnet vistas i Sverige. De sakkunniga anför att bestämmelserna, som när det gäller vårdnad helt motsvarar 3 kap. 6 § i 1904 års lag, får ses som ett provisorium i avvaktan på en lagreglering av de internationella vårdnadsfrågorna.

Nyligen har riksdagen antagit en lag (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn (prop. 1988/89:8, LU 10, rskr. 19). Lagens bestämmelser gäller i sin helhet fr.o.m. den 1 juli 1989 (SFS 1989:172).

Genom 1989 års lag har två konventioner införlivats med svensk rätt, nämligen dels Europarådskonventionen den 20 maj 1980 om erkännande och verkställighet av avgöranden rörande vårdnad om barn samt om återställande av vård av barn, dels Haagkonventionen den 25 oktober samma år om civila aspekter på internationella bortföranden av barn (se förmynderskapsutredningens tidigare betänkande, SOU 1987:73, avsnitt 5.2). I lagen föreskrivs bl.a. att, om ett avgörande i en vårdnads- eller umgängesfråga har meddelats i en stat som har tillträtt Europarådskonventionen, avgörandet gäller här i

landet. Ett sådant avgörande får också på ansökan verkställas här, om avgörandet kan utgöra grund för verkställighet i ursprungsstaten. Erkännande och verkställighet kan dock vägras i vissa fall. Så kan ske bl.a. om avgörandet på grund av ändrade förhållanden uppenbarligen inte längre är förenligt med barnets bästa. (Se vidare avsnitt 3.4.)

7.7.2 Utgångspunkter för en reform

De nuvarande bestämmelserna i FB skiljer mellan två ställföreträdarfunktioner för barn: vårdnad och förmynderskap. Den som har hand om vårdnaden har ett ansvar för barnets personliga angelägenheter, medan det åligger förmyndaren att sköta andra angelägenheter, främst sådana som rör den underåriges ekonomiska förhållanden. Som framgår av översikten över utländsk rätt i utredningens föregående betänkande (SOU 1988:40, Föräldrar som förmyndare, avsnitt 7) finns en liknande uppdelning i andra länders rättsordningar.

Enligt huvudregeln i FB är föräldrar vårdnadshavare för sina barn. De är normalt också, utan att det behövs något domstolsförordnande, förmyndare för barnen. Att vårdnadsansvaret är det primära visar sig i att en förälder som förlorar vårdnaden också upphör att vara förmyndare. Ett entledigande från förmynderskapet medför däremot inte automatiskt förlust av vårdnaden.

Om ingendera föräldern är lämplig som vårdnadshavare eller om båda föräldrarna har avlidit, skall en särskilt förordnad förmyndare utses. Denne blir då

också vårdnadshavare. Det är möjligt att utse två förmyndare för ett barn och därvid anförtro vårdnaden åt dem båda eller enbart en av dem.

Genom olika reformer de senaste åren har gemensam vårdnad - och därmed gemensamt förmynderskap - för föräldrar kommit att bli vanligt även när föräldrarna inte är gifta med varandra eller när deras äktenskap har upplösts genom äktenskapsskillnad. I samband härmed talas det ofta om "rättslig" vårdnad till skillnad från "faktisk" vårdnad. Med faktisk vårdnadshavare avses den förälder som barnet varaktigt bor hos.

I betänkandet SOU 1988:40 har utredningen föreslagit en renodling av vårdnads- och förmynderskapsbegreppen. Enligt förslaget skall en eller två särskilda vårdnadshavare kunna förordnas, om föräldrarna inte kan eller bör vara vårdnadshavare. Tanken är att den eller de särskilda vårdnadshavarna i de flesta fall skall förordnas också som förmyndare, så att de båda funktionerna - liksom fallet är med föräldrar - förenas.

Utredningens förslag om internationella förmynderskap (SOU 1987:73) byggde på nuvarande ordning, där vårdnads- och förmynderskapsbegreppen inte är renodlade på det sätt som nu har beskrivits. Sker en renodling i enlighet med förslagen i betänkandet SOU 1988:40, utgör redan detta en anledning att se över de internationella vårdnadsbestämmelserna.

Utredningen anser vidare att det internationella regelsystem som finns på vårdnadsområdet behöver byggas ut. Det reformbehov som tidigare fanns när det gällde frågan om erkännande av utländska

vårdnadsbeslut har visserligen delvis tillgodosetts genom 1989 års lag. I och med att lagen bara är tillämplig i förhållande till stater som har tillträtt 1980 års Europakonvention är det emellertid ett stort antal länders avgöranden som faller utanför. Dessutom reglerar lagen inte alls frågor om domsrätt och lagval.

Enligt utredningens mening är det på vårdnadsområdet, liksom inom andra delar av familjerätten, angeläget att man har klara och tidsenliga bestämmelser även för sådana fall som inte regleras av konventioner. Det behövs generella bestämmelser om bl.a. domsrätt, lagval och erkännande av utländska avgöranden.

Om mera fullständiga internationella vårdnadsregler införs, kan man därmed tillgodose ett önskemål som utredningen har fört fram i de tidigare diskussionerna om internationella adoptioner (se avsnitten 7.1 och 7.4), nämligen att den rättsliga ställningen för barn som kommer till Sverige för att adopteras bör stärkas. Under tiden till dess att adoptionen har genomförts bör den eller de tilltänkta adoptivföräldrarna lämpligen ha ställning som vårdnadshavare. De nya vårdnadsreglerna bör utformas så att detta kan åstadkommas på ett enkelt sätt, antingen genom att ett tidigare utländskt beslut om vårdnad erkänns eller genom att ett särskilt vårdnadsbeslut meddelas i Sverige.

När det i övrigt gäller de internationella vårdnadsbestämmelserna bör de lämpligen anpassas till vad som har föreslagits på angränsande områden av utredningen och familjelagssakkunniga. Det innebär att barnets hemvist som huvudregel bör vara styrande

vid avgörandet av frågor om domsrätt, tillämplig lag och erkännande av utländska avgöranden (se avsnitt 7.4 jämte hänvisningar).

Med hänsyn till det nära sambandet mellan vårdnad och umgänge bör det nya regelsystemet innehålla bestämmelser även i umgängesfrågor. Samma principer i fråga om domsrätt m.m. bör rimligtvis gälla på såväl vårdnads- som umgängesområdet.

Som redan tidigare har förutskickats anser utredningen att de nya reglerna om vårdnad och umgänge, på samma sätt som har föreslagits beträffande de nya adoptionsbestämmelserna, bör bilda ett särskilt kapitel i familjelagssakkunnigas förslag till lag om internationella familjerettsfrågor.

Mot bakgrund av vad som nu har anförts redovisar utredningen i följande avsnitt sina överväganden rörande svensk domstols behörighet (avsnitt 7.7.3), tillämplig lag (avsnitt 7.7.4) och erkännande av utländska avgöranden (avsnitt 7.7.5).

7.7.3 Svensk domsrätt

En väsentlig fråga i en internationellt privaträttslig reglering av vårdnads- och umgängesrättsfrågor är vilka domsrättsbestämmelser som skall gälla, dvs. i vilken utsträckning svenska domstolar skall vara behöriga att handlägga vårdnads- och umgängesärenden med utländsk anknytning.

Utredningen har i ett föregående avsnitt (7.4.2) föreslagit att svenska domstolar skall vara behöriga att ta upp adoptionsfrågor, om det tilltänkta adoptivbarnet har hemvist i Sverige. I vårdnads- och

umgängesfrågor finns det ännu större anledning att låta barnets hemvist grunda domsrätt. En sådan ordning är naturlig bl.a. med hänsyn till att den utredning som behövs för att bedöma vad som är bäst för barnet till stor del måste utgå från förhållandena i barnets hemvistland.

Vid sidan om barnets hemvist bör - i överensstämmelse med de principer som i övrigt gäller i internationellt privaträttsliga sammanhang - hänsyn också kunna tas till var svaranden eller svarandena i ett vårdnads- eller umgänges mål har sitt hemvist. Det innebär att om en svarande i ett vårdnads mål, exempelvis en av föräldrarna, har sitt hemvist här i landet, svensk domstol bör vara behörig att pröva frågan, även om barnet bor utomlands. Däremot bör svensk domsrätt inte föreligga på den grunden att en kärande har sitt hemvist här.

I familjelagssakkunnigas förslag till lag om internationella familjerättsfrågor finns, som tidigare nämnts, en bestämmelse om att frågor angående vårdnaden om eller umgänge med barn får tas upp i äktenskapsmål. Denna bestämmelse bör föras över till det nu diskuterade kapitlet om vårdnad.

Slutligen bör, i överensstämmelse med vad förmynderskapsutredningen redan har föreslagit i fråga om förmynderskap och adoption, en svensk domstol vara behörig att ta upp en vårdnads- eller umgängesfråga, om barnet är svensk medborgare med hemvist utomlands, såvida hemviststatens domstolar saknar behörighet. Denna bestämmelse kan få betydelse i fall då barnets hemvistlands internationellt privaträttsliga regler anger medborgarskapet som enda anknytningsfaktor för domsrätt.

Vid sidan av de situationer som nu har nämnts finns det anledning att tillerkänna svenska domstolar behörighet att ta upp en vårdnadsfråga även i vissa fall då barnet vistas i Sverige utan att hemvist föreligger.

Som framhållits ovan torde det i många fall få anses att ett barn som kommer till Sverige har sitt hemvist här redan från början. Ett sådant synsätt är naturligt, om det är fråga om ett barn som kommer hit för att adopteras och den eller de blivande adoptivföräldrarna har sitt hemvist här i landet. En svensk domstol kan då utse den eller de blivande adoptivföräldrarna till vårdnadshavare med stöd av den tidigare förordade regeln om att barnets hemvist grundar domsrätt. I en del fall kan det emellertid vara tveksamt om barnet har hemvist i Sverige, samtidigt som det kan finnas ett behov av att utan dröjsmål exempelvis utse vårdnadshavare för barnet. Utredningen föreslår därför att det införs en bestämmelse om att svensk domstol, även om det inte följer av övriga domsrättsbestämmelser, är behörig att pröva en vårdnadsfråga, om barnet vistas i Sverige och det krävs med hänsyn till barnets bästa att frågan prövas här.

7.7.4 Tillämplig lag

När det gäller valet av tillämplig lag i vårdnads- och umgängesfrågor med utländsk anknytning finns det till en början anledning att uppmärksamma fall då vårdnad skall anses föreligga utan särskilt beslut.

Enligt de svenska bestämmelserna, som här torde överensstämma med de bestämmelser som finns i de

flesta andra länder, är föräldrar som är gifta med varandra vårdnadshavare för sina barn redan genom barnets födelse. Föräldrarna är ställföreträdare ex lege, dvs. redan genom lagens bestämmelser utan att något beslut härom har meddelats. Motsvarande är fallet när det gäller förmynderskap (se vidare SOU 1987:73).

Är barnets föräldrar inte gifta med varandra vid barnets födelse, är enligt svensk rätt modern ensam vårdnadshavare. Föräldrarna kan emellertid genom en enkel anmälan till pastorsämbetet få vårdnaden gemensamt. I Sverige liksom i många andra länder blir föräldrarna också vårdnadshavare gemensamt, om de ingår äktenskap med varandra.

En internationellt privaträttslig reglering av vårdnadsfrågor bör innehålla bestämmelser om vilket lands lag som skall vara tillämplig när det gäller att avgöra om det föreligger ett vårdnadsförhållande omedelbart på grund av lag. Det är även här naturligt att i första hand ta hänsyn till lagen i barnets hemvistland. Om således barnet vid sin födelse hade hemvist i ett land enligt vars lag föräldrarna i och med födelsen blev vårdnadshavare, bör föräldrarna anses som vårdnadshavare även när frågan kommer upp till bedömning i ett annat land.

Om barnet efter födelsen flyttar till ett nytt land, är det i och för sig tänkbart att låta vårdnadsfrågan avgöras av det landets lag. I många fall torde föräldrarna då fortfarande komma att anses som vårdnadshavare. Det är emellertid möjligt att vårdnadsfrågan skall lösas på ett annat sätt enligt lagen i det nya landet.

Enligt utredningens mening kan det innebära olägenheter för de berörda, om vårdnadsfrågan måste bedömas enligt nya regler så snart barnet byter hemvistland. Principen bör därför vara att den eller de som har blivit vårdnadshavare utan särskilt beslut vid barnets födelse kvarstår i denna egenskap även om barnet flyttar till ett land där reglerna är annorlunda. En sådan ordning har valts i exempelvis det lagförslag som förbereds i Finland. Motsvarande princip gäller också enligt lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor.

Om det emellertid i barnets ursprungliga hemvistland eller i ett annat land dit barnet har flyttat inträffar en händelse som enligt landets lag påverkar vårdnadsfrågan, bör hänsyn tas till detta. Om sålunda föräldrarna vid barnets födelse var ogifta men sedermera ingår äktenskap med varandra och de enligt lagen i det land där barnet då har sitt hemvist automatiskt blir att anse som vårdnadshavare, bör de betraktas som vårdnadshavare även utanför det landet.

Det kan inte uteslutas att en tillämpning av regler som de nu föreslagna kan leda till resultat som ur barnets synvinkel är mindre tillfredsställande. Det bör därför föreskrivas beträffande barn som har hemvist i Sverige att svensk lag skall tillämpas, om en tillämpning av det andra landets lag skulle uppenbart strida mot barnets bästa. Härtill kommer möjligheten att med hänvisning till ordre public underlåta att tillämpa en utländsk lag.

Nästa fråga är vilket lands lag som skall tillämpas då en svensk domstol tar upp en vårdnads- eller umgängesfråga. Här talar vissa skäl för en tillämpning av lex fori, dvs. svensk lag, på samma

sätt som utredningen har föreslagit för fall då en svensk domstol skall pröva en fråga om adoption. Såväl i gällande norsk lag som i förslaget till ny lagstiftning i Finland föreskrivs att domstolslandets lag skall tillämpas.

Eftersom den svenska domstolens behörighet att ta upp en vårdnads- eller umgängesfråga oftast torde komma att grunda sig på att barnet har hemvist här i landet, kommer domstolslandets lag i de flesta fall att vara densamma som barnets hemvistlands lag. Utredningen har emellertid i det föregående föreslagit att en svensk domstol i vissa situationer skall kunna pröva en vårdnads- eller umgängesfråga även om barnet har hemvist utomlands. Att domstolen i sådana fall alltid skall tillämpa svensk lag får anses mindre lämpligt. Den centrala betydelse som barnets förhållanden måste ha vid prövningen av vårdnads- och umgängesfrågor talar i stället för att lagen i barnets hemvistland skall tillämpas. Det får också förutsättas att de allra flesta utländska rättssystem vilar på samma grundprincip som den svenska lagen, nämligen att hänsynen till barnets bästa skall vara vägledande.

Utredningen förordar alltså som en huvudregel att lagen i barnets hemvistland skall tillämpas, när en svensk domstol tar upp en vårdnads- eller umgängesfråga. Domstolen bör emellertid ha möjlighet att, om det är påkallat med hänsyn till barnets bästa, frångå den främmande lagen och i stället tillämpa svensk lag.

I de fall en svensk domstol har tagit upp en vårdnadsfråga av det skälet att barnet vistas mera tillfälligt i Sverige och det är motiverat av hänsyn

till barnets bästa att frågan prövas här, torde det många gånger vara nödvändigt att inledningsvis bedöma frågan efter svenska regler, eftersom innehållet i utländsk rätt kan vara okänd.

7.7.5 Erkännande och verkställighet av utländska avgöranden

Av stor betydelse är frågan i vilken utsträckning utländska beslut om vårdnad eller umgänge skall erkännas här i landet. Intresset av att så långt möjligt undvika dubbla processer talar för ett vidgat erkännande, på samma sätt som utredningen redan har föreslagit när det gäller utländska beslut om förmynderskap och adoption. Principen skulle då vara att man erkänner sådana vårdnads- och umgängesavgöranden som har meddelats eller annars är gällande i barnets hemvistland.

Intresset av att erkänna utländska vårdnadsbeslut som har meddelats i barnets hemvistland gör sig gällande bl.a. i en del fall då barn kommer till Sverige för att bli adopterade. Är det t.ex. fråga om ett barn från Indien föreligger regelmässigt ett indiskt domstolsbeslut som innebär att den eller de tilltänkta adoptivföräldrarna har förordnats som vårdnadshavare med befogenhet att genomföra adoptionen enligt sitt hemlands lag. Det måste i allmänhet anses vara till fördel för barnet och övriga inblandade om beslut av detta slag automatiskt blir giltiga i Sverige.

När det gäller andra typer av utländska vårdnads- eller umgängesavgöranden kan det ibland vara mera tveksamt om avgörandet står i överensstämmelse med barnets bästa. Bl.a. kan förhållandena ha ändrats

sedan beslutet meddelades. Det måste alltså, även om man i princip erkänner utländska vårdnads- och umgängesbeslut, finnas relativt vidsträckta möjligheter att vägra erkännande.

Enligt 1989 års lag om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn kan erkännande och verkställighet vägras, om det utländska avgörandet på grund av ändrade förhållanden uppenbarligen inte längre är förenligt med barnets bästa. Denna möjlighet att vägra erkännande är enligt utredningens uppfattning alltför begränsad när det är fråga om en generell lagstiftning om erkännande av utländska vårdnads- och umgängesbeslut. Regeln bör då vara att det utländska avgörandet kan fränkännas giltighet i alla situationer då barnets bästa påkallar det. En motsvarande regel har tagits in i det finska lagförslaget.

Ett utländskt avgörande i en vårdnads- eller umgängesfråga bör vidare kunna fränkännas giltighet, om det har förekommit allvarliga brister i det utländska förfarandet, såsom att en part inte har fått rimliga möjligheter att föra sin talan. Vidare bör hinder för erkännande föreligga, om det utländska avgörandet konkurrerar med ett svenskt eller ett annat utländskt avgörande eller med ett här i landet eller utomlands pågående rättsligt förfarande.

Slutligen bör erkännande av ett utländskt avgörande kunna vägras, om avgörandet strider mot grunderna för den svenska rättsordningen (*ordre public*).

Införs de nu förordade undantagsreglerna, finns det enligt utredningens uppfattning inte något hinder mot

att som huvudprincip erkänna utländska vårdnads- eller umgängesbeslut som har meddelats eller annars är gällande i barnets hemvistland. Utredningen föreslår alltså att en sådan ordning genomförs.

Liksom är fallet i nordiska förhållanden (se avsnitt 3.4.1), bör regeln om erkännande omfatta inte bara domstolsbeslut om vårdnad eller umgänge utan också avtal som har ingåtts inför domstol eller som har godkänts av en administrativ myndighet.

På samma sätt som utredningen tidigare har föreslagit när det gäller utländska adoptionsförfaranden bör ett pågående utländskt förfarande i en vårdnads- eller umgängesfråga i princip hindra att samma fråga tas upp vid en svensk domstol, förutsatt att det utländska förfarandet kan antas leda fram till ett avgörande som erkänns i Sverige.

De utländska avgöranden i vårdnads- eller umgängesfrågor som erkänns i Sverige bör också få verkställas här, om de kan utgöra grund för verkställighet i den stat där barnet vid tiden för avgörandet hade hemvist. En motsvarande ordning gäller enligt 1989 års lag om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn.

Liksom i fråga om inhemska vårdnads- och umgängesavgöranden bör verkställighetsfrågor som gäller utländska beslut avgöras av länsrätt med tillämpning av bestämmelserna i 21 kap. FB.

Länsrätten bör också kunna pröva frågor om överflyttning av barn på begäran av någon som är vårdnadshavare utan särskilt beslut (ex lege).

- 7.8 Underhållsskyldighet för blivande adoptivföräldrar och ekonomiskt stöd vid adoption, m.m.

7.8.1 Underhållsskyldighet

Som redan framhållits innebär nuvarande ordning att barn som kommer till Sverige från utlandet i syfte att adopteras har en rättsligt svag ställning, innan adoptionen har blivit genomförd.

Utredningen har i det föregående föreslagit att den eller de blivande adoptivföräldrarna skall kunna få ställning som vårdnadshavare för barnet, antingen genom att ett utländskt vårdnadsbeslut erkänns eller genom att det meddelas ett särskilt beslut om vårdnad i Sverige. Även om barnet på det sättet alltid får en ställföreträdare, finns det emellertid formellt sett inte någon person som är ansvarig för barnets underhåll. Av den tidigare lämnade redovisningen (avsnitt 3.5.1) framgår att de blivande adoptivföräldrarna inte har någon formell underhållsskyldighet, oavsett om de är att anse som vårdnadshavare eller inte.

Genomförs utredningens tidigare redovisade förslag om en utvidgad möjlighet att erkänna utländska adoptionsbeslut, kommer förhållandena att förbättras i många fall, eftersom barnet då redan vid ankomsten till Sverige har adoptivföräldrar med det ansvar för bl.a. barnets underhåll som följer därmed. Det kommer emellertid att kvarstå en hel del fall där något adoptionsbeslut inte föreligger vid ankomsten. Situationen kan vara den att adoptionen skall

fullföljas i Sverige eller att det utländska beslutet meddelas först en tid efter det att barnet har anlänt hit.

Det förhållandet att den eller de blivande adoptivföräldrarna saknar formell underhållsskyldighet torde i de allra flesta fall inte ha någon betydelse i praktiken. Det får förutsättas att den eller de blivande föräldrarna i allmänhet betraktar barnet som sitt eget i och med att de har tagit hand om det och att de därmed också sörjer för barnet på bästa sätt.

Det kan dock inträffa situationer då barnets underhåll eftersätts. Så kan vara fallet om de tilltänkta adoptivföräldrarna exempelvis separerar eller om någon av dem avlider. Som framgått av avsnitt 3.5.2 finns det visserligen flera allmänna stödformer som är avsedda att garantera barnet skydd och hjälp i en sådan situation. Det kan emellertid inte anses rimligt, om den eller de tilltänkta adoptivföräldrarna skulle kunna övervältra allt ekonomiskt ansvar på det allmänna.

I vissa hänseenden jämföras i dag blivande adoptivföräldrar till ett utländskt barn med föräldrar som redan har adopterat. Det gäller bl.a. rätten till allmänt barnbidrag och barnpension (se avsnitt 3.5.2). Det ligger nära till hands att som ett komplement till dessa bestämmelser införa en grundläggande skyldighet för de blivande adoptivföräldrarna att svara för barnets underhåll.

I och för sig kan det övervägas att införa en underhållsskyldighet även för den eller dem som tar

emot ett svenskt barn i syfte att adoptera det. Här kan det dock vara svårt att bestämma vid vilken tidpunkt en underhållsskyldighet bör inträda. Allmänt sett finns det inte heller lika starka skäl att införa ett ekonomiskt ansvar i det fallet som när det är fråga om barn som kommer till Sverige från ett annat land.

Med hänvisning till vad som nu har anförts föreslår utredningen att det införs en formell underhållsskyldighet för blivande adoptivföräldrar men att underhållsskyldigheten begränsas till den eller dem som tar emot ett barn från ett annat land. En bestämmelse härom bör tas in i 7 kap. FB.

Att knyta andra rättsverkningar till en tilltänkt adoption av ett utländskt barn utöver vad som nu har föreslagits anser utredningen inte vara påkallat. Det bör således inte komma i fråga att t.ex. införa en arvsrätt i förhållandet mellan barnet och den eller de blivande adoptivföräldrarna.

7.8.2 Ekonomiskt stöd till adoptivföräldrar m.m.

I utredningens direktiv har frågan väckts om det bör finnas en möjlighet för socialnämnderna att ge ekonomiskt stöd till fosterföräldrar även efter det att de har adopterat ett fosterbarn (se prop. 1980/81:112 s. 10).

Skälet till den ifrågasatta möjligheten skulle framför allt vara att ett sådant stöd skulle kunna underlätta adoption i en del fall. Vid s.k. familjehemsplacering utgår ersättning genom kommunens försorg till fosterföräldrarna (s.k. fosterlega).

Enligt nuvarande ordning upphör dock denna ersättning, om fosterföräldrarna blir adoptivföräldrar.

Enligt gällande bestämmelser i 4 kap. FB får en adoptionsansökan inte bifallas, om det från någon sida har getts eller utlovats ersättning eller om det har avtalats om bidrag till barnets underhåll annat än som engångsbelopp i viss form. Som utredningen har anfört i ett föregående avsnitt bör detta s.k. vederlagsförbud kvarstå.

Ett särskilt stöd - ett slags förlängd fosterlega - som skulle lämnas för att underlätta en adoption skulle stämma dåligt med vederlagsförbudet. Redan detta talar mot tanken på ett sådant stöd.

Det är över huvud taget angeläget att adoptivföräldrar så långt möjligt behandlas som ursprungliga föräldrar, så snart adoptionen är genomförd. Den diskuterade möjligheten för vissa föräldrar att få ett särskilt ekonomiskt stöd skulle strida mot denna princip.

Med hänsyn till det anförda anser utredningen att det inte bör lämnas något särskilt ekonomiskt stöd till de adoptivföräldrar som har varit fosterföräldrar.

Utredningen har i det föregående (avsnitt 7.4.4) föreslagit en smärre ändring i 25 § socialtjänstlagen, såvitt gäller internationella adoptioner. Vissa ändringar bör också göras i lagen (1988:1463) om bidrag vid adoption av utländska barn, lagen (1964:143) om bidragsförskott och lagen (1984:1095) om förlängt bidragsförskott för studerande.

7.9 Medborgarskap

Lagen (1950:382) om svenskt medborgarskap innehåller bestämmelser om förutsättningarna för förvärv av svenskt medborgarskap. En person kan bli svensk medborgare genom antingen anmälan eller naturalisation (se vidare avsnitt 3.6). När någon blir svensk medborgare efter anmälan medför det i allmänhet att hans eller hennes ogifta barn som är bosatta här i riket och som inte har fyllt 18 år också får svenskt medborgarskap. I samband med beslut om naturalisation bestämmer invandrarverket om naturalisationen skall omfatta också sökandens ogifta barn under 18 år. I fråga om adoptivbarn gäller emellertid denna bestämmelse bara när fadern eller modern har adopterat ett eget barn.

När ett utländskt barn har adopterats av svenska medborgare, måste barnet som regel ansöka om förvärv av svenskt medborgarskap hos invandrarverket.

Som redan nämnts (se avsnitt 3.6) har medborgarskapsbestämmelserna nyligen varit föremål för översyn av medborgarskapskommittén (A 1985:01). Kommittén har redovisat resultatet av sina överväganden i en skrivelse till regeringen den 10 oktober 1989. I skrivelsen berörs bl.a. de internationella adoptionerna. Kommittén föreslår att det i medborgarskapslagen införs en bestämmelse om att adoptioner som gäller utländska barn under tolv år automatiskt skall medföra svenskt medborgarskap för barnet, om adoptionen har gjorts på ansökan av en svensk medborgare och har beslutats här i landet eller har godkänts här eller har skett i enlighet med de internordiska bestämmelserna. Kommittén föreslår också, i enlighet med principen om likställighet

mellan adoptivbarn och andra barn, att den speciella bestämmelsen om adoptivbarn som också är faderns eller moderns biologiska barn upphävs.

Kommittén har inte utarbetat något förslag till författningsändringar.

Förmynderskapsutredningen vill för sin del i princip tillstyrka att medborgarskapskommitténs förslag genomförs. Förslagen påverkas emellertid av de ändringar beträffande erkännande av utländska adoptionsbeslut som utredningen har förordat i det föregående. Införs automatiska förvärv av svenskt medborgarskap för adoptivbarn under tolv år, bör principen vara att barnet får svenskt medborgarskap, om adoptionen har gjorts på ansökan av en svensk medborgare och har beslutats eller är gällande här i landet.

7.10 Ikraftträdande och kostnader m.m.

Utredningens förslag får praktiska konsekvenser i första hand beträffande de internationella adoptionerna. Som framgår av avsnitt 7.4 föreslås bl.a. att utländska adoptionsbeslut i ökad utsträckning skall erkännas här i landet utan föregående godkännande e.d. NIA:s nuvarande prövning av utländska beslut om adoption kan därmed upphöra.

En övergång till en ordning med direkterkännande - något som redan gäller i de fall det rör sig om internordiska adoptioner eller när den eller de som vill adoptera är medborgare eller har hemvist i ett annat land - berör framför allt folkbokföringsmyndigheterna. Också de allmänna

försäkringskassorna och invandrarverket m.fl. kan ha att ta ställning till frågan huruvida ett adoptionsförhållande föreligger.

Det kommer inledningsvis att finnas ett visst informations- och utbildningsbehov för de myndigheter som berörs av den nya ordningen i fråga om internationella adoptioner. Vid den utbildnings- och informationsverksamhet som kan behövas är det önskvärt att man kan ta till vara den sakkunskap som finns representerad hos NIA.

Informations- och utbildningsbehovet gör att de aktuella förslagen lämpligen bör sättas i kraft ungefär ett år efter ett riksdagsbeslut.

Några nettokostnader för det allmänna torde förslagen inte medföra.

Enligt utredningens mening finns det behov av vissa övergångsbestämmelser. Utredningen återkommer till detta i specialmotiveringen.

Utredningens överväganden har lett till vissa ändringar i föräldrabalken (FB), där framför allt 4 kap. om adoption föreslås få ny lydelse. Vidare föreslås ändringar i 7 kap. FB och 2 kap. äktenskapsbalken (avsnitt 8.1).

Härutöver föreslår utredningen att det i familjelagssakkunnigas förslag till lag om internationella familjerättsfrågor (se SOU 1987:18) förs in två nya kapitel, ett om adoption och ett om vårdnad. Förslagen i denna del medför också behov av vissa ändringar i övriga kapitel i de sakkunnigas förslag (avsnitt 8.2).

Slutligen innebär utredningens förslag vissa ändringar i socialtjänstlagen (1980:620), lagen (1988:1463) om bidrag vid adoption av utländska barn och bestämmelserna om bidragsförskott (avsnitt 8.3).

8.1 Förslag till ändringar i FB

4 kap. Om adoption

Hela 4 kap. föreslås få ny lydelse. Ändringarna är till stor del av systematisk eller terminologisk natur. Det har dock gjorts sakliga ändringar när det gäller bl.a. krav på samtycke från det tilltänkta adoptivbarnet och från föräldrar som inte är vårdnadshavare. Angående skälen för ändringarna i 4 kap. se avsnitt 7.2.

Allmänna förutsättningar för adoption

1 §

Den eller de som vill ge ett barn omvårdnad, trygghet och en god fostran får adoptera barnet, om det är till dess fördel.

En adoption får ske också i andra fall, om det är till fördel för den som avses bli adopterad och denne har uppfostrats av den eller dem som vill adoptera eller det annars med hänsyn till det personliga förhållandet mellan de berörda finns särskild anledning till adoptionen.

Andra än makar får inte adoptera gemensamt.

Paragrafen, som motsvarar nuvarande 4 § och 6 § första stycket, innehåller de grundläggande förutsättningarna för adoption. En uppdelning har skett, så att det vanligaste fallet då den tilltänkta adoptionen avser ett barn som adoptanten eller adoptanterna vill ta hand om behandlas för sig. Detta fall regleras i första stycket. I andra stycket behandlas övriga adoptioner, dvs. främst fall då det är fråga om adoption av en vuxen. I tredje stycket har tagits in en generell bestämmelse om vilka som får adoptera gemensamt.

I första stycket beskrivs situationen så, att adoptanten eller adoptanterna vill ge ett barn omvårdnad, trygghet och en god fostran. Uttryckssättet, som ersätter den nuvarande formuleringen i 6 § första stycket att någon "vill uppfostra" ett barn, knyter an till bestämmelsen i 6 kap. 1 § FB om vad som ligger i begreppet vårdnad.

Förutsättningen för att en adoption skall få äga rum är liksom i dag att den skall vara till fördel för barnet.

Är det fråga om en internationell adoption, bör domstolen vid sin prövning ta hänsyn bl.a. till uttalandena i 1986 års FN-deklaration rörande barns skydd och välfärd. Det sägs där bl.a. att internationella adoptioner är ett alternativ, om barnet inte kan omhändertas på lämpligt sätt i hemlandet. I detta ligger att en internationell adoption normalt inte kan anses vara till fördel för barnet, om dess möjligheter att få en god uppväxt i sin ursprungsmiljö är tillfredsställande. Det kan dock inte ställas alltför stora krav på den utredning som bör förebringas i detta hänseende. Om det finns handlingar från en behörig myndighet eller organisation i barnets ursprungsland där adoptionen tillstyrks, bör detta normalt anses tillräckligt. Se vidare specialmotiveringen till 14 §.

I andra stycket behandlas, som nyss nämdes, främst det fallet att adoptionen gäller en vuxen person. Stycket omfattar emellertid också den undantagssituationen att den tilltänkta adoptionen gäller ett barn som adoptanten eller adoptanterna inte själva avser att uppfostra. Även här gäller som en grundförutsättning att adoptionen skall vara till fördel för den som avses bli adopterad. Vidare krävs, i överensstämmelse med vad som f.n. föreskrivs i 6 § första stycket, att den som avses bli adopterad har uppfostrats av adoptanten eller adoptanterna eller det annars med hänsyn till det personliga förhållandet mellan de berörda, dvs. å ena sidan adoptanten eller adoptanterna och å andra sidan adoptivbarnet, finns särskild anledning till

adoptionen. När det gäller den närmare innebörden av denna bestämmelse får utredningen hänvisa till uttalandena i prop. 1980/81:112.

I tredje stycket sägs att andra än makar inte får adoptera gemensamt. Detta motsvarar vad som nu föreskrivs i 4 §. Det blir alltså lika litet som enligt gällande rätt möjligt för exempelvis sambor att gemensamt adoptera.

2 §

Adoptioner sker genom beslut av rätten.

I paragrafen har tagits in den centrala bestämmelsen att en adoption kommer till stånd genom beslut av rätten (jfr nuvarande 1 § första meningen). Bestämmelsen har omformulerats något i förhållande till den nuvarande lagtexten (se allmänmotiveringen, avsnitt 7.2).

3 §

Den som adopterar skall ha fyllt tjugofem år. Den som är under tjugofem år men som har fyllt arton år får dock adoptera, om adoptionen avser ett barn till hans eller hennes make eller om det annars finns synnerliga skäl.

Paragrafen motsvarar med en del språkliga ändringar huvuddelen av nuvarande 1 §. Bestämmelsen i nuvarande 1 § andra stycket om adoption av eget barn har dock tagits bort (se avsnitt 7.2).

Under bestämmelsen om synnerliga skäl bör liksom f.n. rymmas bl.a. fall då det är fråga om adoption av ett barn till en närstående avliden släkting. Däremot finns det enligt utredningens mening normalt inte

anledning att tillämpa regeln om synnerliga skäl därför att två makar vet att de inte kan få egna barn (jfr. NJA II 1970 s. 586). Det torde i allmänhet inte ligga i det tilltänkta adoptivbarnets intresse att en avvikelse sker från 25-årsgränsen i den situationen.

Makars adoption

4 §

Den som är gift får adoptera endast gemensamt med sin make.

En make får dock adoptera den andra makens barn, om denne samtycker till det. En make får också adoptera ensam, om den andra maken är på okänd ort eller inte kan adoptera på grund av psykisk sjukdom, hämmad förståndsutveckling eller psykisk abnormitet av annat slag eller på grund av något annat liknande förhållande.

I paragrafen, som i sak motsvarar nuvarande 3 §, lämnas föreskrifter om makars adoption. I förhållande till gällande rätt har vissa terminologiska och språkliga ändringar gjorts. Bl.a. har de nuvarande uttrycken "sinnessjuk" och "sinnesslö" bytts ut mot "psykisk sjukdom, hämmad förståndsutveckling eller psykisk abnormitet av annat slag" (jfr. nuvarande 5 §). För att få parallellitet med 5 § talas det också om "något annat liknande förhållande". Härmed avses bl.a. fall då någon är ur stånd att handla som följd av en allvarlig olycka.

I linje med vad som sägs i 5 § anges att den person som det är fråga om skall vara ur stånd att adoptera på grund av psykisk sjukdom etc. Om en make

visserligen är psykiskt sjuk men ändå i stånd att förstå innebörden av en adoption, skall han eller hon alltså vara medadoptant.

En annan nyhet jämfört med nuvarande 3 § är att föreskriften om adoption av eget barn har tagits bort (se avsnitt 7.2).

Barnets samtycke

5 §

Den som har fyllt tolv år får inte adopteras utan att han eller hon har samtyckt till det. Samtycke behövs dock inte, om den som skall adopteras är varaktigt förhindrad att lämna samtycke på grund av psykisk sjukdom, hämmad förståndsutveckling eller psykisk abnormitet av annat slag eller på grund av något annat liknande förhållande.

Paragrafen motsvarar nuvarande 5 § med den ändringen att möjligheten att i vissa fall undvara samtycke när det tilltänkta adoptivbarnet är mellan 12 och 16 år har tagits bort. Enligt den föreslagna lydelsen är samtycke från barnet obligatoriskt när barnet har fyllt 12 år och inte på grund av sjukdom e.d. är förhindrat att lämna sitt samtycke. Angående motiven se avsnitt 7.2.

Föräldrars samtycke

6 §

Den som är under arton år får inte adopteras utan de biologiska föräldrarnas samtycke. Modern skall ha lämnat sitt samtycke sedan hon har återhämtat sig tillräckligt efter nedkomsten. Avser adoptionen någon annans adoptivbarn, krävs i stället samtycke från adoptivföräldern eller adoptivföräldrarna. Om en

adoptivförälder är gift med någon av barnets biologiska föräldrar, krävs samtycke från båda makarna.

Samtycke enligt första stycket behövs inte av en förälder som

1. är på okänd ort, eller
2. är varaktigt förhindrad att lämna samtycke på grund av psykisk sjukdom, hämmad förståndsutveckling eller psykisk abnormitet av annat slag eller på grund av något annat liknande förhållande.

Paragrafens första stycke motsvarar med några språkliga ändringar vad som nu framgår av 5 a § första stycket.

Andra stycket anger när samtycke från en förälder kan undvaras. F.n. kan det enligt 5 a § andra stycket ske dels beträffande en förälder som är psykiskt sjuk e.d., dels beträffande en förälder som är utan del i vårdnaden, dels beträffande den som är på okänd ort. I den föreslagna lagtexten har det första och det tredje av de angivna fallen behållits. Fall där en förälder inte är vårdnadshavare regleras enligt förslaget i stället i 7 §.

Liksom i 4 § andra stycket har vissa terminologiska ändringar gjorts när det gäller att beskriva de ifrågavarande psykiska tillstånden.

I nuvarande 5 a § andra stycket finns en regel om att samtycke i vissa fall skall inhämtas från barnets förmyndare. Denna regel har i utredningens förslag ersatts med en bestämmelse om samtycke från särskilt förordnad vårdnadshavare (se 8 § nedan).

Reglerna om föräldrassamtycke är tillämpliga även i internationella adoptionsärenden. Vid adoption av utländska barn förekommer det emellertid inte sällan att barnet är övergivet. I sådana fall torde det i

allmänhet ha förordnats en vårdnadshavare eller annan ställföreträdare för barnet, exempelvis en representant för ett barnhem eller en barnavårdsmyndighet. Samtycke till adoptionen skall då i stället lämnas av ställföreträdaren (se vidare 8 §).

Att erforderligt samtycke från föräldrar eller annan ställföreträdare föreligger torde i de allra flesta fall framgå av de handlingar som före adoptionsansökningen har upprättats utomlands. Det kan emellertid förekomma fall då det bara indirekt går att utläsa ur handlingarna att samtycke har lämnats. Är det t.ex. fråga om adoption av ett barn från Indien föreligger regelmässigt ett indiskt domstolsbeslut som innebär att den eller de tilltänkta adoptivföräldrarna har förordnats som vårdnadshavare med befogenhet att genomföra adoptionen enligt sitt hemlands lag. Även om det inte uttryckligen framgår av handlingarna, föregås sådana beslut av en prövning av att antingen de biologiska föräldrarna (modern) har gett sitt samtycke till adoptionen eller att barnet är övergivet och har lämnats till adoption genom en behörig institutions förmedling. Finns ett beslut av detta slag, torde den svenska domstolen normalt inte behöva göra några egna efterforskningar i samtyckesfrågan.

I undantagsfall kan emellertid handlingarna i ett adoptionärende vara så ofullständiga när det gäller kravet på samtycke att en komplettering måste ske för att adoption skall kunna beviljas. Oberoende av var barnets ursprungsland är beläget torde det i de flesta fall vara möjligt att antingen direkt eller

exempelvis genom en auktoriserad
adoptionsorganisation eller svensk beskickning
utomlands inhämta besked i saken.

Att det i internationella adoptionsärenden skall
föreligga yttranden från vissa utländska myndigheter
eller organisationer framgår av 14 §.

7 §

Om en biologisk förälder eller en adoptivförälder som
inte är vårdnadshavare vägrar att lämna sitt
samttycke, utgör detta inte hinder för ett beslut om
adoption, såvida adoptionen ändå kan anses förenlig
med barnets bästa.

I paragrafen, som är ny, sägs att ett vägrat samttycke
från en biologisk förälder eller adoptivförälder som
inte är vårdnadshavare inte utgör hinder för
adoption, såvida adoptionen ändå kan anses förenlig
med barnets bästa. Bestämmelsen utgör en kodifiering
av den praxis som har kommit till uttryck i högsta
domstolens avgöranden. (Se vidare den allmänna
motiveringen, avsnitt 7.2).

Paragrafen är i princip tillämplig i såväl rent
svenska som internationella förhållanden. I praktiken
torde den ha största aktualitet när det är fråga om
en rent svensk adoption.

Samttycke från särskilt förordnade vårdnadshavare

8 §

Den som står under vårdnad av en eller flera särskilt
förordnade vårdnadshavare får inte adopteras utan
deras samttycke.

I paragrafen ställs upp ett krav på samtycke till adoption från den eller dem som har förordnats till vårdnadshavare för det tilltänkta adoptivbarnet. Bestämmelsen, som delvis är föranledd av utredningens förslag i betänkandet SOU 1988:40, ersätter den nuvarande regeln i 5 a § om samtycke i vissa fall från förmyndare. De fall då vårdnadshavare skall utses särskilt regleras i 6 kap. 7-9 §§ FB i utredningens tidigare förslag.

Den nu diskuterade paragrafen är tillämplig även i internationella förhållanden. Som tidigare nämnts är det inte ovanligt att, innan en internationell adoption genomförs, barnet får en särskild vårdnadshavare, t.ex. en representant för ett barnhem eller en barnavårdsmyndighet. Det torde normalt framgå av de handlingar som kommer in till den svenska domstolen i samband med adoptionsansökningen att den ifrågavarande vårdnadshavaren har gett sitt samtycke till adoptionen. (Se vidare kommentaren till 6 §.)

Förbud mot ersättning eller underhållsbidrag

9 §

En adoption får inte ske, om det från någon sida har getts eller utlovats ersättning eller om det har avtalats om bidrag till barnets underhåll. Underhållsbidrag i form av engångsbelopp hindrar dock inte adoptionen, om beloppet har betalats in till socialnämnden i den kommun där barnet är kyrkobokfört eller om det till nämnden har utfärdats en förbindelse på beloppet som har godkänts av den eller dem som vill adoptera och nämnden. För det belopp som har betalats in till nämnden skall genom dess försorg en livränta som är anpassad efter underhållsskyldigheten köpas in åt barnet hos ett

svenskt föräkringsbolag, om inte avtalet hindrar det eller nämnden finner att beloppet kan användas på något annat lämpligt sätt för barnets underhåll.

Ett avtal om ersättning eller underhåll, som borde ha medfört att rätten inte beslutade om adoption, om rätten hade känt till avtalet, är utan verkan även om adoptionen sker.

Paragrafen motsvarar med en del språkliga justeringar nuvarande 6 § andra och tredje styckena. Den ändringen har emellertid gjorts, att socialnämnden i den kommun där barnet är kyrkobokfört har angetts som behörig myndighet i stället för nämnden i den ort där sökanden eller någon av dem är kyrkobokförd.

Rättsverkningarna av ett beslut om adoption m.m.

10 §

Den som har adopterats skall i rättsligt hänseende anses som adoptantens eller adoptanternas barn och inte som barn till sina biologiska föräldrar. Om en make har adopterat den andra makens barn, skall dock barnet anses som makarnas gemensamma.

Första stycket gäller ej, om något annat är särskilt föreskrivet eller följer av rättsförhållandets natur.

Paragrafen motsvarar med vissa språkliga ändringar nuvarande 8 §.

11 §

Rättsverkningarna av en adoption, såvitt gäller adoptivbarnets ställning till adoptanten eller adoptanterna och deras släktingar, upphör, om adoptivbarnet adopteras av någon annan. Har en make adopterat den andra makens adoptivbarn, kvarstår dock rättsverkningarna av den makens adoption.

Paragrafen motsvarar nuvarande 7 §. Den sakliga ändringen har dock gjorts att bestämmelsen om

äktenskap mellan en adoptant och dennes adoptivbarn har utgått (se allmänmotiveringen, avsnitt 7.2). Vidare har vissa språkliga förtydliganden vidtagits.

12 §

Den eller de som har adopterat ett barn skall så snart det är lämpligt upplysa barnet om att det är adopterat.

I paragrafen, som är ny, åläggs adoptivföräldrar en skyldighet att så snart det är lämpligt upplysa barnet om att det är adopterat. Skälen för denna bestämmelse framgår av allmänmotiveringen (avsnitt 7.2).

Det får ankomma på adoptivföräldrarna att själva avgöra när barnet har nått en sådan mognad att frågan om adoptionen kan tas upp. Adoptivföräldrarna får också själva avgöra hur pass långtgående information som skall lämnas. Någon laglig skyldighet att lämna information utöver det faktum att barnet är adopterat finns inte föreskriven. Det ligger emellertid i sakens natur att - särskilt när det gäller internationella adoptioner - ytterligare information om adoptionen och exempelvis förhållandena i barnets ursprungsland kan behöva lämnas.

Någon sanktion för det fallet att informationsskyldigheten inte uppfylls har inte föreskrivits.

Behörig domstol13 §

En ansökan om adoption prövas av tingsrätten i den ort där barnet har sitt hemvist. Finns inte någon behörig domstol enligt vad som nu har sagts, prövas ansökningsen av Stockholms tingsrätt.

I paragrafen, som motsvarar nuvarande 9 §, har tingsrätten i den ort där barnet har sitt hemvist enligt huvudregeln angetts som behörig domstol i stället för som nu domstolen i den ort där adoptanten har sitt hemvist.

Ändringen är närmast en följd av de forumändringar som utredningen tidigare har föreslagit i fråga om vårdnads mål (se förslaget till ny lydelse av 6 kap. 17 § FB i SOU 1988:40).

Det ligger i sakens natur att en adoptionsansökan kan göras endast av den eller dem som vill adoptera.

Vissa yttranden14 §

I ett adoptionsärende skall tingsrätten inhämta upplysningar dels om barnet och sökanden eller sökandena, dels huruvida ersättning eller underhållsbidrag har lämnats eller utlovats.

Om barnet inte har fyllt arton år, skall yttrande inhämtas från socialnämnden i den kommun där sökanden eller sökandena är kyrkobokförda och från socialnämnden i den kommun där barnet är kyrkobokfört. Om sökanden eller sökandena har sitt hemvist utomlands, skall det föreligga yttrande från motsvarande myndighet i hemvistlandet. Har någon av barnets föräldrar sitt hemvist utomlands, skall det föreligga yttrande från behörig myndighet eller organisation i hemvistlandet.

Paragrafens första stycke motsvarar nuvarande 10 § första stycket första meningen.

Andra stycket motsvarar nuvarande 10 § första stycket andra meningen jämte vissa tillägg. Dock har barnets hemvist - på motsvarande sätt som i fråga om domstolsbehörigheten i 13 § - fått styra vilken socialnämnd som jämte sökandens eller sökandenas socialnämnd skall höras i ärendet. Vidare har ett tillägg gjorts med tanke på sådana fall då sökanden eller sökandena har sitt hemvist utomlands. Yttrande skall då föreligga från en myndighet som motsvarar socialnämnden i Sverige. Det får i första hand ankomma på sökanden (sökandena) att se till att sådant yttrande ges in i ärendet.

I nuvarande 10 § andra stycket finns bestämmelser om hörande av dels föräldrar som inte är vårdnadshavare, dels särskilda förmyndare. Bestämmelserna har i utredningens förslag ersatts med regler om samtycke från föräldrar utan del i vårdnaden resp. särskilt förordnade vårdnadshavare (7 och 8 §§).

I andra stycket har också tagits in en föreskrift som gäller i sådana fall då barnet har en biologisk förälder eller en adoptivförälder med hemvist utomlands. Det skall då föreligga yttrande i adoptionsfrågan från behörig myndighet eller organisation i hemvistlandet. De myndigheter som kan komma i fråga är de som är behöriga att handlägga eller bereda adoptionsfrågor. (Jfr. JO 1960 s. 61, som har kommenterats i Pålsson, Svensk rättspraxis i internationell familje- och arvsrätt, Stockholm 1986, s. 93 f). I flertalet vanliga ursprungsländer finns sådana myndigheter vid sidan om domstolarna. Även

organisationer kan komma i fråga (se exempelvis om förhållandena i Brasilien, Ecuador och Colombia avsnitt 5.3).

Liksom när det gäller sådana yttranden från utländska myndigheter som avses i andra stycket andra meningen får det i första hand ankomma på sökanden eller sökandena att se till att yttrande enligt andra stycket sista meningen föreligger i ärendet.

En utländsk myndighets eller organisations uppgift om sin behörighet får som regel godtas. Någon omfattande efterforskning från tingsrättens sida i detta hänseende bör således normalt inte krävas. Uppgift om vilken myndighet eller organisation som bör tillfrågas torde tingsrätten i de allra flesta fall kunna få från NIA, om adoptionsansökningen inte innehåller besked i saken. I andra fall får tingsrätten vända sig till den svenska utrikesrepresentationen för att få upplysningar.

Överklagande

15 §

Tingsrättens beslut i fråga om adoption får överklagas av sökanden eller sökandena eller den som skall höras i ärendet.

Paragrafen motsvarar med några språkliga justeringar nuvarande 11 §.

De nya bestämmelserna i 14 § innebär att även vissa utländska myndigheter och organisationer kan ha rätt att överklaga ett adoptionsbeslut.

7 kap. Om underhållsskyldighet

1 §

Föräldrarna skall svara för underhåll åt barnet efter vad som är skäligt med hänsyn till barnets behov och föräldrarnas samlade ekonomiska förmåga. När föräldrarnas underhållsskyldighet bestäms skall hänsyn tas till barnets egna inkomster och tillgångar samt barnets sociala förmåner under beaktande av vad som följer av föreskrifterna om dessa.

Underhållsskyldigheten upphör när barnet fyller arton år. Går barnet i skolan vid denna tidpunkt eller återupptas skolgången innan barnet fyller nitton år, är föräldrarna dock intill dess barnet fyller tjugooett år underhållsskyldiga så länge skolgången pågår. Till skolgång räknas studier i grundskolan eller gymnasieskolan och annan jämförlig grundutbildning.

I kostnaderna för barnets underhåll skall föräldrarna sinsemellan ta del var och en efter sin förmåga.

Har någon eller några med socialnämndens medgivande tagit emot ett barn från ett annat land för stadigvarande vård och fostran i syfte att adoptera det, tillämpas bestämmelserna i detta kapitel på dem i stället för på föräldrarna.

I ett nytt fjärde stycke har tagits in en bestämmelse beträffande den eller dem som med socialnämndens medgivande har tagit emot ett barn från ett annat land för stadigvarande vård och fostran i syfte att adoptera det. Angående motiven till bestämmelsen, se avsnitt 7.8.1.

Bestämmelsen innebär att den eller de blivande adoptivföräldrarna skall svara för barnets underhåll i stället för de biologiska föräldrarna. Skyldigheten inträder i och med att den eller de blivande adoptivföräldrarna har tagit emot barnet, oavsett om detta sker här i landet eller utomlands. En förutsättning är dock att socialnämnden enligt 25 §

socialtjänstlagen har lämnat sitt medgivande. Saknas sådant medgivande, föreligger inte någon underhållsskyldighet.

Vilken nationalitet barnet har är utan betydelse vid tillämpningen av bestämmelsen. Däremot krävs det att barnet har haft hemvist i ett annat land innan det togs emot av den eller de blivande adoptivföräldrarna (jfr den föreslagna lydelsen av 25 § andra stycket socialtjänstlagen).

Den särskilda skyldigheten att såsom blivande adoptivförälder svara för underhåll upphör när det föreligger ett beslut om adoption. Underhållsskyldighet inträder då såsom för biologiska föräldrar (jfr 4 kap. 10 § FB i utredningens förslag). Adoption kan ske antingen genom beslut av svensk domstol eller genom ett avgörande av utländsk myndighet som erkänns här i landet. Se 3 § i förslaget till ett nytt kapitel om internationella adoptioner i avsnitt 8.2.

Om adoptionen av någon anledning inte fullföljs, består underhållsskyldigheten enligt reglerna i 7 kap., dvs. den upphör normalt när barnet fyller arton år (1 § andra stycket). Den eller de tilltänkta adoptivföräldrarna fortsätter att vara underhållsskyldiga på samma sätt som biologiska föräldrar även om barnet skulle omplaceras till ett fosterhem. Om emellertid barnet adopteras av andra än de ursprungligen tilltänkta adoptivföräldrarna, upphör underhållsskyldigheten. Detta gäller även om adoption sker på det sättet att en av de tilltänkta adoptivföräldrarna adopterar ensam. Den andras underhållsskyldighet enligt förevarande bestämmelse upphör därigenom.

Den nu föreslagna underhållsskyldigheten har föranlett ändringar också i bestämmelserna om bidragsförskott m.m., se avsnitt 8.3.

1. Denna lag träder i kraft den
2. Ett adoptionsärende som vid ikraftträdandet är anhängigt vid en domstol som var behörig enligt äldre bestämmelser skall även efter ikraftträdandet handläggas där.
3. Underhållsskyldighet enligt 7 kap. 1 § fjärde stycket föreligger inte för tid före ikraftträdandet.

Enligt de föreslagna forumreglerna i 4 kap. 13 § skall adoptionsansökningar i första hand prövas av tingsrätten i den ort där barnet har sitt hemvist. Detta innebär en ändring av vad som hittills har gällt. Av punkt 2 i övergångsbestämmelserna följer emellertid att, om ett adoptionsärende före ikraftträdandet har blivit anhängigt vid en domstol som då var behörig, domstolen inte förlorar sin behörighet utan skall fortsätta sin handläggning av ärendet. Vid handläggningen skall dock de nya reglerna i 4 kap. FB tillämpas, däribland de nya reglerna om samtycke i 5-8 §§ och om inhämtande av yttranden i 14 §.

Punkt 3 i övergångsbestämmelserna avser den underhållsskyldighet som enligt 7 kap. 1 § fjärde stycket skall gälla för blivande adoptivföräldrar till ett barn som har haft hemvist utomlands. Enligt punkt 3 föreligger sådan underhållsskyldighet inte för tid före ikraftträdandet. Det är däremot utan

betydelse huruvida barnet togs emot av de blivande adoptivföräldrarna före eller efter ikraftträdandetidpunkten.

2 kap. Äktenskapsbalken

3 §

Äktenskap får inte ingås mellan dem som är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller är helsyskon.

Halvsyskon får inte ingå äktenskap med varandra utan tillstånd av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

Ett adoptivförhållande jämställs med släktskap vid tillämpningen av första och andra styckena.

I paragrafen har lagts till ett nytt tredje stycke varigenom ett adoptivförhållande jämställs med släktskap vid tillämpningen av första och andra styckena. Skälen för den nya regeln framgår av avsnitt 7.2.

Den nya bestämmelsen innebär att ett adoptivförhållande utesluter äktenskap mellan adoptivbarnet och någon av adoptivföräldrarna. Äktenskap kan inte heller ingås mellan andra som står i rätt upp- och nedstigande släktskapsförhållande till varandra som en följd av adoptionen. Äktenskap är vidare uteslutet mellan ett adoptivbarn och adoptivföräldrarnas biologiska barn och mellan två adoptivsyskon.

När det gäller äktenskap mellan ett adoptivbarn och någon som är barn (biologiskt barn eller adoptivbarn)

enbart till en av adoptivföräldrarna ("halvsyskon") får detta ske endast efter tillstånd som anges i andra stycket.

Den omständigheten att ett adoptivförhållande i förevarande paragraf jämföras med släktskap påverkar inte de nuvarande hindren mot äktenskap mellan ett adoptivbarn och barnets biologiska släktingar. Dessa hinder kvarstår således alltså.

8.2 Lagen om internationella familjerättsfrågor

Som nämnts i allmänmotiveringen är avsikten att förslagen till internationellträttsliga regler om adoption resp. vårdnad och umgänge skall införas som två självständiga kapitel i det förslag till lag om internationella familjerättsfrågor som har lagts fram av familjelagssakkunniga (se SOU 1987:18). I ett tidigare betänkande, SOU 1987:73, har utredningen föreslagit att ett kapitel om förmynderskap m.m. skall införas i lagen.

Kapitlen om adoption resp. vårdnad och umgänge bör lämpligen betecknas 5 resp. 6 kap. Till följd härav bör kapitlet om förmynderskap m.m. betecknas 7 kap. och kapitlet om arv 8 kap. Det avslutande kapitlet med gemensamma bestämmelser (6 kap. i familjelagssakkunnigas förslag) bör benämnas 9 kap.

I kapitlet med gemensamma bestämmelser finns föreskrifter om bl.a. hemvist (2 §), ändring av anknytning (4 §), prövning av utländska avgöranden (7-9 §§) och ordre public (10 §). Vidare föreskrivs (i 11 §) att lagen inte tillämpas i den mån avvikande bestämmelser på grund av överenskommelser gäller i förhållande till vissa främmande stater.

De gemensamma bestämmelserna blir gällande också beträffande frågor om adoption samt om vårdnad och umgänge. Föreskriften i 11 § får till följd bl.a. att internordiska adoptionsförhållanden faller utanför lagen. I stället gäller beträffande dessa förhållanden 11-13 §§ i 1931 års förordning. På motsvarande sätt gäller inte lagen om internationella familjerättsfrågor i den mån avvikande bestämmelser

har meddelats i lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn.

I det följande kommenteras närmare förslagen till adoptions- och vårdnadskapitel liksom följdändringar i vissa kapitel i de sakkunnigas förslag.

5 kap. Adoption

Svensk domstols behörighet

1 §

En ansökan om adoption får tas upp av svensk domstol, om den eller de sökande eller en av dem eller den som avses bli adopterad har hemvist i Sverige.

Om en sökande eller den som avses bli adopterad är svensk medborgare med hemvist utomlands, är svensk domstol behörig att pröva ansökningen, såvida hemviststatens myndigheter saknar behörighet.

I paragrafen behandlas frågan om svensk domsrätt i adoptionsfrågor. Enligt huvudregeln i första stycket får en svensk domstol ta upp en adoptionsansökan, om den eller de sökande eller en av dem eller den som avses bli adopterad har hemvist här i landet. Vad som avses med hemvist framgår av 9 kap. 2 § i lagen (6 kap. 2 § i familjelagssakkunnigas förslag). Det avgörande är om den eller de berörda är bosatta i Sverige och bosättningen med hänsyn till vistelsens varaktighet och omständigheterna i övrigt måste anses stadigvarande. (Se vidare familjelagssakkunnigas kommentar i avsnitt 4.2 i betänkandet SOU 1987:18.)

Av 9 kap. 4 § (6 kap. 4 § i familjelagssakkunnigas förslag) framgår att en ändring av hemvist sedan ett ärende har anhängiggjorts inte påverkar domstolens behörighet.

Vilken domstol i landet som har behörighet att handlägga frågan, sedan svensk domsrätt har konstaterats, avgörs av de interna svenska forumreglerna (se förslaget till 4 kap. 13 § FB jfrd med 10 kap. 1 § rättegångsbalken). Reglerna innebär att Stockholms tingsrätt är reservforum, om mantalsskrivning enligt folkbokföringsbestämmelserna inte föreligger för barnet.

I andra stycket föreskrivs att svensk domstol är behörig att ta upp en adoptionsansökan, om en sökande eller den som avses bli adopterad är svensk medborgare med hemvist utomlands, såvida hemviststatens myndigheter saknar behörighet.

Bestämmelsen innebär att nationalitetsprincipen undantagsvis kan bli tillämplig, om hemviststatens myndigheter inte anser sig kunna ta upp en fråga om adoption. Anledningen till detta kan vara att hemvistlandet tillämpar nationalitetsprincipen i sina internationellt privaträttsliga bestämmelser och därför anser att endast svenska myndigheter är behöriga. Bestämmelsen är tillämplig även i de fall då hemvistlandet helt saknar adoptionsinstitut. Så är fallet exempelvis i de muslimska länderna och i Indien för andra än hinduiska trosbekännare.

Innan en svensk domstol kan ta upp en adoptionsfråga med stöd av förevarande bestämmelse, måste det finnas en utredning om att hemviststatens myndigheter inte är behöriga. En redovisning av hemviststatens regler

torde ofta kunna lämnas av NIA eller den svenska beskickningen i hemviststaten. Det får ankomma på sökanden att förebringa den utredning som kan erfordras. Någon mera omfattande redovisning torde i de flesta fall inte behövas.

För de nordiska förhållandenas del finns motsvarigheten till den nu diskuterade paragrafen i 11 § i 1931 års förordning. Enligt det lagrummet skall, om den som är medborgare och har hemvist i en nordisk stat vill adoptera någon som har medborgarskap i en nordisk stat, adoptionsansökningen göras i adoptantens hemvistland.

Tillämplig lag

2 §

Vid prövning av ansökningar som enligt 1 § tas upp av svensk domstol tillämpas svensk lag. Avser ansökningen ett barn under arton år, skall domstolen särskilt beakta om en sökande eller barnet genom medborgarskap eller hemvist eller på något annat sätt har anknytning till en främmande stat och det skulle medföra avsevärd olägenhet för barnet, om ett beslut om adoption inte skulle bli gällande där.

Av paragrafens första mening framgår att svensk lag skall tillämpas när en adoptionsansökan prövas av svensk domstol. Det innebär att bl.a. reglerna i 4 kap. FB är tillämpliga. Om en sökande är utländsk medborgare med hemvist utomlands, skall således behörighet m.m. bedömas enligt FB:s regler.

Enligt andra meningen i paragrafen skall domstolen - om adoptionsansökningen avser ett barn under arton år - särskilt beakta om en sökande eller barnet genom medborgarskap eller hemvist eller på något annat sätt har anknytning till en främmande stat och det skulle medföra avsevärd olägenhet för barnet, om ett beslut om adoption inte skulle bli gällande där.

Bestämmelsen motsvarar vad som nu föreskrivs i 2 § andra stycket lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption.

Konsekvenserna för barnet i förevarande hänseende får således vägas in vid den allmänna lämplighetsprövning som skall ske enligt reglerna i FB (4 kap. 1 § i utredningens förslag). Skulle ett svenskt adoptionsbeslut medföra en sådan olägenhet för barnet som anges i lagrummet, skall adoptionsansökningen avslås.

Innebörden av den hittills gällande regeln har belysts i högsta domstolens avgörande NJA 1985 s. 651. I rättsfallet ansökte två makar, utländska medborgare men bosatta i Sverige, om adoption av ett barn som vid tiden för domen var 17 år. Barnet var medborgare i samma land som en av makarna och var också bosatt där. Den make som hade samma nationalitet som barnet hade tidigare uppfostrat det. Enligt den utredning som förelåg i målet skulle en svensk adoption inte bli gällande i barnets hemland. Med hänsyn framför allt till den anknytning som fanns till Sverige - makarna hade vistats här fem resp. sex år vid tiden för domen - och makarnas avsikt att stanna här och uppfostra barnet ansåg högsta domstolen likväl att ansökningen skulle bifallas.

En motsvarighet till den nu behandlade paragrafen finns, när det gäller nordiska förhållanden, i 12 § i 1931 års förordning.

Erkännande av utländska avgöranden m.m.

3 §

Ett lagakraftvunnet avgörande av en utländsk domstol eller annan utländsk myndighet om adoption gäller i Sverige som ett beslut om adoption enligt svensk lag, om

1. avgörandet har meddelats eller annars gäller i den stat där adoptanten, adoptanterna eller adoptivbarnet hade hemvist vid tiden för avgörandet eller
2. domstolen eller myndigheten annars med hänsyn till barnets tidigare hemvist hade skälig anledning att pröva frågan.

Paragrafen innebär att vissa beslut om adoption som har meddelats utomlands gäller i Sverige utan stadfästelse eller annan prövning. En förutsättning är att avgörandet har vunnit laga kraft. Vidare skall beslutet enligt huvudfallet i punkt 1 ha meddelats eller annars vara gällande i den stat där adoptanten, adoptanterna eller barnet hade hemvist vid tiden för avgörandet. När det är fråga om två adoptanter skall båda ha haft hemvist i avgörandestaten för att förutsättningar för erkännande skall föreligga enligt förevarande punkt.

Enligt punkt 2 kan ett utländskt adoptionsavgörande bli gällande även om varken adoptanten (adoptanterna) eller barnet hade hemvist i domstols- eller myndighetslandet när avgörandet meddelades. Det krävs då att domstolen resp. myndigheten med hänsyn till barnets tidigare hemvist hade skälig anledning att pröva adoptionsfrågan. Denna regel avses täcka

situationer då ett adoptionsförfarande har inletts i barnets hemvistland men avslutats först sedan barnet har lämnat landet och fått hemvist i det land där den eller de blivande adoptivföräldrarna bor (se avsnitt 7.4.4). En sådan situation är den normala när det gäller barn som har kommit till Sverige från Bolivia och Thailand, och situationen är inte ovanlig när det är fråga om barn från Colombia.

Vid prövningen av om ett adoptionsbeslut är gällande i adoptanternas eller barnets hemvistland, trots att det har meddelats i ett annat land, får hemviststatens internationellt privaträttsliga regler betydelse. Ett exempel kan illustrera detta. Två brasilianska medborgare med hemvist i Chile adopterar ett brasilianskt barn i Brasilien. Om det brasilianska beslutet enligt chilensk lag erkänns i Chile, skall beslutet enligt förevarande paragraf också gälla i Sverige.

En grundläggande förutsättning för att paragrafen skall bli tillämplig är att det rör sig om ett avgörande om adoption som har meddelats av en domstol eller annan myndighet. Det innebär att en rent privaträttslig handling om adoption inte omfattas, även om den exempelvis har registrerats hos notarius publicus e.d. Se bl.a. redogörelsen för förhållandena i Brasilien, avsnitt 5.2.2.

Avgörandet måste vidare gälla adoption och får inte avse andra former av familjeplacering, exempelvis beslut om fostervård. Det särskilda institut (Kafala) som finns i muslimska länder faller också utanför paragrafens tillämpning. Detsamma gäller givetvis beslut om utresetillstånd o.d.

Det ankommer på de myndigheter - bl.a. folkbokföringsmyndigheter - i Sverige som har att fatta beslut på grundval av förevarande bestämmelse att göra den tolkning av det utländska avgörandet som kan erfordras. Det kan därvid bli aktuellt att inhämta upplysningar från exempelvis NIA eller utrikesdepartementet. F.n. torde de slag av avgöranden som kan komma i fråga vara väl kända av såväl adoptionsorganisationer som NIA. Det finns också en möjlighet att få saken prövad av Svea hovrätt enligt 9 kap. 7 § (se nedan).

Ett utländskt avgörande som omfattas av paragrafen gäller i Sverige som ett beslut om adoption enligt svensk lag. Det innebär att rättsverkningarna blir desamma som om det hade varit fråga om ett beslut av svensk domstol enligt 4 kap. FB (se 4 kap. 10 § FB i utredningens förslag). Även om det enligt det främmande landets lag är fråga om en s.k. svag adoption, skall adoptionen i Sverige behandlas som en stark adoption. (Se i denna fråga vidare allmänmotiveringen, avsnitt 7.4.4).

För nordiska förhållanden gäller 22 § i 1931 års förordning i stället för den nu diskuterade bestämmelsen.

4 §

Ett lagakraftvunnet avgörande av en utländsk domstol eller annan utländsk myndighet om hävning av adoption gäller i Sverige, om adoptivbarnet vid tiden för avgörandet hade hemvist i den stat där avgörandet meddelades.

I paragrafen anges att ett lagakraftvunnet utländskt avgörande om hävning av adoption gäller här i

Sverige, om adoptivbarnet vid tiden för avgörandet hade hemvist i den stat där avgörandet meddelades.

Till skillnad från vad som gäller när det är fråga om erkännande av utländska adoptionsbeslut enligt 3 § är det endast avgöranden som har meddelats i barnets hemvistland som erkänns i Sverige, när det är fråga om hävning av adoption. Den omständigheten att exempelvis en eller båda adoptanterna hade hemvist i beslutslandet är således utan betydelse.

Följden av att ett beslut om hävning gäller i Sverige är att adoptionsförhållandet anses upplöst.

När det gäller de närmare rättsverkningarna av hävningen får lagen i det land där hävningsbeslutet meddelades tillämpas, eftersom svensk rätt numera inte omfattar möjligheten att häva adoptioner.

I 1931 års nordiska förordning finns bestämmelser om hävning av adoption och om erkännande av hävningsbeslut i 13 och 22 §§.

5 §

Ett utländskt avgörande enligt 3 eller 4 § gäller inte i Sverige, om

1. någon som hade bort höras inte har fått tillfälle att yttra sig i saken, trots att detta rimligen kunnat ske,
2. det har meddelats ett svenskt avgörande i samma sak,
3. avgörandet avser samma sak som ett här i landet giltigt utländskt avgörande i ett förfarande som började tidigare än det andra utländska avgörandet,
4. det i Sverige pågår ett förfarande som kan utmynna i ett avgörande i samma sak, eller
5. det utomlands pågår ett förfarande som kan leda till ett avgörande i samma sak, såvida det

förfarandet har börjat tidigare än det andra utländska förfarandet och kan antas leda till ett avgörande som är giltigt här i landet.

I paragrafen anges i fem punkter fall då ett utländskt avgörande i en adoptionsfråga inte gäller i Sverige.

Paragrafen motsvarar i huvudsak vad som i familjelagssakkunnigas förslag till lag om internationella familjerättsfrågor föreskrivs i bl.a. 3 kap. 5 §. En anpassning har dock skett med hänsyn till det aktuella slaget av ärenden. Bl.a. talas det om avgöranden i samma sak i stället för om motstridiga avgöranden.

En närmare beskrivning av olika fall då ett utländskt avgörande inte bör erkännas finns i familjelagssakkunnigas betänkande SOU 1987:18 s. 247 ff.

Av punkt 2 följer att ett svenskt adoptionsavgörande alltid tar över ett utländskt avgörande i samma sak, oberoende av när det förfarande som ledde fram till det utländska avgörandet inleddes. Som exempel kan tas det fallet att ett utländskt barn avses bli adopterat av ett svenskt par och att ett adoptionsförfarande påbörjas i barnets hemvistland. Barnet flyttar emellertid till Sverige med de tilltänkta adoptivföräldrarna innan det utländska förfarandet har slutförts. I en sådan situation kan det ibland finnas skäl att påbörja ett nytt adoptionsförfarande i Sverige (se vidare 6 § nedan). Resultatet kan då bli att det meddelas ett svenskt beslut om adoption och att även det utländska förfarandet leder fram till ett adoptionsbeslut. Det utländska beslutet blir då inte giltigt i Sverige.

Förutom med stöd av förevarande paragraf kan erkännande också vägras enligt ordre public-regeln i 9 kap. 10 §.

6 §

Anhängiggörs vid svensk domstol en fråga om adoption men pågår redan utomlands ett förfarande som kan leda till ett avgörande i saken, skall ansökningen avvisas eller ärendet förklaras vilande i väntan på ett lagakraftvunnet avgörande i det utländska förfarandet, om det kan antas att detta avgörande blir giltigt här i landet. Frågan får dock prövas vid svensk domstol, om ett utländskt avgörande inte kan avvaktas med hänsyn till barnets bästa eller det annars finns särskilda skäl.

Paragrafen innehåller en föreskrift om att ett pågående utländskt adoptionsförfarande i princip utgör hinder för ett svenskt förfarande i samma sak. Paragrafen motsvarar vad som föreskrivs i bl.a. 2 kap. 9 § och 3 kap. 9 § (rörande äktenskapsmål och underhållsfrågor) i familjelagssakkunnigas lagförslag. (Se vidare avsnitt 7.4.4).

Som framgår av lagtexten kan den svenska domstolen i vissa fall fullfölja adoptionsförfarandet, trots att det redan tidigare har inletts ett utländskt adoptivförfarande i samma sak. Skäl för ett fullföljande föreligger framför allt om det utländska förfarandet drar ut på tiden. Barnets bästa kan då motivera att man försöker få fram ett svenskt adoptionsbelut. Ett sådant förfaringssätt förekommer inte sällan i dag.

Om det svenska förfarandet fortsätter och resulterar i ett beslut om adoption, innebär det, som redan har sagts i kommentaren till 5 §, att detta beslut tar

över ett eventuellt utländskt avgörande i saken. Det utländska beslutet blir således inte giltigt i Sverige. Om däremot det svenska förfarandet avbryts enligt huvudregeln i förevarande paragraf, blir det utländska beslutet gällande enligt reglerna i 3 §.

6 kap. Vårdnad och umgänge

Vårdnad omedelbart på grund av lag

1 § Vid bedömningen av om ett vårdnadsförhållande föreligger omedelbart på grund av lag tillämpas lagen i den stat där barnet hade sitt hemvist när det föddes, ett äktenskap ingicks eller någon annan med hänsyn till frågan avgörande omständighet inträffade. Har barnet hemvist i Sverige, tillämpas dock svensk lag, om en tillämpning av den andra lagen uppenbart skulle strida mot barnets bästa.

I paragrafen behandlas frågan om vårdnadsförhållanden omedelbart på grund av lag (ex lege). Frågan har behandlats i avsnitt 7.7.4 i den allmänna motiveringen.

Enligt huvudregeln i första meningen skall frågan huruvida ett vårdnadsförhållande föreligger ex lege i första hand bedömas enligt lagen i den stat där barnet hade sitt hemvist när det föddes. Det är alltså lagen i den staten som avgör om exempelvis barnets föräldrar i och med födelsen skall anses ha blivit vårdnadshavare för barnet. Om detta är fallet, kvarstår föräldrarna i princip som vårdnadshavare, även om barnet därefter byter hemvistland och det nya landets lag skulle föreskriva något annat.

Om föräldrarna vid barnets födelse inte är gifta med varandra, kan det följa av barnets hemvistlands lag att modern skall vara vårdnadshavare. Detta skall då respekteras även i Sverige. Om föräldrarna senare gifter sig och det föreskrivs i lagen i det land där barnet då har sitt hemvist att föräldrarna får vårdnaden gemensamt, skall detta gälla även här.

Även barnets eget äktenskap kan på motsvarande sätt få betydelse genom att föräldrarnas vårdnadskap då upphör.

Vid sidan av barnets födelse och ingående av ett äktenskap kan det inträffa även andra omständigheter som, enligt lagen i barnets hemvistland, får direkt betydelse för vårdnadsfrågan. Det skall emellertid vara fråga om en annan omständighet än enbart ett byte av hemvist. Som exempel kan nämnas den situationen att föräldrarna eller en av dem dör. Om barnet då, enligt lagen i hemvistlandet, utan särskilt beslut får en ny vårdnadshavare i den eller de avlidnas ställe, t.ex. en släkting, skall den personen anses vara vårdnadshavare även i Sverige.

I andra meningen föreskrivs att svensk lag skall tillämpas, om barnet har hemvist i Sverige och en tillämpning av den lag som följer av första stycket skulle uppenbart strida mot barnets bästa. Därmed avses exempelvis fall då föräldrar enligt den främmande lagen skulle kvarstå som vårdnadshavare, även sedan barnet har fyllt 18 år. Det får också anses uppenbart strida mot barnets bästa att beträffande någon med hemvist här tillämpa en bestämmelse som innebär att en gift man är vårdnadshavare för sin hustru.

Det kan i detta sammanhang erinras om att enligt utredningens tidigare framlagda förslag till bestämmelser om förmynderskap i internationella förhållanden (se SOU 1987:73) skall frågan om förmynderskap ex lege - och därmed också frågan om myndighetsålder för barn - avgöras med tillämpning av lagen i den stat där barnet har sitt hemvist.

Svensk domstols behörighet m.m.

2 § En fråga om vårdnad om eller umgänge med barn får tas upp av svensk domstol

1. i äktenskapsmål, om svensk domstol är behörig att ta upp äktenskapsmålet,

2. om barnet eller svaranden har hemvist i Sverige, eller

3. om barnet är svensk medborgare med hemvist utomlands, såvida hemviststatens myndigheter saknar behörighet.

Även om det inte följer av första stycket får svensk domstol ta upp en fråga som avses där, om barnet vistas i Sverige och det med hänsyn till barnets bästa krävs att frågan prövas här.

Första stycket gäller i tillämpliga delar även beträffande svenska folkbokföringsmyndigheters behörighet att ta upp en anmälan om gemensam vårdnad.

I paragrafen anges fall då svenska domstolar är behöriga att ta upp en vårdnads- eller umgängesfråga.

Enligt första stycket 1 är svensk domstol behörig att pröva en fråga om vårdnad eller umgänge i äktenskapsmål, om domstolen är behörig att ta upp äktenskapsmålet. Frågan om svensk domsrätt i äktenskapsmål regleras i 2 kap. 1 och 2 §§ i förslaget till lag om internationella familjerättsfrågor. Som en följd av förevarande paragraf och 3 § nedan kan förslaget till 2 kap. 5 § i den nämnda lagen utgå.

I punkt 2 föreskrivs att svensk domsrätt föreligger, om barnet eller svaranden har hemvist i Sverige. Bestämmelsen innebär bl.a. att svensk domstol är behörig att pröva en vårdnadsfråga, om barnet och en av föräldrarna har hemvist utomlands, medan den andra föräldern är bosatt här. Om barnet t.ex. står under

gemensam vårdnad och den förälder som har hemvist utomlands vill få den gemensamma vårdnaden upplöst, kan talan härom väckas vid svensk domstol.

Svensk domstol har också domsrätt i det mera sällsynta fallet att båda föräldrarna har hemvist utomlands, medan barnet är bosatt här. En sådan situation kan inträffa om barnet är föremål för någon åtgärd från socialnämnden, exempelvis i form av familjehemsplacering, och nämnden önskar få vårdnaden överflyttad (se 6 kap. 8 § FB jfrd med lagen, 1980:621, med särskilda bestämmelser om vård av unga).

Enligt punkt 3 föreligger svensk domsrätt, om barnet är svensk medborgare med hemvist utomlands, såvida hemviststatens myndigheter saknar behörighet.

En motsvarande bestämmelse finns i förslagen till förmynderskaps- och adoptionskapitel.

I andra stycket föreskrivs att svenska domstolar i vissa fall får ta upp en vårdnads- eller umgängesfråga även om det inte följer av första stycket. Förutsättningen är att det krävs med hänsyn till barnets bästa att frågan prövas här.

Bestämmelsen gör det möjligt för svenska domstolar att meddela interimistiska beslut om vårdnad eller umgänge beträffande barn som mera tillfälligt vistas i Sverige. Det är inte ovanligt i exempelvis flyktingärenden att utländska barn kommer till Sverige utan att ha någon ställföreträdare här. Frågan om vårdnadshavare kan också vara oklar. Utredningen har i betänkandet SOU 1987:73 föreslagit att det införs en möjlighet att utse en tillfällig

ställföreträdare i form av god man i dessa fall (se 2 § tredje stycket i kapitlet om internationella förmynderskapsfrågor).

Med stöd av den nu behandlade domsrättsbestämmelsen kan också blivande adoptivföräldrar till ett utländskt barn förordnas som vårdnadshavare för barnet så snart barnet har kommit hit. I adoptionsfallen torde man visserligen ofta kunna anse att barnet har fått hemvist i Sverige i och med att det har kommit hit och blivit kyrkobokfört här. Vårdnadshavare kan då utses med tillämpning av första stycket punkt 2. Hemvistfrågan kan dock ibland vara oklar, samtidigt som barnets bästa kräver att den eller de blivande adoptivföräldrarna utses till vårdnadshavare så snart som möjligt.

Enligt tredje stycket i den nu behandlade paragrafen gäller första styckets bestämmelser om domsrätt i tillämpliga delar också beträffande svenska folkbokföringsmyndigheters behörighet att ta upp en anmälan om gemensam vårdnad. Regler om sådan anmälan finns i 6 kap. 4 § FB.

Ett svenskt pastorsämbete är alltså behörigt att ta upp en anmälan om gemensam vårdnad bl.a. i fall då barnet har hemvist i Sverige eller då barnet är svensk medborgare med hemvist utomlands och hemvistlandets myndigheter saknar behörighet.

Om svensk domsrätt föreligger, avgör interna svenska regler vilken domstol som är behörig (se 6 kap. 17 § FB). Motsvarande gäller folkbokföringsmyndigheterna.

3 § Frågor som avses i 2 § bedöms enligt lagen i den stat där barnet har sitt hemvist.

Även om det inte följer av första stycket får svensk lag tillämpas, om det krävs med hänsyn till barnets bästa.

Enligt första stycket skall lagen i den stat där barnet har sitt hemvist tillämpas i de fall svensk domsrätt föreligger enligt 2 §. Det vanligaste torde vara att domstolens kompetens grundas på att barnet vistas i Sverige och att sålunda svensk rätt skall tillämpas. Det kan emellertid inträffa fall då ett annat lands vårdnads- och umgängesregler blir tillämpliga.

Om barnet byter hemvist efter det att rättegång har inletts, bör lagvalet grundas på barnets aktuella hemvist (jfr familjelagssakkunnigas betänkande SOU 1987:18 s. 234 f.)

Enligt en undantagsregel i andra stycket får den främmande lagen dock frångås, om det krävs med hänsyn till barnets bästa. Domstolen skall då i stället tillämpa svensk rätt.

Undantagsregeln är tillämplig inte bara i fall då den utländska rätten inte kan anses tillgodose barnets bästa i tillräcklig utsträckning utan också i situationer då det inte är möjligt att få fram innehållet i utländsk rätt inom rimlig tid. När domsrätt föreligger enligt 2 § andra stycket, kan det sålunda vara nödvändigt att tillämpa svensk rätt på grund av ärendets brådskande natur.

Erkännande av utländska avgöranden m.m.

4 § Ett lagakraftvunnet avgörande av en utländsk domstol eller annan utländsk myndighet i en fråga om vårdnad eller umgänge beträffande den som är under arton år gäller i Sverige, om avgörandet har meddelats eller annars gäller i den stat där barnet hade hemvist vid tiden för avgörandet. Med ett avgörande jämfställs ett avtal som har ingåtts inför domstol eller som har godkänts av en administrativ myndighet.

Paragrafen innehåller huvudregeln att utländska lagakraftvunna avgöranden om vårdnad eller umgänge beträffande den som är under arton år gäller i Sverige, om avgörandet har meddelats eller annars gäller i den stat där barnet vid tiden för avgörandet hade hemvist. Att regeln i vissa fall kan frångås följer av 5 §.

Det bör uppmärksammas att det i många länders rättssystem, liksom i Sverige, finns olika typer av ställföreträdarskap för underåriga. Med vårdnad avses närmast det ställföreträdarskap som tar sikte på omsorgen om barnets personliga förhållanden i motsats till ansvaret för ekonomiska frågor. När det gäller utländska avgöranden som rör enbart förmynderskap tillämpas 4 § i förslaget till förmynderskapskapitel i stället för den nu behandlade bestämmelsen.

Utanför paragrafens tillämpning faller också avgöranden som enbart gäller barns välfärd utan att något egentligt beslut om vårdnad eller umgänge föreligger, dvs. avgöranden med stöd av bestämmelser motsvarande våra föreskrifter i socialtjänstlagen (1980:620) eller lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga. (Jfr 3 och 5 §§ lagen, 1989:14, om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om

överflyttning av barn.) Om ett sådant avgörande emellertid skulle innefatta ett beslut också i vårdnadsfrågan, är förevarande bestämmelse tillämplig.

Som har framgått av den allmänna motiveringen (avsnitt 7.7.5) förekommer det inte sällan att svenskar som vill adoptera ett utländskt barn utses till vårdnadshavare för barnet genom ett beslut i barnets hemvistland. Så är fallet exempelvis när ett indiskt barn skall adopteras. Det beslut som i en sådan situation har fattats av indisk domstol får normalt anses falla under förevarande paragraf. Beslutet bör således tillerkännas omedelbar giltighet i Sverige, så snart det har vunnit laga kraft. Med en sådan ordning vinner man den fördelen att barnet, när det kommer till Sverige, har vårdnadshavare redan från början.

Ett utländskt vårdnads- eller umgängesbeslut behöver inte vara fristående. Det kan också, liksom motsvarande beslut i Sverige, utgöra en del av ett avgörande som gäller exempelvis äktenskapsskillnad.

Enligt andra meningen jämföras med avgörande ett avtal som har ingåtts inför domstol eller som har godkänts av en administrativ myndighet. En motsvarande bestämmelse finns i 6 § tredje stycket lagen (1977:595) om erkännande och verkställighet av nordiska domar på privaträttens område (nordiska verkställighetslagen).

I 6 kap. 4 § FB föreskrivs att föräldrar under vissa förutsättningar kan få gemensam vårdnad genom anmälan till pastorsämbetet. Om det finns ett liknande

förfarande utomlands som har resulterat i en registrering e.d., blir den nu diskuterade bestämmelsen tillämplig.

Är det fråga om ett avgörande som har meddelats i någon av de stater som har tillträtt 1980 års Europaråds- och Haagkonventioner, tillämpas 1989 års lag i stället för den nu behandlade paragrafen. I nordiska förhållanden gäller den nordiska verkställighetslagen.

Ett vårdnads- eller umgängesavgörande som är gällande i Sverige enligt förevarande paragraf är verkställbart här enligt vad som närmare anges i 7 §.

5 § Ett avgörande som avses i 4 § gäller inte här i landet, om

1. avgörandet uppenbarligen inte är förenligt med barnets bästa,
2. avgörandet har meddelats mot en part som inte har gått i svaromål och som inte har fått kännedom om den väckta talan i tillräcklig tid för att kunna svara i saken eller om en part annars inte har fått rimliga möjligheter att föra sin talan i det utländska förfarandet,
3. avgörandet strider mot ett svenskt avgörande,
4. avgörandet strider mot ett här i landet giltigt utländskt avgörande i ett förfarande som började tidigare än det andra utländska förfarandet,
5. det i Sverige pågår ett förfarande som kan utmynna i ett motstridigt avgörande, eller
6. det utomlands pågår ett förfarande som kan leda till ett motstridigt avgörande, såvida det förfarandet har börjat tidigare än det andra utländska förfarandet och kan antas leda till ett avgörande som är giltigt här i landet.

I paragrafen anges i sex punkter fall då ett utländskt avgörande som avses i 4 § inte gäller i Sverige.

Enligt punkt 1 är ett avgörande inte gällande, om det uppenbarligen inte är förenligt med barnets bästa.

Bestämmelsen knyter an till en liknande föreskrift i 1989 års lag (6 § andra punkten). I motsats till den regeln kräver den nu behandlade bestämmelsen inte att det föreligger ändrade förhållanden. Det ligger dock i sakens natur att detta som regel är fallet när det finns skäl att frångå det utländska avgörandet. Bedömningen av barnets bästa skall ske med ledning av bestämmelserna i 6 kap. FB. Det innebär bl.a. att hänsyn skall tas till barnets egen uppfattning i vårdnads- eller umgängesfrågan, om dess ålder och utveckling motiverar det.

Punkterna 2-6 motsvarar de fall då, enligt vad utredningen tidigare har föreslagit, utländska adoptionsavgöranden skall kunna fränkännas giltighet (5 § i adoptionskapitlet). Motsvarande regler finns också i andra kapitel i förslaget till lag om internationella familjerättsfrågor (se bl.a. 3 kap. 5 §).

Förutom med stöd av förevarande paragraf kan erkännande också vägras enligt ordre public-regeln i lagförslaget (9 kap. 10 §, jfr också 6 § första punkten i 1989 års lag).

6 § Anhängiggörs vid svensk domstol en fråga om vårdnad eller umgänge men pågår redan utomlands ett förfarande som kan leda till ett motstridigt avgörande, skall talan eller ansökningen avvisas eller målet eller ärendet förklaras vilande i väntan på ett lagakraftvunnet avgörande i det utländska förfarandet, om det kan antas att detta avgörande blir giltigt här i landet. Frågan får dock prövas vid svensk domstol, om ett utländskt avgörande inte kan avvaktas med hänsyn till barnets bästa eller det annars finns särskilda skäl.

Paragrafen innehåller bestämmelser om verkningarna av ett pågående utländskt domstolsförfarande i en vårdnads- eller umgängesfråga, när det väcks talan eller görs ansökan i Sverige i samma sak.

Bestämmelserna motsvarar vad som för adoptionsärendenas del föreskrivs i 5 kap. 6 §. (Jfr också 2 kap. 9 § och 3 kap. 9 § i familjelagssakkunnigas förslag till lag om internationella familjerättsfrågor.)

Verkställighet m.m.

7 § Ett avgörande enligt 4 § som gäller i Sverige får verkställas här, om avgörandet kan utgöra grund för verkställighet i den stat där barnet hade hemvist vid tiden för avgörandet.

Ansökan om verkställighet av ett avgörande som avses i första stycket görs hos länsrätten.

Den som enligt 1 § skall anses som vårdnadshavare omedelbart på grund av lag kan begära att länsrätten beslutar om åtgärd för att barnet skall överflyttas till vårdnadshavaren.

I fråga om verkställighet och överflyttning gäller i övrigt 21 kap. föräldrabalken.

I paragrafens första stycke anges grundförutsättningen för att ett lagakraftvunnet avgörande enligt 4 § som gäller här i landet skall få verkställas här. Förutsättningen är att avgörandet kan utgöra grund för verkställighet i den stat där barnet vid tiden för avgörandet hade hemvist.

Med att ett avgörande kan utgöra grund för verkställighet i barnets hemvistland bör förstås att avgörandet kan verkställas där antingen direkt eller efter prövning av någon myndighet.

Föreskrifter om tvångsmedel i det utländska avgörandet skall inte tillämpas i Sverige. (Se 9 kap. 9 § i förslaget till lag om internationella familjerettsfrågor).

I andra stycket föreskrivs att länsrätten prövar en ansökan om verkställighet. Någon stadfästelse e.d. behöver inte ske dessförinnan.

Enligt 9 kap. 7 § förslaget till lag om internationella familjerettsfrågor kan Svea hovrätt på ansökan av en part pröva om ett utländskt avgörande om vårdnad eller umgänge skall gälla här i landet. Om en part har gjort en sådan ansökan och saken ännu inte har avgjorts, bör verkställighetsfrågan normalt vila i avvaktan på denna prövning. Är det uppenbart att avgörandet skall erkännas och att hovrättsprövning har begärts enbart för att uppskjuta eller försvåra verkställigheten, får länsrätten anses oförhindrad att självständigt pröva frågan om verkställighet.

Tredje stycket gör det möjligt för den som enligt 1 § i förevarande kapitel skall anses som vårdnadshavare att hos länsrätten begära att barnet överflyttas till honom eller henne. Länsrätten kan förordna om en sådan överflyttning med stöd av 21 kap. 7 och 8 §§ FB.

I fjärde stycket förskrivs att bestämmelserna i 21 kap. FB är tillämpliga i övrigt när det gäller verkställighet och överflyttning. Det innebär bl.a. att regeln i 21 kap. 5 § FB om hänsyn till barnets vilja skall tillämpas.

Av 21 kap. 6 § FB följer att verkställighet kan vägras i vissa fall. Länsrätten har dock oberoende härav möjlighet att vägra verkställighet redan med stöd av 5 § 1 i förevarande kapitel, om ett avgörande uppenbarligen inte är förenligt med barnets bästa. Bestämmelsen i 21 kap. 6 § första stycket andra meningen FB att allmän domstol kan ta upp en fråga, sedan länsrätten vägrat verkställighet, innebär inte att svensk domstolsbehörighet utvidgas utöver vad som framgår av förevarande kapitel.

I de fall då 1989 års lag är tillämplig gäller 13-17 §§ i den lagen i fråga om verkställighet. När det gäller nordiska avgöranden tillämpas 9 och 12 §§ lagen (1977:595) om erkännande och verkställighet av nordiska domar på privaträttens område.

2 kap. Äktenskapsmål

5 § Upphör.

Den särskilda bestämmelsen i 5 § angående vårdnads- och umgängesfrågor föreslås utgå. Dessa frågor regleras i stället helt och hållet i det föreslagna särskilda kapitlet om vårdnad. Se 2 § 1 och 3 § i vårdnadskapitlet.

3 kap. Underhåll till barn och make

4 §

Ett lagakraftvunnet avgörande av en utländsk domstol eller annan myndighet varigenom ett underhållsbidrag har fastställts att utgå till barn för tid innan barnet har fyllt tjugoett år, till make eller till förutvarande make gäller i Sverige,

1. om det har meddelats i en stat där den underhållsberättigade eller den underhållsskyldige hade hemvist,
2. om det har meddelats med anledning av ett beslut i den främmande staten om faderskap, vårdnad eller umgänge, äktenskapsskillnad, legal separation eller återgång eller ogiltighet av äktenskap och myndigheten i den delen var behörig enligt svensk lag, eller
3. om svaranden i en uppkommen tvist har godtagit att saken prövas av myndigheten eller utan invändning om myndighetens behörighet har gått i svaromål i saken.

Bestämmelserna i första stycket skall tillämpas också på ett utländskt avgörande varigenom ett tidigare avgörande har ändrats.

Uppräkningen av olika beslut i första stycket punkt 2 har kompletterats med beslut om vårdnad eller umgänge som en konsekvens av att utländska avgöranden i vårdnads- och umgängesfrågor kan erkännas här i landet. Se 4 och 5 §§ i vårdnadskapitlet.

9 kap. Gemensamma bestämmelser

Kapitlet med gemensamma bestämmelser har betecknats 9 kap. som följd av att det i lagen förs in nya kapitel om adoption och om vårdnad.

7 §

Efter ansökan av någon av parterna eller, om det är fråga om adoption, efter ansökan av någon som adoptionen angår prövar Svea hovrätt om ett utländskt avgörande skall gälla här i landet.

Är det fråga om ett avgörande om adoption, får prövning enligt första stycket begäras även av andra svenska myndigheter än domstolar.

8 §

Innan hovrätten prövar frågan skall sökandens motpart få tillfälle att yttra sig över ansökningsen, såvitt avser beslut om äktenskapsskillnad eller om återgång eller ogiltighet av äktenskap dock endast om det kan ske. Avser prövningen ett avgörande om adoption, skall de som adoptionen angår få tillfälle att yttra sig, om det kan ske.

Avser prövningen ett utländskt beslut om äktenskapsskillnad eller om återgång eller ogiltighet av äktenskap, utgör ett av hovrätten meddelat beslut, som inte innebär att det utländska beslutet skall gälla här, inte hinder mot att frågan prövas på nytt.

Bestämmelserna i 7 och 8 §§ om prövning i Svea hovrätt av utländska avgörandens giltighet blir tillämpliga även på avgöranden om adoption och om vårdnad och umgänge (5 och 6 kap. i utredningens förslag). Utredningen har emellertid funnit det motiverat att komplettera paragraferna med vissa speciella regler för den händelse det är fråga om ett utländskt adoptionsbeslut.

Enligt 7 § första stycket får, när det är fråga om ett adoptionsbelut, ansökan om prövning i Svea hovrätt göras av någon som adoptionen angår. Härmed avses, förutom adoptivbarnet samt adoptanten eller adoptanterna, envar som har haft rätt att yttra sig i adoptionsärendet enligt bestämmelserna i det land där beslutet har meddelats.

Enligt 7 § andra stycket har andra svenska myndigheter än domstolar möjlighet att begära prövning av hovrätten. Denna möjlighet kan behöva utnyttjas i fall då myndigheten har ett ärende där frågan om adoptionens giltighet har betydelse. Prövningsmöjligheten är dock avsedd att användas endast i undantagsfall. Det normala bör vara att myndigheten själv tar ställning i frågan.

I 8 § finns förfaranderegler för hovrättsprövningen. Den krets av personer som skall höras, om det kan ske, är samma krets som enligt 7 § första stycket har rätt att påkalla prövning i saken.

Så länge ingen hovrättsprövning har skett är det ingenting som hindrar att frågan om exempelvis giltigheten av en utländsk adoption prövas prejudiciellt av en domstol eller annan myndighet som får anledning att ta befattning med den, exempelvis i samband med en arvstvist. En sådan prejudiciell prövning har emellertid inte rättskraft och hindrar således inte en senare prövning av saken i Svea hovrätt. Ett avgörande av denna hovrätt - eller av högsta domstolen efter ett överklagande av hovrättens avgörande - blir däremot bindande i alla sammanhang där frågan sedermera kan bli aktuell.

I fråga om 5 och 6 kap. iakttas följande:

a) Föreskrifterna i 5 kap. 1 § och 6 kap. 2 § medför inte att svensk domstols behörighet i mål eller ärende som har anhängiggjorts före ikraftträdandet går förlorad.

b) Ett mål eller ärende som har anhängiggjorts före ikraftträdandet prövas enligt äldre lag.

Till de övergångsbestämmelser som har föreslagits av familjelagssakkunniga har fogats övergångsbestämmelser till de nya kapitlen om adoption resp. vårdnad och umgänge.

Övergångsbestämmelserna överensstämmer med vad som har föreslagits gälla beträffande andra kapitel i lagen om internationella familjerättsfrågor.

8.3 Följdändringar i övriga författningar

Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen
(1980:620)25 §¹⁾

En underårig får inte utan socialnämndens medgivande tas emot för stadigvarande vård och fostran i ett enskilt hem som inte tillhör någon av hans föräldrar eller någon annan som har vårdnaden om honom. Som ett medgivande anses socialnämndens beslut att bereda den underårige vård i ett visst familjehem.

Vill någon adoptera ett barn med hemvist utomlands, skall medgivande enligt första stycket inhämtas innan en ansökan om adoption görs vid behörig myndighet eller organisation utomlands eller, om adoptionsförfarandet skall äga rum här i landet, innan barnet lämnar sitt hemvistland.

Medgivandet upphör att gälla, om inte barnet har tagits emot i hemmet inom ett år från det medgivandet lämnades.

Innan socialnämnden beslutar i en fråga om medgivande som avses i andra stycket, skall nämnden pröva om det förmedlingssätt som sökande kommer att använda sig av är tillförlitligt eller ej. Nämnden skall i denna fråga inhämta yttrande från statens nämnd för internationella adoptionsfrågor (NIA), om det inte är uppenbart obehövt. Visar prövningen att det kan befaras att förmedlingssättet inte är tillförlitligt, skall socialnämnden vägra sitt medgivande. I ett beslut om medgivande skall socialnämnden ange för vilket förmedlingssätt medgivandet gäller.

I 25 § andra stycket har den ändringen gjorts, att den eller de som vill adoptera åläggs en uttrycklig skyldighet att inhämta socialnämndens medgivande

1) Paragrafens lydelse enligt förslaget i prop. 1989/90:28 har inte beaktats.

innan en adoptionsansökan görs vid behörig myndighet eller organisation utomlands. Om adoptionen skall ske i Sverige, är den eller de blivande adoptivföräldrarna redan enligt lagrummets nuvarande lydelse skyldiga att inhämta medgivande från socialnämnden. Medgivande skall i så fall inhämtas innan barnet lämnar sitt hemvistland. Skälen för den nya bestämmelsen framgår av allmänmotiveringen (avsnitt 7.4.4).

Med uttrycket att ansökan om adoption görs hos behörig myndighet eller organisation utomlands avses att en formlig adoptionsansökan anhängiggörs där. Om den eller de som ämnar adoptera bara vill göra en förfrågan utomlands eller på annat sätt begära information hos myndigheter eller organisationer inför en senare adoptionsansökan, kan detta ske utan att medgivande av socialnämnden i Sverige dessförinnan behöver inhämtas. Om adoptionsansökningen görs genom en organisation eller någon annan som uppträder som ombud för sökanden, blir tidpunkten för ombudets handlande avgörande för skyldigheten att inhämta socialnämndens medgivande.

Underlåtenhet att inhämta medgivande kan liksom f.n. medföra straffansvar enligt 75 § socialtjänstlagen. Däremot inträder inte den effekten att en adoption som har beviljats trots att medgivande inte har inhämtats blir ogiltig.

Förslag till lag om ändring i lagen (1988:1463) om
bidrag vid adoption av utländska barn

2 §

Bidrag lämnas till den eller dem som har adopterat
ett barn genom beslut av svensk domstol.

Med beslut av svensk domstol jämfälls beslut om
adoption av utländsk domstol eller annan utländsk
myndighet som gäller här i landet.

Första stycket i paragrafen har jämfäts med anledning
av den nya terminologin i 4 kap. FB (se 4 kap. 2 §).

Andra stycket har ändrats som en följd av 3 § i
kapitlet om adoption i förslaget till lag om
internationella familjerättsfrågor (se 8.2 ovan).
Ändringen innebär att utländska beslut om adoption
som automatiskt skall erkännas här i landet grundar
rätt till bidrag på samma sätt som svenska
adoptionsbeslut.

3 §

Som villkor för bidrag skall gälla att
adoptivföräldrarna var bosatta här i landet när de
fick barnet i sin vård och när adoptionen blev giltig
här. Det krävs också att medgivande till adoptionen
har inhämtats enligt 25 § socialtjänstlagen
(1980:620).

Genom ett tillägg till förevarande paragraf har
rätten till bidrag vid adoption av utländskt barn
gjorts beroende av att medgivande till adoptionen har
inhämtats enligt 25 § socialtjänstlagen (se vidare
avsnitt 7.4.4).

Det nu aktuella lagförslaget har försetts med en
övergångsbestämmelse som innebär att den nya regeln

om krav på medgivande enligt 25 § socialtjänstlagen inte gäller beträffande adoptionsbeslut som har meddelats före ikraftträdandet.

Förslag till lag om ändring i lagen (1964:143) om
bidragsförskott

1 §

I enlighet med vad som föreskrivs i denna lag lämnas bidragsförskott av allmänna medel till barn som är bosatt här i landet. Är barnet inte svensk medborgare, tillämpas dock lagen endast om också barnets vårdnadshavare är bosatt här i landet och antingen denne eller barnet vistas här sedan minst sex månader. Ett barn som lämnar Sverige skall fortfarande anses bosatt här, om utlandsvistelsen är avsedd att vara längst ett år. Medföljande barn till den som av en statlig arbetsgivare sänds till ett annat land för arbete för arbetsgivarens räkning, skall under utsändningstiden anses bosatta i Sverige.

Om ingen av föräldrarna eller endast en av dem har vårdnaden om barnet, lämnas bidragsförskott i förhållande till förälder som inte har vårdnaden, såvida denne inte varaktigt bor tillsammans med barnet. Om båda föräldrarna har vårdnaden om barnet gemensamt men barnet varaktigt bor tillsammans med endast en av dem, lämnas bidragsförskott i förhållande till den andra föräldern.

Förälder i förhållande till vilken bidragsförskott lämnas enligt andra stycket kallas i lagen underhållsskyldig. Vad som sägs i lagen om vårdnadshavare gäller, i fall då barnet står under båda föräldrarnas vårdnad, den av föräldrarna som varaktigt bor tillsammans med barnet.

Om någon eller några med socialnämndens medgivande har tagit emot ett barn från ett annat land för stadigvarande vård och fostran i syfte att adoptera det, tillämpas föreskrifterna i denna lag om föräldrar på den eller dem som har tagit emot barnet i stället för på barnets föräldrar. Den eller de som har tagit emot barnet skall också anses vara vårdnadshavare vid tillämpningen av denna lag, om inte svensk domstol har anförtrött vårdnaden åt någon eller några andra.

Genom ett nytt fjärde stycke i paragrafen jämsställs blivande adoptivföräldrar med föräldrar och vårdnadshavare i fråga om bidragsförskott. Ändringen är en följd av förslaget till ändring i 7 kap. 1 § FB, varigenom blivande adoptivföräldrar åläggs underhållsskyldighet i stället för de biologiska föräldrarna.

En förutsättning för att blivande adoptivföräldrar skall jämsställas med föräldrar är att socialnämnden har gett sitt medgivande enligt 25 § socialtjänstlagen (1980:620).

Till lagförslaget har fogats en övergångsbestämmelse om att bidragsförskott enligt de nya reglerna inte utgår för tid före ikraftträdandet.

Förslag till lag om ändring i lagen (1984:1095) om
förlängt bidragsförskott för studerande

3 §

Förlängt bidragsförskott lämnas i förhållande till en förälder som barnet inte varaktigt bor tillsammans med, om barnet varaktigt bor tillsammans med den andre föräldern eller någon som var vårdnadshavare för barnet när det fyllde 18 år. I fråga om sådan tidigare vårdnadshavare gäller det som sägs i denna lag om en förälder som barnet bor varaktigt tillsammans med.

Den förälder i förhållande till vilken bidragsförskott lämnas enligt första stycket kallas i lagen underhållsskyldig. Om någon eller några med socialnämndens medgivande har tagit emot ett barn från ett annat land för stadigvarande vård och fostran i syfte att adoptera det, tillämpas föreskrifterna i denna lag om föräldrar på den eller dem som har tagit emot barnet i stället för på barnets föräldrar. Den eller de som har tagit emot barnet skall också anses vara vårdnadshavare vid tillämpningen av denna lag, om inte svensk domstol har anförtrott vårdnaden åt någon eller några andra.

I andra stycket i paragrafen har gjorts ett tillägg angående blivande adoptivföräldrar motsvarande det nya fjärde stycket i 1 § lagen (1964:143) om bidragsförskott (se ovan).

Lagförslaget har försetts med en övergångsbestämmelse motsvarande den som har fogats till förslaget till lag om ändring i lagen om bidragsförskott.

Summary

The Commission on Guardianship, appointed by the Government, has presented its deliberations and proposals concerning Guardianship and other compatible rules as well as Private International Law rules on Guardianship in previous reports (SOU 1986:50 and 1987:73). These proposals have led to amendments to the laws in this field, valid as from 1 January 1989. In a third report (SOU 1988:40) the Commission dealt with i.a. questions relating to parents' administration of the means of minors. This report is being processed at present in the Ministry of Justice.

In this final report now being presented the Commission primarily brings up questions concerning adoption.

The background of the revision of the rules on adoption is i.a. the need of strengthening the position of the child in cases of international adoption. About 1500 adoptive children arrive in Sweden annually from other countries. There are at present a total of about 30 000 adoptive children of foreign descent in Sweden. The four major countries of origin are South Korea, India, Sri Lanka and Colombia.

In its revision of the rules on adoption in an international context the Commission has been guided by the 1986 UN Declaration on Adoptions (Declaration

on Social and Legal Principles relating to the Protection and Welfare of Children, with special reference to Foster Placement and Adoption, Nationally and Internationally) and the recently passed UN Convention on the Rights of the Child. The 1984 OAS Convention has also been taken into account (Inter-American Convention on Conflict of Laws concerning the Adoption of Minors, La Paz, Bolivia 1984).

In its report the Commission presents proposals regarding Private International Law rules on Adoption. The domicile of the persons concerned is decisive, when it comes to issues like jurisdiction, choice of law and recognition of decisions made by other countries. As a main rule decisions on adoption decreed in the child's country of domicile shall be recognized in Sweden, without any further legalization or reconsideration made here. Irrespective of whether an adoption is considered as "strong" or "weak" (full adoption on the one hand or adoptive legitimation or similar institution on the other hand) by the court or other competent authority in the country of domicile, it shall be regarded as full adoption in Sweden.

The national Swedish rules on adoption - which are basically applicable in cases of national as well as international adoptions - are left essentially unchanged. As has been the case hitherto, adoptions in Sweden shall be decided by a court of law.

Furthermore, the requirement that two persons who jointly wish to adopt a child shall be married to each other is retained.

An important principle, which is presumed to apply also in future, is that a person under the age of eighteen cannot be adopted without the consent of the parents. The rules on parental consent are applicable also in cases of international adoption. In the adoption of children from abroad it is not unusual, however, that the child has been abandoned. In such cases a person has generally been appointed to represent the child, for example the representative of an orphanage or a child welfare authority. Consent to the adoption must then be granted by this person.

According to current regulations the Swedish Court shall, in the case of an adoption, request statements from i.a. the Social Welfare Committee in the Municipality where the applicant or the applicants are registered. These regulations will be added to in consideration of international adoptions. The Commission proposes i.a. that should any of the child's parents be domiciled abroad, there should be a statement from a pertinent authority or organization in the country of domicile.

The Commission proposes no change of the regulations regarding mediation of international adoptions. This means that the services of an authorized organization must be used in general, but that, exceptionally, private adoptions can also take place. The person/s wishing to adopt a child, however, must always have the consent of the Social Welfare Committee.

In addition to the proposals regarding rules on adoption the Commission also puts forward proposals concerning Private International Law rules on Custody. Also in this case the aim has been primarily to strengthen the position of children of foreign extraction arriving in Sweden.

The proposals put forward concerning custody include i.a. that decisions regarding custody decreed in the child's country of domicile will in principle be valid in Sweden. Exceptions from this principal rule shall, however, apply if the foreign decision clearly is not in the best interest of the child.

The execution of foreign decisions of custody recognized here shall be carried out in the same way as for Swedish custody decrees.

The Private International Law rules on Adoption and Custody are proposed, as previously the Private International Law rules on Guardianship, to be included as special chapters in the proposal on a Private International Family Law, previously presented by a Special Committee on Family Law (see report SOU 1987:18) and now being processed in the Ministry of Justice.

Undersökning av vissa adoptionsärenden vid Stockholms tingsrätt

I avsikt att ytterligare belysa de olika slag av adoptioner som kan förekomma har utredningen låtit göra en undersökning av vissa adoptionsärenden som handlagts vid Stockholms tingsrätt. En genomgång har skett av samtliga adoptionsärenden där ansökan har kommit in under år 1987 till någon av de två avdelningar (3 och 4 avd.) som vid tingsrätten handlägger adoptionsärenden och där tingsrätten sedermera har meddelat tillstånd till adoption. Ärenden har delats in i följande grupper.

Inhemska adoptioner (fall där svenska medborgare adopterar svenska medborgare):

- o adoption av styvbarn, dvs. fall där make adopterar andra makens barn
- o adoption av fosterbarn, dvs. adoption där adoptivföräldrarna tidigare har haft barnet i sin vård
- o småbarnsadoption i andra fall, dvs. fall där barn adopteras utan att det är fråga om styv- eller fosterbarn
- o vuxenadoption, dvs. adoption av myndig person utan att det föreligger styv- eller fosterförhållande

Utländska adoptioner (fördelade efter land och adoptivbarnets ålder)

Tillstånd till adoption beslutades i sammanlagt 149 fall. Av dessa var 67 eller ca 45 procent inhemska adoptioner.

46 av de inhemska adoptionerna avsåg styvbarnsadoption. Det motsvarar ca 31 procent av alla fall och ca 70 procent av de inhemska adoptionerna.

39 av styvbarnsfallen eller ca 84 procent avsåg ett myndigt barn.

6 fall avsåg fosterbarn utan släktrelation.

I 6 fall skedde adoption av släkting (brorsbarn eller eget barn). I två av dessa fall gällde det adoption av eget, tidigare bortadopterat, barn. I båda dessa fall var adoptanten en ensamstående mor och adoptivbarnet vuxet.

Småbarnsadoption förekom i tre fall. Adoptivbarnen var 1-2 år gamla.

Antalet vuxenadoptioner (myndigt barn) slutligen, utöver dem som ingår i styv- eller fosterbarnsgruppen eller där släktskap förelåg, utgjorde 6 fall. I två av dessa fall gällde adoptionen tidigare sambors eller fränskild makes barn. Åldern på de adopterade barnen i de sex fallen varierade mellan 18 och 65 år. (I det senare fallet var den ensamstående adoptanten 79 år).

De utländska adoptionerna var sammanlagt 82 eller ca 55 procent av hela antalet.

De fördelade sig på följande 20 länder.

Republiken Korea	23 (ca 28 procent)
Indien	11 (ca 13 procent)
Sri Lanka	10 (ca 12 procent)
Chile	10 (ca 12 procent)
Brasilien	6
Colombia	3
Vietnam	3
Finland	2
Peru	2

Ett adoptivbarn kom från ettvarrt av länderna Bangladesh, Bolivia, Dominikanska Republiken, Filippinerna, Rumänien, Senegal, Taiwan, Thailand, Turkiet, Ungern och USA.

Fyra länder (Korea, Indien, Sri Lanka och Chile) svarade således för ca 65 procent av alla de utländska adoptionerna.

De latinamerikanska länderna svarande för sammantaget 23 eller en knapp tredjedel av alla fall, medan adoptioner från de asiatiska länderna var 51 eller drygt 60 procent.

Åldern för de utländska barnen var genomgående låg (1-4 år). I något enstaka fall var barnen äldre och i ett fall vuxet. I de fall det var fråga om äldre barn förelåg oftast familjeanknytning eller gällde det syskonadoption. De tre adoptionerna avseende barn från Vietnam gällde adoptivföräldrar som varit biståndsarbetare där.

Av undersökningen framgick slutligen att ansökan om adoption lämnades utan bifall i två fall. Båda fallen avsåg styvbarnsadoption. Skälen för avslag var att en biologisk förälder motsatte sig adoptionen.

Särskilt yttrande av experten Elisabet SandbergDE ENSKILDA ADOPTIONERNA FRÅN ANDRA LÄNDER TILL
SVERIGE

Jag anser att förmynderskapsutredningen utöver övriga förändringar i de lagar som rör adoption även borde ha föreslagit förändringar i socialtjänstlagen och lagen om internationell adoptionshjälp med innebörden att förmedling av adoption genom enskilda personer inte tillåts och att medgivande för adoption från andra länder ska ges endast för adoption genom organisation.

Exakt hur dessa lagar ska utformas behöver utredas. Man bör därvid studera reglerna i Danmark, Finland och Norge, där nästan inga enskilda adoptioner förekommer.

Själva utgångspunkten för överväganden om säkerheten i internationella adoptionsärenden måste vara att där från början finns en obalans mellan de inblandade parterna, att där i normalfallet finns en nord/syd-aspekt att ta med i beräkningen. De som söker är många, starka, rika och från rika länder. Adoptanterna kan engagera en av landets bästa advokater. Den biologiska familjen är utslagen eller obefintlig. Landets barnavårdsmyndigheter har små resurser, är underbemannade, sämre utbildade än advokaten och har många andra saker att prioritera.

Det tryck de sökande utövar kan ge hela verksamheten dåligt rykte och leda till adoptionsstopp i land efter land. Eftersom många sändande länder reglerat sin adoptionsverksamhet får man idag i ett litet antal länder - Brasilien, Peru, Guatemala, Etiopien, Polen m.fl. - känna av ett ökande tryck.

Därför bör Sverige och övriga nordiska länder nu gå före och visa på hur ett samarbete mellan barnens ursprungsländer och de mottagande länderna bör utformas. Sverige bör tillsammans med övriga nordiska länder höra till föregångsländerna i det arbete med en internationell konvention om adoptioner som nu påbörjas i Haag.

Ursprungsländerna

Man kan fråga sig varför inte Sverige kan överlåta åt barnens ursprungsländer att reglera de enskilda adoptionerna.

U-länderna genomför i ökad utsträckning regler som innebär förbud eller stark begränsning av de enskilda adoptionerna. Men de vill att även de mottagande länderna tar ansvar för vem som reser ut och adopterar och hur det sker. U-länderna har ofta svaga administrationer som har svårt att komma till rätta med olika intressegrupperingar som t.ex. advokaterna. Risker är därför att det inte uppstår tillräckligt politiskt tryck för att reglera adoptionerna, förrän några få olämpliga adoptioner förstört alla adoptioners rykte.

I flera internationella sammanhang, 1984 års OAS-konvention, 1986 års FN-deklaration och 1989 års

FN-konvention om barnens rätt, uttrycks behovet av kontroll från även de mottagande länderna.

Adoptionsverksamhet är för svårt och för känsligt för att det ska vara möjligt att bedriva den genom att en enskild svensk familj ger i uppdrag till en enskild person eller advokat att försöka hitta ett barn och genomföra adoption. Att bedöma tillförlitligheten i ett sådant förmedlingssätt är utomordentligt komplicerat. Det förutsätter att man har noggrann kunskap om barnets bakgrund och hela sättet att komma i kontakt med barnet och att man sedan följer vad som i praktiken händer under ärendets gång.

Lagändring

Ett krav på att alla adoptioner ska förmedlas av auktoriserad organisation bör införas i socialtjänstlagen och lagen om internationell adoptionshjälp.

Kravet bör endast gälla de adoptioner för vilka det krävs svensk utredning och svenskt medgivande - dvs. i huvudsak de fall där familjen har hemvist i Sverige. Sverige tar ju genom att ge medgivande ett särskilt ansvar. I de fall där adoptionen sköts helt enligt utländsk lag - dvs. i huvudsak de fall då en familj adopterar i ett land där de är bosatta - är det däremot inte rimligt att svensk lag ska ställa krav på hur adoptionerna ska förmedlas, även om familjen har anknytning till Sverige.

Dessutom bör släktadoptionerna undantas från ett svenskt krav på förmedling genom organisation, eftersom en regelrätt förmedling i de fallen inte förekommer.

Alternativ

Finns det då inte någon alternativ möjlighet att genomföra förändringar så att de lämpliga enskilda adoptionerna finns kvar och endast de olämpliga och olagliga stoppas?

Sedan 1985 finns i Sverige en viss kontroll av enskilda adoptioner. NIA yttrar sig till kommunen om förmedlingssättets tillförlitlighet. Yttrandet gäller emellertid bara den sökandes avsikter och att medgivande ges för ett behörigt organ. Men kontaktvägarna är ändå ofta både enskilda personer och advokater. (Se avsnitt 3.3.2).

Ett par av förslagen i förmynderskapsutredningens betänkande innebär förbättringar. Hänvisningen till FN-deklarationen i specialmotiveringen och den nya bestämmelsen att det ska finnas någon form av beslut eller yttrande från behörig organisation eller myndighet i ursprungslandet är steg i rätt riktning.

Ytterligare förbättringar som kunde göras redan inom ramen för nuvarande system är:

- Bedömningen av vad som är ett tillförlitligt förmedlingssätt bör omfatta inte bara den beslutande myndigheten utan hela sättet att komma i kontakt med barnet. Praxis bör skärpas i vart fall så långt att fall där en privatperson eller advokat har en förmedlande roll inte bedöms som en tillförlitlig förmedling.

- Den lagliga möjligheten för privatpersoner i Sverige att i enstaka fall förmedla adoptioner åt

andra, bör tas bort. De så kallade genuina privata adoptioner man här har tänkt på har spelat ut sin roll.

- Kravet på att uppehållstillstånd finns före inresan vid enskilda adoptioner bör upprätthållas i praktiken.

Dessa förslag skulle innebära förbättringar men är enligt min mening inte tillräckliga. Går man igenom de risker som finns vid adoption och det ansvar den som förmedlar adoptioner måste ta på sig, så finner man nämligen att ett försök att skapa säkra enskilda adoptioner snabbt skulle leda till en ny typ av adoptionsförmedling, där NIA eller någon annan måste ta på sig den förmedlande rollen och adoptionerna därmed upphör att vara enskilda.

Sammanfattning

Adoptioner där barnet finns i ett land och föräldrarna kommer från ett annat land, internationella adoptioner, ifrågasätts ofta, därför att det anses att de kanske inte går rätt till. Det har gått så långt att ordet adoption i vissa kretsar och länder utan vidare förknippas med barnhandel. För att man ska veta att adoptionerna går rätt till, måste därför vissa särskilda försiktighetsåtgärder vidtas. Man måste också försäkra sig om att adoptionen faktiskt innebär ett samarbete där myndigheter eller organisationer i vardera landet tar ansvar för sin del av förfarandet, och den ene tar vid där den andre slutar. Vem företräder barnets intressen i de olika faserna och hur stark är den parten?

Statens offentliga utredningar 1989

Kronologisk förteckning

1. Rapport av den särskilde utredaren för granskning av hotbilden mot och säkerhetsskyddet kring statsminister Olof Palme. C.
 2. Beskattning av fåmansföretag. Fi.
 3. Integriteten vid statistikproduktion. C.
 4. Fasta Öresundsförbindelser. K.
 5. Samordnad länsförvaltning. Del 1: Förslag. C.
 6. Samordnad länsförvaltning. Del 2: Bilagor. C.
 7. Vidgad etableringsfrihet för nya medier. U.
 8. UD:s presstjänst. UD.
 9. Särskild inkomstskatt för utländska artister m.fl. Fi.
 10. Två nya treåriga linjer. U.
 11. Hushållssparandet - Huvudrapport från Spardelegationens sparundersökning. Fi.
 12. Den regionala problembilden. A.
 13. Mångfald mot enfald. Del 1. A.
 14. Mångfald mot enfald. Del 2. Lagstiftning och rättsfrågor. A.
 15. Storstadstrafik 2 - Bakgrundsmaterial. K.
 16. Kostnadsutveckling och konkurrens i banksektorn. Fi.
 17. Risker och skydd för befolkningen. Fö.
 18. SÄPO - Säkerhetspolisens arbetsmetoder. C.
 19. Regionalpolitikens förutsättningar. A.
 20. Tullregisterlag m.m. Fi.
 21. Sätt värde på miljön - miljöavgifter på svavel och klor. ME.
 22. Censurlagen - en modernisering av biografförordningen. U.
 23. Parkeringsköp. Bo.
 24. Statligt finansiellt stöd? I.
 25. Rapporter till finansieringsutredningen. I.
 26. Kustbevaknings roll i den framtida sjöövervakningen. Fi.
 27. Forskning vid de mindre och medelstora högskolorna. U.
 28. Utbildningar för framtidens tandvård. U.
 29. Samarbete kring klinisk utbildning och forskning inför 90-talet. U.
 30. Professorstillsättning. En översyn av proceduren vid tillsättning av professorstjänster. U.
 31. Statens mät- och provstyrelse. I.
 32. Miljöprojekt Göteborg - för ett renare Hisingen. ME.
 33. Reformerad inkomstbeskattning
 - Skattereformens huvudlinjer. Del 1.
 - Inkomst av kapital. Del 2.
 - Inkomst av tjänst, lagtext och kommentarer. Del 3.
 - Bilagor, expertrapporter. Del 4. Fi.
 34. Reformerad företagsbeskattning
 - Motiv och lagförslag. Del 1.
 - Expertrapporter. Del 2. Fi.
 35. Reformerad mervärdesskatt m.m.
 - Motiv. Del 1.
 - Lagtext och bilagor. Del 2. Fi.
 36. Inflationskorrigerad inkomstbeskattning. Fi.
 37. Utländska förvärv av Svenska företag - en studie av utvecklingen. I.
 38. Det nya skatteförslaget - sammanfattning av skatteutredningarnas betänkanden. Fi.
 39. Hjälpmedelsverksamhetens utveckling - kartläggning och bedömning. S.
 40. Datorisering av tullrutinerna - slutrapport. Fi.
 41. Samerätt och sameting. Ju.
 42. Det civila försvaret. Del 1.
 - Det civila försvaret. Del 2. Författningstext. Fö.
 43. Storstadstrafik 3 - Bilavgifter. K.
 44. Översyn av vapenlagstiftningen. Ju.
 45. Standardiseringens roll i EFTA/EG - samarbetet. I.
 46. Arméns utveckling och försvarets planeringssystem. Fö.
 47. Hjälpmedelsverksamhetens utveckling - Bilagor. S.
 48. Energiforskning för framtiden. ME.
 49. Energiforskning för framtiden. Bilagor. ME.
 50. Stiftelser för samverkan. U.
 51. Den gravida kvinnan och fostret - två individer. Om fosterdiagnostik. Om sena aborter. Ju.
 52. Det statliga energiforskningsprogrammet - aktörer inom energisektorn. ME.
 53. Arbetstid och välfärd.
 - Arbetstid och välfärd. Bilagedel A.
 - Arbetstid och välfärd. Bilagedel B. A.
 54. Rätt till gymnasieutbildning för svårt rörelsehindrade ungdomar. S.
 55. Fungerande regioner i samspel. A.
 56. Fiskprisregleringen och fiskeriadministrationen. Jo.
 57. DO och Nämnden mot etnisk diskriminering
 - de tre första åren. A.
 58. Undantagandepensionärernas ekonomi. S.
 59. Nominering av redovisningskonsulter. C.
 60. Huvudbetänkande från alternativmedicinkommittén. S.
 61. Hälsohem. S.
 62. Alternativa terapier i Sverige. S.
 63. Värdering av alternativmedicinska teknologier. S.
 64. Kommunalbot. C.
 65. Staten i geografin. A.
-

Statens offentliga utredningar 1989

Kronologisk förteckning

66. Begreppet krigsmateriel. UD.
67. Levnadsvillkor i storstadsregioner. SB.
68. Storstadens partier och valdeltagande 1948-1988. SB.
69. Storstadsregioner i förändring. SB.
70. Storstädernas arbetsmarknad. SB.
71. Ny bostadsfinansiering. Bo.
72. Värdepappersmarknaden i framtiden. Fi.
73. TV - politiken. U.
74. Forskningsetisk prövning. Organisation, information och utbildning. U.
75. Etisk granskning av medicinsk forskning. De forskningsetiska kommittéernas verksamhet. U.
76. Att förebygga ALLERGI / överkänslighet. S.
77. Expertbilaga. Beskrivningar av ALLERGI / överkänslighet. S.
78. Statistikbilaga. Omfattning av ALLERGI / överkänslighet. S.
79. Storstadstrafik 4 - Ytterligare bakgrundsmaterial. K.
80. Förenklad handläggning hos HSAN m.m. S.
81. Ny generalklausul mot skatteflykt. Fi.
82. Nedsättning av energiskatter. ME.
83. Ekonomiska styrmedel i miljöpolitiken. Energi och trafik. ME.
84. Ekonomiska styrmedel i miljöpolitiken. Energi och trafik. Bilagedel. ME.
85. Civil personal i försvaret. Uppgifter och kompetens i freds- och krigsorganisationen. Fö.
86. Samhällets åtgärder mot allvarliga olyckor. Fö.
87. Skördeskadeskydd för trädgårdsnäringen. JO.
88. Skadeförsäkringslag. Ju.
89. Översyn av lagen om pliktexemplar. U.
90. Utvärdering av försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan. Första året. U.
91. Statligt förhandlingsarbete. Fi.
92. Prospekteringspolitik. I.
93. Prospekteringspolitik. Rapportdel. I.
94. Särskild redovisningsmetod för enskild näringsverksamhet. Fi.
95. Riksgäldskontoret - en finansförvaltning i staten. Fi.
96. Förenklad handläggning av ansökningar om bostadslån m.m. Bo.
97. Vad händer med folkhögskolan? U.
98. Transplantation - etiska, medicinska och rättsliga aspekter. S.
99. Organdonation och transplantation - psykologiska aspekter. S.
100. Adoptionsfrågor. Ju.
-

Statens offentliga utredningar 1989

Systematisk förteckning

Statsrådsberedningen

- Levnadsvillkor i storstadsregioner. [67]
- Storstadens partier och valdeltagande 1948-1988. [68]
- Storstadsregioner i förändring. [69]
- Storstädernas arbetsmarknad. [70]

Justitiedepartementet

- Samerätt och sameting. [41]
- Översyn av vapenlagstiftningen. [44]
- Den gravida kvinnan och fostret - två individer. Om fosterdiagnostik. Om sena aborter. [51]
- Skadeförsäkringslag. [88]
- Adoptionsfrågor. [100]

Utrikesdepartementet

- UD:s presstjänst. [8]
- Begreppet krigsmateriel. [66]

Försvarsdepartementet

- Risker och skydd för befolkningen. [17]
- Det civila försvaret. Del 1. [42]
- Det civila försvaret. Del 2. Författningstext. [42]
- Arméns utveckling och försvarets planeringssystem. [46]
- Civil personal i försvaret. Uppgifter och kompetens i freds- och krigsorganisationen. [85]
- Samhällets åtgärder mot allvarliga olyckor. [86]

Socialdepartementet

- Hjälpmedelsverksamhetens utveckling - kartläggning och bedömning. [39]
- Hjälpmedelsverksamhetens utveckling - Bilagor. [47]
- Rätt till gymnasieutbildning för svårt rörelsehindrade ungdomar. [54]
- Undantagandepensionärernas ekonomi. [58]
- Huvudbetänkande från alternativmedicinkommittén. [60]
- Hälsohem. [61]
- Alternativa terapier i Sverige. [62]
- Värdering av alternativmedicinska teknologier. [63]
- Att förebygga ALLERGI / överkänslighet. [76]
- Expertbilaga. Beskrivningar av ALLERGI / överkänslighet. [77]
- Statistikbilaga. Omfattning av ALLERGI / överkänslighet. [78]
- Förenklad handläggning hos HSN m.m. [80]

- Transplantation - etiska, medicinska och rättsliga aspekter. [98]
- Organdonation och transplantation - psykologiska aspekter. [99]

Kommunikationsdepartementet

- Fasta Öresundsförbindelser. [4]
- Storstadstrafik 2 - Bakgrundsmaterial. [15]
- Storstadstrafik 3 - Bilavgifter. [43]
- Storstadstrafik 4 - Ytterligare bakgrundsmaterial. [79]

Finansdepartementet

- Beskattning av fåmansföretag. [2]
- Särskild inkomstskatt för utländska artister m.fl. [9]
- Hushållssparandet - Huvudrapport från Spardelegationens sparundersökning. [11]
- Kostnadsutveckling och konkurrens i banksektorn. [16]
- Tullregisterlag m.m. [20]
- Kustbevakningens roll i den framtida sjöövervakningen. [26]
- Reformerad inkomstbeskattning
 - Skattereformens huvudlinjer. Del 1. [33]
 - Inkomst av kapital. Del 2. [33]
 - Inkomst av tjänst, lagtext och kommentarer. Del 3. [33]
 - Bilagor, expertrapporter. Del 4. [33]
- Reformerad företagsbeskattning
 - Motiv och lagförslag. Del 1. [34]
 - Expertrapporter. Del 2. [34]
- Reformerad mervärdeskatt m.m.
 - Motiv. Del 1. [35]
 - Lagtext och bilagor. Del 2. [35]
- Inflationskorrigerad inkomstbeskattning. [36]
- Det nya skatteförslaget - sammanfattning av skatteutredningarnas betänkanden. [38]
- Datorisering av tullrutinerna - slutrapport. [40]
- Värdepappersmarknaden i framtiden. [72]
- Ny generalklausul mot skatteflykt. [81]
- Statligt förhandlingsarbete. [91]
- Särskild redovisningsmetod för enskild näringsverksamhet. [94]
- Riksgäldskontoret - en finansförvaltning i staten. [95]

Utbildningsdepartementet

- Vidgad etableringsfrihet för nya medier. [7]
- Två nya treåriga linjer. [10]

Statens offentliga utredningar 1989

Systematisk förteckning

Censurlagen - en modernisering av biografförordningen. [22]

Forskning vid de mindre och medelstora högskolorna. [27]

Utbildningar för framtidens tandvård. [28]

Samarbete kring klinisk utbildning och forskning inför 90-talet. [29]

Professorstillsättning. En översyn av proceduren vid tillsättning av professorstjänster. [30]

Stiftelser för samverkan. [50]

TV - politiken. [73]

Forskningsetisk prövning. Organisation, information och utbildning. [74]

Etisk granskning av medicinsk forskning.

De forskningsetiska kommittéernas verksamhet. [75]

Översyn av lagen om pliktexemplar. [89]

Utvärdering av försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan. Första året. [90]

Vad händer med folkhögskolan? [97]

Jordbruksdepartementet

Fiskprisregleringen och fiskeriadministrationen. [56]

Skördeskadeskydd för trädgårdsnäringen. [87]

Arbetsmarknadsdepartementet

Den regionala problembilden. [12]

Mångfald mot enfald. Del 1. [13]

Mångfald mot enfald. Del 2.

Lagstiftning och rättsfrågor. [14]

Regionalpolitikens förutsättningar. [19]

Arbetstid och välfärd.

Arbets tid och välfärd. Bilagedel A.

Arbets tid och välfärd. Bilagedel B. [53]

Fungerande regioner i samspel. [55]

DO och Nämnden mot etnisk diskriminering

— de tre första åren. [57]

Staten i geografin. [65]

Bostadsdepartementet

Parkeringsköp. [23]

Ny bostadsfinansiering. [71]

Förenklad handläggning av ansökningar om bostadslån m.m. [96]

Industridepartementet

Statligt finansiellt stöd? [24]

Rapporter till finansieringsutredningen. [25]

Statens mät- och provstyrelse. [31]

Utländska förvärv av svenska företag - en studie av utvecklingen. [37]

Standardiserings roll i EFTA/EG - samarbetet. [45]

Prospekteringspolitik. [92]

Prospekteringspolitik. Rapportdel. [93]

Civildepartementet

Rapport av den särskilde utredaren för granskning av hotbilden mot och säkerhetsskyddet kring statsminister Olof Palme. [1]

Integriteten vid statistikproduktion. [3]

Samordnad länsförvaltning. Del 1: Förslag. [5]

Samordnad länsförvaltning. Del 2: Bilagor. [6]

SÄPO - Säkerhetspolisens arbetsmetoder. [18]

Nominering av redovisningskonsulter. [59]

Kommunalbot. [64]

Miljö- och energidepartementet

Sätt värde på miljön - miljöavgifter på svavel och klor. [21]

Miljöprojekt Göteborg - för ett renare Hisingen. [32]

Energiforskning för framtiden. [48]

Energiforskning för framtiden. Bilagor. [49]

Det statliga energiforskningsprogrammet - aktörer inom energisektorn. [52]

Nedsättning av energiskatter. [82]

Ekonomiska styrmedel i miljöpolitiken. Energi och trafik. [83]

Ekonomiska styrmedel i miljöpolitiken. Energi och trafik. Bilagedel. [84]

KUNGL. BIBL.

1990-01-24

STOCKHOLM

THIS JOURNAL
#5-10-6001
MICROFILM

ALLMÄNNA FÖRLAGET

ISBN 91-38-10450-4
ISSN-0375-250X